

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Έδρα: Εφαρμοσμένης οικολογίας και

διαχείρισης Περιβάλλοντος

καθ.: Κ. Παυλόπουλος

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΞΟΜΟΙΩΣΗΣ

«ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ»

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΒΟΥΛΓΑΡΗ ΒΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑ

-1999-

**ΠΤΥ
ΞΕΝ**

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

1.	Εισαγωγή	7
2.	ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	7
2.1.	Η έννοια και ο ρόλος των προστατευόμενων περιοχών	7
2.2.	Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών που έχουν νομοθετηθεί στην Ελλάδα	11
3.	ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΡΥΜΟΣ ΠΑΡΝΗΘΑΣ	19
3.1.	ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	19
3.1.1.	Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια	19
3.1.2.	Ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς	22
3.1.3.	Προσέλευση, οδικό δίκτυο-κυκλοφορία	24
3.1.4.	Υφιστάμενη χρήση γης	25
3.1.5.	ΛΑΣΙΚΗ Ή ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΦΥΞΗ	26
3.1.5.1.	Χάρη έκτασης αναφυξής	26
3.1.5.2.	Σημειώσεις και μελλοντική χρήση αναφυξής	27
3.2.	ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	30
3.2.1.	«Πρώτα από όλα είναι ο τόπος μας αυτός είναι οι ρίζες μας. Το φυσικό περιβάλλον και ο πολιτισμός μας. Αυτά τα δύο συνυπήρξαν και πρέπει να συνυπάρξουν. Η υποβάθμιση του ενός έφερε πάντα και την υποβάθμιση του άλλου»	35
3.2.2.	Κλίμα Εθνικού Αρμού Παρνηθας	35
3.2.3.	Χλωρίδα-βλάστηση	37
3.2.3.1.	Γενικά	37
3.2.3.2.	Οροσειρά Παρνηθας	38
3.2.3.3.	Ποταμός Παρνηθας	40
3.2.3.4.	Γενικά	40
3.2.3.5.	Ποταμός	41
3.2.3.6.	Θηλαστικά	41
3.3.	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ-ΕΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	42
3.3.1.	Οι αρχαιολογικοί χώροι	42
3.3.2.	Αντίκτορα Τετοίου	44
3.3.3.	Εκκλησίες-Μοναστήρια	44
3.4.	Προβλήματα-Προτάσεις	46
4.	ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΡΥΜΟΣ ΣΟΥΝΙΟΥ	48
4.1.	ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	48
4.1.1.	Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια	49
4.1.2.	Ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς	50
4.1.3.	Προσέλευση, οδικό δίκτυο-κυκλοφορία	52
4.2.	ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	53
4.2.1.	Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο κατά το παρελθόν	53
4.2.2.	Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο σήμερα	54
4.2.2.1.	Γενικά	54

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<i>Σελίδα</i>
Πρόλογος	4
1. Εισαγωγή.	6
2. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	7
2.1. Η έννοια και ο ρόλος των προστατευόμενων περιοχών	7
2.2. Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών που έχουν νομοθετηθεί στην Ελλάδα.	11
3. ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΑΡΝΗΘΑΣ	19
3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	19
3.1.1. Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια.	19
3.1.2. Ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς.	22
3.1.3. Προσπέλαση, οδικό δίκτυο-κυκλοφορία.	24
3.1.4. Υφιστάμενη χρήση γης	25
3.1.5. ΔΑΣΙΚΗ Ή ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΝΑΨΥΧΗ	26
3.1.5.1. Χώροι δασικής αναψυχής	26
3.1.5.2. Σημερινή και μελλοντική ζήτηση αναψυχής	27
3.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	29
3.2.1. Φυσικό περιβάλλον στην Πάρνηθα κατά το παρελθόν.	29
3.2.2. Φυσικό περιβάλλον στην Πάρνηθα σήμερα.	30
3.2.2.1. Γεωλογία-Πετρολογία της Πάρνηθας.	33
3.2.2.2. Εδαφικές συνθήκες.	33
3.2.2.3. Υδρογεωλογία-πηγές.	34
3.2.2.4. Σπήλαια-βάραθρα.	35
3.2.2.5. Κλίμα Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	35
3.2.2.6. Χλωρίδα-βλάστηση.	37
3.2.2.6.1. Γενικά	37
3.2.2.6.2. Όροφοι βλάστησης.	38
3.2.2.7. Πανίδα Πάρνηθας.	40
3.2.2.7.1. Γενικά	40
3.2.2.7.2. Πτηνά.	41
3.2.2.7.3. Θηλαστικά	41
3.3. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ-ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.	42
3.3.1. Οι αρχαιολογικοί χώροι.	42
3.3.2. Ανάκτορα Τατοίου.	44
3.3.3. Εκκλησίες-Μοναστήρια.	44
3.4. Προβλήματα-Προτάσεις.	46
4. ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΣΟΥΝΙΟΥ	48
4.1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	48
4.1.1. Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια.	48
4.1.2. Ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς.	50
4.1.3. Προσπέλαση, οδικό δίκτυο-κυκλοφορία.	52
4.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	53
4.2.1. Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο κατά το παρελθόν.	53
4.2.2. Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο σήμερα.	54
4.2.2.1. Γενικά	54

4.2.2.2.	Γεωλογικά και εδαφικά στοιχεία	55
4.2.2.2.1	Πετρώματα	55
4.2.2.2.2	Ορυκτά-Μεταλλεύματα	56
4.2.2.2.3	Εδαφικά στοιχεία	56
4.2.2.3.	Γεωλογικοί σχηματισμοί-Σπήλαια.	57
4.2.2.4.	Ρέματα	59
4.2.2.5.	Κλιματικά στοιχεία	60
4.2.2.6.	Βλάστηση-Χλωρίδα.	62
4.2.2.7.	Πανίδα.	63
4.3	ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.	64
4.3.1	Ιστορική προσέγγιση.	64
4.3.2.	Σύντομη αναφορά στην αρχαία μεταλλευτική του δραστηριότητα του Λαυρίου.	66
4.3,3	Οι αρχαιολογικοί ιστορικοί και θρησκευτικοί χώροι.	67
4.3.3.1	Αρχαιολογικοί χώροι Λαυρεωτικής	68
4.4	Χρήσεις της γης κατά το παρελθόν	72
4.5	Σημερινή χρήση γης	73
4.6	Προβλήματα-Προτάσεις.	78
5.	ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	80
5.1	Γενικά	80
5.2	Περιγραφή της περιοχής	81
5.3	Η διαχείριση του δάσους	82
	ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	85
	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	91
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
	Αισθητικά Δάση	
	Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης	
	Κατάλογος Πανίδας του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο αγώνας του ανθρώπου να επιβιώσει και να βελτιώσει την ζωή του, επηρέασε άμεσα την εξέλιξη του φυσικού περιβάλλοντος μιας περιοχής. Η μακροχρόνια παρουσία και δραστηριότητα του ανθρώπου στη φύση είχε δημιουργήσει μια ισορροπία μεταξύ τους από την οποία ο άνθρωπος έπαιρνε τόσα αγαθά όσα η φύση μπορούσε να του προσφέρει χωρίς να επηρεάζεται η εξέλιξή της. Ο κανόνας αυτός άρχισε να ανατρέπεται από την βιομηχανική επανάσταση, και εντεύθεν, αφ' ότου ο άνθρωπος επενέβη δυναμικά και άπληστα στη φύση αγνοώντας τους νόμους της και κατέστρεψε δάση, αποξήρανε λίμνες, κατέστρεψε την πανίδα σε μεγάλο βαθμό, που να απειλείται η ίδια η ύπαρξη του πλανήτη σήμερα. Πολλά έχουν ειπωθεί τελευταία για το φαινόμενο του θερμοκηπίου και την τρύπα του όζοντος που επηρεάζουν σημαντικά το κλίμα της γης.

Η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας του φυσικού περιβάλλοντος συνειδητοποιήθηκε πριν από ενάμιση περίπου αιώνα, με αποτέλεσμα να αρχίσουν οι πρώτες καθιερώσεις των Εθνικών Δρυμών ή «Προστατευόμενων Περιοχών» γενικότερα. Η παρούσα εργασία αναφέρεται στην μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος και τους σκοπούς που καλούνται να εξυπηρετήσουν οι Εθνικοί Δρυμοί Πάρνηθας και Σουνίου Αττικής και δευτερευόντως στο Αισθητικό δάσος Καισαριανής. Το γεγονός ότι οι δύο ανωτέρω Εθνικοί Δρυμοί βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την Αθήνα τους προδίδει ιδιαίτερη αξία, διότι καλούνται σήμερα να ικανοποιήσουν ως ένα βαθμό υπαίθρια αναψυχή σε 4.000.000 ανθρώπους της πρωτεύουσας, όπου ο τρόπος διαβίωσης τους έχει σαν άμεσες συνέπειες τον κλονισμό της σωματικής και ψυχικής υγείας και την αύξηση της τάσης για διαφυγή από την πόλη σε κάθε προσφερόμενη ευκαιρία, αποζητώντας την χαλάρωση και την ηρεμία που μπορεί να προσφέρει μόνο η φύση. Δεν είναι τυχαίο ότι όλα τα Σαββατοκύριακα ξεχύνονται προς την υπαίθρο στρατιές εποχούμενων κατοίκων των πόλεων.

Τα στοιχεία για την σύνταξη της παρούσας διατριβής πάρθηκαν κυρίως από μελέτες και διαχειριστικά σχέδια που έχουν γίνει από επιστήμονες του Υπουργείου Γεωργίας και Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., καθώς και από εξειδικευμένες μελέτες και ερευνητικές εργασίες ειδικών επιστημόνων που έχουν γίνει για τους δύο Εθνικούς Δρυμούς. Για το σκοπό αυτό επισκεφτήκαμε την βιβλιοθήκη του Ε.Ι.Ε., το Ινστιτούτο Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων και Τεχνολογίας Δασικών Προϊόντων του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. καθώς και το τμήμα Εθνικών Δρυμών της Δ/σης Αισθητικών Δασών, Δρυμών και Θήρας της Γενικής Γραμματείας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας.

Τέλος ευχαριστούμε τον Δρ. Σωτήρη Ξενόπουλο ερευνητή του Ινστιτούτου Δασικών Ερευνών Αθηνών για την παροχή φωτογραφικού υλικού των δύο Εθνικών Δρυμών και για την παροχή βιβλιογραφίας από τη βιβλιοθήκη του ανωτέρω Ινστιτούτου και την Δ/ση Δρυμών και Θήρας του Υπ. Γεωργίας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια της σύνταξης πτυχιακής εργασίας η οποία ανατέθηκε από τον καθηγητή κ. Παυλόπουλο για τα μαθήματα της Εφαρμοσμένης Οικολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος. Το ειδικότερο θέμα της διατριβής αναφέρεται στην μελέτη και περιγραφή των διαφόρων οικοσυστημάτων και άλλων στοιχείων που εμπλέκονται στα φυσικά περιβάλλοντα των Εθνικών Δρυμών Πάρνηθας και Σουνίου Αττικής και περιληπτικά αναφερόμαστε στο Αισθητικό δάσος Καισαριανής.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η σε βάθος ανάλυση όλων των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν τα δασικά φυσικά οικοσυστήματα των ανωτέρω δύο Δρυμών. Τα στοιχεία αυτά είναι η χλωρίδα, η πανίδα, τα πετρώματα, το έδαφος, η ορεογραφική διαμόρφωση και το κλίμα. Για πληρέστερη κατανόηση της λειτουργίας των δασικών οικοσυστημάτων γίνεται αναφορά, βάσει βιβλιογραφικών δεδομένων, στην εξελικτική πορεία που ακολουθήθηκε από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα των ανωτέρω στοιχείων των Δρυμών και του Αττικού τοπίου γενικότερα. Επίσης σκοπός της εργασίας αυτής είναι η περιγραφή των ορίων των Εθνικών Δρυμών (Χάρτης Νο 1), η υφιστάμενη κατάσταση και σημερινή χρήση γης καθώς και το υφιστάμενο νομικό καθεστώς και των διαφόρων διεκδικήσεων από ιδιώτες, κοινότητες ή συλλόγους. Τέλος γίνεται λεπτομερής αναφορά των σκοπών που καλούνται να εξυπηρετήσουν οι Εθνικοί Δρυμοί, τα είδη των προστατευόμενων περιοχών, που έχουν θεσπιστεί στην Ελλάδα αλλά και παγκόσμια, διότι τελευταία έγινε κατανοητό ότι το φυσικό περιβάλλον έχει υποστεί σημαντική υποβάθμιση κυρίως από την αλόγιστη εκμετάλλευση της φύσης από τον άνθρωπο.

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε βασικές ενότητες και συνοδεύεται επίσης από χάρτες των Εθνικών Δρυμών (Ε. Δ.) και παραρτήματα γενικών στοιχείων. Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στον ορισμό της έννοιας των προστατευόμενων περιοχών γενικότερα, τους ρόλους και τους σκοπούς που καλούνται να εξυπηρετήσουν με την θέσπισή τους. Στη συνέχεια γίνεται ιστορική αναδρομή γύρω από την θέσπιση των Εθνικών δρυμών παγκοσμίως αλλά και ιδιαιτέρως στην Ελλάδα. Τέλος περιγράφονται λεπτομερώς οι υπάρχουσες κατηγορίες των προστατευόμενων περιοχών (Π.Π.) που έχουν νομοθετηθεί μέχρι σήμερα στην χώρα μας.

Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην περιγραφή του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας και η τρίτη στην περιγραφή του Ε.Δ Σουνίου. Η περιγραφή των δύο Ε. Δ της Αττικής, που είναι και το κύριο θέμα της διατριβής γίνεται χωριστά διότι σε όλα σχεδόν τα επί μέρους στοιχεία

ΧΑΡΤΗΣ Νο 1

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΔΑΣΙΚΗ
ΒΛΑΣΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ
ΔΡΥΜΩΝ ΠΑΡΝΘΑΣ ΚΑΙ
ΣΟΥΝΙΟΥ

YIOMNHMA

1

των οικοσυστημάτων τους παρουσιάζουν σημαντικές ιδιαιτερότητες. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κάθε φυσικό περιβάλλον είναι κάτι το μοναδικό και ανεπανάληπτο. Η περιγραφή και των δύο Ε.Δ. έγινε με την ίδια μεθοδολογία (διάρθρωση) εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, που σε γενικές γραμμές έχει ως εξής:

1. **Γενικά στοιχεία Δρυμών:** Ιστορικό ίδρυσης, θέση, όρια, έκταση, ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς, προσπέλαση, υφιστάμενη χρήση.
2. **Ανάλυση περιβάλλοντος:** Στο κεφάλαιο αυτό ξεκινάμε από το φυσικό περιβάλλον που επικράτησε κατά το παρελθόν. Στη συνέχεια γίνεται περιγραφή όλων των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν το σημερινό περιβάλλον. Περιγράφονται κατά σειρά οι συνθήκες που επικρατούν σε ότι αφορά την πετρογραφία, γεωλογία, εδαφολογικές συνθήκες, υδρογεωλογία, κλιματικά στοιχεία, χλωρίδα και πανίδα. Τέλος αναφερόμαστε στα αρχαιολογικά, ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία των δρυμών, καθώς και στα υπάρχοντα προβλήματα. Σε ότι αφορά την χλωρίδα αναφερόμαστε στα κύρια είδη που υπάρχουν και δεν παραθέτουμε όλα τα επιστημονικά ονόματα των χιλιάδων φυτών, διότι ξεφεύγει των ορίων της παρούσας μελέτης. Για τον ίδιο λόγο δεν αναφερόμαστε σε λεπτομέρειες στην βιολογία της ελάφου της Πάρνηθας, για παράδειγμα, για την οποία υπάρχει ολόκληρη μελέτη. Τα περισσότερα στοιχεία αντλήθηκαν κυρίως από μελέτες και διαχειριστικά σχέδια που έχουν γίνει για τους δρυμούς από ειδικούς επιστήμονες, αλλά και από μελετητές του Υπουργείου Γεωργίας και του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Στην τέταρτη ενότητα γίνεται γενική συζήτηση για τους δύο δρυμούς, τα προβλήματα τους, τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που μπορούν να εξαχθούν από τις μελέτες και παρατηρήσεις που έγιναν στους δύο δρυμούς. Τέλος στην πέμπτη ενότητα γίνεται μια περιληπτική αναφορά στο Αισθητικό δάσος Καισαριανής.

2. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

2.1 Η έννοια και ο ρόλος των προστατευόμενων περιοχών.

Προστατευόμενες περιοχές είναι χερσαίες ή και υδάτινες εκτάσεις με ειδικά οικολογικά ή τοπικά γνωρίσματα, οι οποίες προστατεύονται νομοθετικά, με σκοπό τη διατήρησή τους για την παρούσα και μελλοντικές γενιές, υπόκεινται δε κάτω από ειδικό καθεστώς διαχείρισης. Πολλές φορές χαρακτηρίζονται και κατανοούνται και με την ειδικότερη κατηγορία τους «Εθνικοί Δρυμοί» (Κασιούμης, 1998).

Η καθιέρωση «προστατευόμενων περιοχών», ήταν αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης, ιδίως στην περίοδο πριν από ενάμιση αιώνα περίπου, της συνεχιζόμενης υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος και της διατάραξης της οικολογικής ισορροπίας, καθώς και του κινδύνου να εξαφανισθούν από τον πλανήτη πολλά είδη φυτών και ζώων και μοναδικά τοπία. Ήταν μία συνειδητή προσπάθεια της ανθρωπότητας να εξασφαλίσει την διατήρηση των ζώντων οργανισμών και ιδιαίτερων αξιών της φύσης.

Η πρώτη καθιέρωση του θεσμού των Π.Π. σε παγκόσμια κλίμακα ξεκίνησε το 1872 με την κήρυξη του Εθνικού πάρκου Yellowstone στις Η.Π.Α. Ακολουθεί το Εθνικό Πάρκο Yosemite στα 1905, αν και είχε προηγηθεί στο σχεδιασμό το 1864. Στην Ευρώπη το πρώτο Εθνικό Πάρκο ιδρύθηκε στο Unteregadin της Ελβετίας το 1914. Στη χώρα μας η ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος ξεκίνησε το 1938 με την κήρυξη των Εθνικών Δρυμών Ολύμπου και Παρνασσού, με εφαρμογή του Ν. 856/1937. Στη συνέχεια και μέχρι το 1974 κηρύχθηκαν και οι υπόλοιποι Εθνικοί Δρυμοί, όπως φαίνεται λεπτομερέστερα στον Πίνακα 2 (Κασιούμης, 1988, Παπασταύρου κ.α., 1988).

Σύμφωνα με τους ανωτέρω συγγραφείς οι κυρίαρχες απόψεις που διαμορφώνουν και επηρεάζουν τον καθορισμό της πολιτικής και τη διαχείριση των Π.Π. -με μια διαχρονική εξέλιξη- είναι οι ακόλουθες τρεις:

- Οι προστατευόμενες περιοχές ως απομονωμένες εκτάσεις «απόλυτης προστασίας» για τη σωτηρία των πολυτιμότερων στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος.
- Οι προστατευόμενες περιοχές ως μέσο προστασίας του περιβάλλοντος με τη διατήρηση ορισμένων εκτάσεων εκτός παραγωγικής διαδικασίας, στα πλαίσια της γενικότερης «αιφορικής ανάπτυξης».
- Οι προστατευόμενες περιοχές ως «πρότυπα» και σημαντικές εκτάσεις «ολοκληρωμένης αιφορικής διαχείρισης» για την εξυπηρέτηση σύγχρονων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών αναγκών του ανθρώπου.

Οι δύο πρώτες απόψεις αναφέρονται και κατανοούν τις προστατευόμενες περιοχές ως «αμυντικό μηχανισμό», προβάλλοντας κυρίως (ή μόνο) τον προστατευτικό τους ρόλο και την αναγκαιότητα «να σώσουμε ότι είναι δυνατό να σωθεί» ή της καθιέρωσή τους για να αμβλυνθούν πιέσεις για την προστασία του περιβάλλοντος ή να δικαιολογηθούν αποφάσεις «ανάπτυξης» του φυσικού περιβάλλοντος σε άλλες εκτάσεις. Είναι γνωστό το παράδειγμα του Ε. Δ. Σαμαριάς στη χώρα μας, όπου, όταν έγινε η ανακήρυξή του το 1962, οι κάτοικοι

του ομώνυμου χωριού μέσα στο δρυμό αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και τα χωράφια τους, τα οποία απαλλοτρίωσε το κράτος. Οι απόψεις αυτές υιοθετούν γενικά μια «αρνητική» φιλοσοφία για τις προστατευόμενες περιοχές και για την ένταξή τους στις διαδικασίες ενός ευρύτερου αναπτυξιακού και χωροταξικού σχεδιασμού.

Η τελευταία άποψη αντίθετα, υποστηρίζει την «ενεργό διαχείριση» των προστατευόμενων περιοχών για την εξυπηρέτηση όλων των αξιών και των λειτουργιών που έχουν οι περιοχές αυτές στην εποχή μας. Χωρίς να παραγνωρίζεται ο πρωταρχικός τους ρόλος στη διατήρηση του φυσικού τους περιβάλλοντος, τονίζεται επίσης η ανάγκη της μη απομόνωσης των περιοχών αυτών, με την πεποίθηση ότι η προστασία αποτελεί συστατικό στοιχείο της ορθολογικής χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος και ότι δεν είναι αδύνατη η συνύπαρξη της προστασίας και της χρήσης μιας προστατευόμενης περιοχής αρκεί να υπάρχει σωστός σχεδιασμός και αποτελεσματική ρύθμιση των διαφόρων δραστηριοτήτων. Η οργάνωση και λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών, κατά την άποψη αυτή, πρέπει να βασίζεται στην «ολοκληρωμένη αειφορική διαχείριση» τους, σύμφωνα με συγκεκριμένες τεχνικές και μεθόδους που έχουν αναπτυχθεί και εφαρμόζονται για το σκοπό αυτό. Η διαχείριση αυτή δεν αγνοεί ασφαλώς τις προηγούμενες απόψεις κατανόησης των προστατευόμενων περιοχών. Επιχειρεί όμως να τις ενσωματώσει στα πλαίσια μιας διαδικασίας η οποία είναι σίγουρα περισσότερο πολύπλοκη και απαιτητική, παρέχει όμως μεγάλες δυνατότητες ανάδειξης όλων των αξιών και των λειτουργιών που έχουν οι περιοχές αυτές και πλήρους αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων από την ύπαρξή τους, χωρίς να υποβαθμίζεται ο βασικός σκοπός της καθιέρωσή τους.

Το βασικότερο στοιχείο για την πλήρη αξιοποίηση των προστατευόμενων περιοχών μας στη σύγχρονη πραγματικότητα, αποτελεί η κατανόηση του ρόλου τους, όπως αναλύθηκε παραπάνω, καθώς και των αξιών και λειτουργιών που εξυπηρετούν αυτές στην εποχή μας, στις οποίες περιλαμβάνονται:

- Διαφύλαξη πολύτιμων οικολογικών αξιών και διατήρηση της ισορροπίας του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία εξασφαλίζεται με τις ακόλουθες σημαντικές λειτουργίες:
 - * συμβάλλουν στη διατήρηση αξιών της ελληνικής φύσης, όπως είναι η βιοποικιλότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (μορφολογικά και λειτουργικά) του φυσικού τοπίου της χώρας

- * εξασφαλίζουν συνθήκες φυσικής (κατά το δυνατό ανεπηρεάστης από τον άνθρωπο) εξέλιξης των βιολογικών οργανισμών και των φυσικών διεργασιών και συμβάλλουν έτσι στην προαγωγή των κύκλων ζωής της φύσης και την οικολογική ισορροπία
 - * εξασφαλίζουν ευνοϊκές συνθήκες ελέγχου και αποτροπής αρνητικών επιπτώσεων ανθρωπίνων δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον
 - * λειτουργούν ως πρότυπα για την προστασία του ευρύτερου φυσικού περιβάλλοντος και
 - * συνεισφέρουν στην εμπέδωση μιας διαφορετικής, από ότι μέχρι σήμερα, λογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων της χώρας, που ανταποκρίνεται στις αρχές της πολλαπλής και αειφορικής χρήσης των φυσικών πόρων και της φυσικής κληρονομιάς.
- Εξυπηρέτηση επιστημονικών σκοπών, αφού αποτελούν τόπους επιστημονικής μελέτης και έρευνας του φυσικού περιβάλλοντος.
 - Διαφύλαξη γενετικών αποθεμάτων για την ιατρική, την καλλιέργεια φυτών, την εκτροφή ζώων και για βιοχημικές βιομηχανίες.
 - Ικανοποίηση σημαντικών αναγκών του σύγχρονου ανθρώπου, στο πλαίσιο της δημιουργικής χρήσης του ελεύθερου χρόνου του, αφού προσφέρουν ευκαιρίες για αναψυχή, σωματική άσκηση, έρευνα-μελέτη και πνευματική καλλιέργεια και αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών με ιδιαίτερα κ.α. ενδιαφέροντα
 - Συμβολή στην ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού, αφού αποτελούν πόλο έλξης ενός συνεχώς αυξανόμενου αριθμού επισκεπτών και δημιουργούν ευκαιρίες εισοδήματος και απασχόλησης, συμβάλλοντας μακροπρόθεσμα στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση του ορεινού πληθυσμού της χώρας. Για παράδειγμα, το φαράγγι της Σαμαριάς περνούν κάθε χρόνο περίπου 300.000 επισκέπτες.

Τέλος, είναι απαραίτητο να κατανοηθεί επίσης ότι το πιο σημαντικό θέμα σε σχέση με τις προστατευόμενες περιοχές, αυτό που αποτελεί κλειδί για την επιτυχία του θεσμού αυτού σε κάθε χώρα είναι το θέμα της «διαχείρισής τους». Του προσδιορισμού δηλαδή και της υλοποίησης στην πράξη όλων των ενεργειών και των μέτρων που είναι

απαραίτητα για την προστασία, οργάνωση και λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών, ώστε να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς της κηρύξεώς τους.

2.2 Οι κατηγορίες των προστατευόμενων περιοχών που έχουν νομοθετηθεί στην Ελλάδα

Η χώρα μας δεν θα μπορούσε να μείνει αδιάφορη στις προσπάθειες που γίνονταν σε παγκόσμια κλίμακα για τη προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, με τη κήρυξη προστατευόμενων περιοχών. Είναι γνωστό άλλωστε ότι η Ελληνική φύση είναι προικισμένη με πλούσια αυτοφυή χλωρίδα και άγρια πανίδα σπάνιας ποικιλότητας σε είδη, με αντιπροσωπευτικούς βιοτόπους, με ιδιαίτερους φυσικούς, γεωμορφολογικούς και φυσιογραφικούς σχηματισμούς και με μοναδικά τοπία απaráμιλλης ομορφιάς και ιδιαίτερων φυσιογνωμικών στοιχείων. Είναι ευρύτατα αναγνωρισμένο άλλωστε και διεθνώς ότι η φυσική κληρονομιά της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα αξιόλογη. Η τεράστια αυτή βιοποικιλότητα και η μοναδική αξία της Ελληνικής φύσης, δημιουργούν ασφαλώς πρόσθετες υποχρεώσεις για την προστασία, τη διατήρηση και την ορθολογική αξιοποίησή τους, προς όφελος της παρούσας και των μελλοντικών γενεών .

Η πρώτη προστατευόμενη περιοχή της χώρας μας κηρύχθηκε αρκετά νωρίς, σε σχέση με πολλές Ευρωπαϊκές χώρες (το 1938 στο μυθικό βουνό μας τον Όλυμπο). Το σύστημα των προστατευόμενων περιοχών όμως δεν είναι ακόμα εντελώς ξεκαθαρισμένο. υπάρχουν περιοχές σημαντικές για την προστασία της φύσης που δεν καλύπτονται ακόμα από ειδική προστατευτική νομοθεσία. Άλλες περιοχές έχουν θεσμοθετηθεί ως προστατευόμενες χωρίς να έχει ληφθεί κανένα ειδικό μέτρο για την ιδιαίτερη προστασία και διαχείρισή τους. υπάρχουν ακόμα περιοχές που περιέχουν σημαντικές οικολογικές αξίες και λαμβάνονται μέτρα για την προστασία τους παρά το ότι δεν έχουν ακόμα πλήρη νομική προστασία.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν σήμερα οι ακόλουθες δέκα (10) κατηγορίες περιοχών οι οποίες αναγνωρίζονται ως προστατευόμενες στη χώρα μας, είτε με την κήρυξή τους με βάση την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, είτε με τη δήλωσή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια σχετικών Οδηγιών που έχει θεσπίσει η Κοινότητα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στα κράτη-μέλη της, είτε με την κατοχύρωσή τους στα πλαίσια σχετικών Διεθνών Συμβάσεων και Συμφωνιών τις οποίες έχει επικυρώσει και η χώρα μας:

Πίνακας 1. Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών

-
- I. Εθνικοί Δρυμοί
 - II. Αισθητικά Δάση
 - III. Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης
 - IV. Θηραματικά Αποθέματα
 - V. Προστατευτικά Δάση
 - VI. Θαλάσσια Πάρκα
 - VII. Υγροβιότοποι Ραμσάρ Διεθνούς Σημασίας
 - VIII. Περιοχές Παγκόσμιας Κληρονομιάς
 - IX. Περιοχές Ειδικής προστασίας (SPA) της Οδηγίας 79/409.ΕΟΚ
 - X. Περιοχές του Δικτύου "Φύση 2000" της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ
-

Ένας συγκεντρωτικός κατάλογος όλων των περιοχών που εντάσσονται στις παραπάνω κατηγορίες, δίνεται στον «Πίνακα των Προστατευόμενων Περιοχών της Ελλάδος», που περιέχεται στο Παράρτημα. Στη συνέχεια γίνεται συνοπτική αναφορά σε όλες τις κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 1, συμπεριλαμβανομένης και της αντίστοιχης νομοθεσίας που ισχύει για την κατοχύρωσή τους:

I. Εθνικοί Δρυμοί

Οι Εθνικοί Δρυμοί είναι η κυριότερη κατηγορία προστατευόμενων περιοχών. Κηρύσσονται και υφίστανται διαχείριση στα πλαίσια της δασικής νομοθεσίας (με βάση το Ν.Δ. 996/1971, που αποτελεί μέρος του Ν.Δ. 86/1969 «περί Δασικού Κώδικος»). Περιλαμβάνουν εκτάσεις κυρίως δασικού χαρακτήρα με ιδιαίτερο επιστημονικό και οικολογικό ενδιαφέρον που βρίσκονται κάτω από καθεστώς αυστηρής προστασίας. Έχουν κηρυχθεί 10 εθνικοί δρυμοί από το 1938 μέχρι το 1974 με συνολική έκταση περίπου 75.000 εκτάρια (χωρίς να περιλαμβάνεται η έκταση των περιφερειακών ζωνών των πέντε πρώτων εθνικών δρυμών). Οι σπουδαιότερες από αυτές είναι ο Όλυμπος, το Φαράγγι της Σαμαριάς στον νομό Χανίων, η περιοχή Πρεσπών στο νομό Φλώρινας και η περιοχή Βίκου - Αώου στον νομό Ιωαννίνων. Στον κατωτέρω πίνακα 2 γίνεται περιληπτική περιγραφή των δρυμών της Ελλάδας της γεωγραφικής θέσης τους και τα διατάγματα με τα οποία ανακηρύχθηκαν.

II. Αισθητικά Δάση

Μία άλλη κατηγορία που (το Ν.Δ. 996/1971) προβλέπεται επίσης από τη δασική νομοθεσία είναι τα Αισθητικά δάση, που καλύπτουν συνολική έκταση περίπου 33.000 εκτάρια. Είναι συνήθως τοπία με ιδιαίτερο αισθητικό και οικολογικό ενδιαφέρον και έχουν

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο 2 .ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Α/Α	ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ (Ha)	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΚΗΡΥΞΗΣ ΚΑΙ ΦΕΚ
1	ΟΛΥΜΠΟΣ	1938	3.988	Ο Όλυμπος είναι το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, η μνηκική κατοικία των θεών. Στους ορεινούς όγκους του, στα οροπέδια και τα φαράγγια του φιλοξενεί πολλά σπάνια και ενδημικά είδη, ιδιαίτερα της χλωρίδας (συνολικά 1700) μέσα σε ένα φυσικό περιβάλλον υψηλής αισθητικής αξίας και ορειβατικού ενδιαφέροντος. Το 1981 κηρύχθηκε από την UNESCO ως «Απόθεμα της Βιόσφαιρας» (Biosphere Reserve)	Στην Ανατ. Πλευρά της Κεντρικής Ελλάδας, κοντά στο Λιτόχωρο του Νομού Πιερίας	ΒΔ 9/6/1938 (248/ΤΑ/1938)
2	ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ	1938	3.513	Ορεινή περιοχή με ενδιαφέροντες γεωλογικούς σχηματισμούς που καλύπτεται με δασική βλάστηση, στην οποία κυριαρχεί η Κεφαλληνιακή ελάτη. Περιλαμβάνει επίσης σπάνια φυτικά είδη και αξιόλογη Πανίδα. Στον άμεσο περίγυρο του δρυμού υπάρχουν αξιόλογοι αρχαιολογικοί χώροι και χιονοδρομικά κέντρα.	Περιοχή ανάμεσα στην Αράχωβα, Δελφούς και Επτάλοφο. Νομοί Φωκίδας και Βοιωτίας	ΒΔ 25/7/1938 (286/ΤΑ/1938) ΒΔ 23/12/1938 (1/ΤΑ/1961)
3	ΠΑΡΝΗΘΑ	1961	3.812	Χαρακτηρίζεται από ποικιλία τοπογραφικών χαρακτηριστικών και φυσικών καλλονών. Στη βλάστηση επικρατούν κυρίως τα δάση Κεφαλληνιακής ελάτης. Υπάρχουν εκτεταμένα οροπέδια σε μεγάλο υψόμετρο. Περιοχή με ιδιαίτερη αξία αναψυχής.	Βρίσκεται 40 χλμ. Β της Αθήνας με άνετη προσέλαση από ασφα- λτοδρόμους.	ΒΔ 644/1961 (155/ΤΑ/1961)
4	ΑΙΝΟΣ	1962	2.862	Σημαντικά δάση γνήσιας Κεφαλληνιακής ελάτης καλύπτουν τον δρυμό που χαρακτηρίζεται επίσης από εντυπωσιακό τοπίο δίπλα στη θάλασσα καθώς και από σπάνιο χλωριδικό πλούτο	Στο νησί της Κεφαλονιάς στο Ιόνιο πέλαγος. Κοντά στο Αργοστόλι και τη Σάμη	ΒΔ 77/1962 (199/ΤΑ/1962)
5	ΣΑΜΑΡΙΑ	1962	4.850	Φαράγγι με σημαντικούς βιότοπους που φιλοξενούν σπάνια και ενδημικά φυτικά και ζωικά είδη με χαρακτηριστικότερο τον περίφημο Κρητικό Αίγαγο (Κρι-Κρι). Η Σαμαριά είναι γνωστή για την εντυπωσιακή γεωμορφολογία και ανακηρύχθηκε από την UNESCO, το 1981, ως «Απόθεμα της Βιόσφαιρας». Έχει βραβευτεί και με το «Ευρωπαϊκό Δίπλωμα Α κατηγορίας από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το 1979.	Ορίζεται από τα χωριά Ομαλός και Αγ. Ρούμελη, 45 χλμ. Νότια των Χανίων στην Κρήτη.	ΒΔ 781/1962 (200/ΤΑ/1962)
6	ΟΙΤΗ	1966	3.010	Ορεινή περιοχή που περικλείει ελατοδάση και δάση άλλων ειδών καθώς και θαμνώδεις εκτάσεις και λιβάδια. Σήμερα βιότοπος για πολλά φυτικά και ζωικά είδη	Βρίσκεται κοντά στην Υπάτη και στην Παύλιανη στο Νομό Φθιώτιδας	ΒΔ 218/1966 (56/ΤΑ/1966)
7	ΠΙΝΔΟΣ	1966	3.393	Απομονωμένα δασική έκταση με εναλλασσόμενη τοπογραφία και αξιόλογη χλωρίδα και πανίδα. Ίσως ο πιο σημαντικός βιότοπος για την καφετιά αρκούδα στη χώρα μας. Περιοχή με λίγους δασικούς δρόμους και χωρίς καμιά υποδομή.	Κοντά στα χωριά Κρανιά, Περιβόλι και Βωβούσα στην περιοχή Μετσόβου-Γρεβενών.	ΒΔ 487/1966 (120/ΤΑ/1966)
8	ΒΙΚΟΣ-ΑΩΟΣ	1973	3.400	Ο δρυμός χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακούς γεωλογικούς σχηματισμούς, που συνδυάζουν ένα τοπίο μοναδικής καλλονής με τους ποταμούς Αώο και Βοϊδομάτη. Πλούσια βλάστηση, αλπικές περιοχές, απόκρημνα βραχώδη στενά. Διακρίνεται για την εντυπωσιακή πανίδα από σπάνια αρπακτικά και μεγάλα θηλαστικά και την πλούσια χλωρίδα με φαρμακευτικά είδη.	Κοντά στην Κόνιτσα και στα χωριά Μονοδένδρι, Αρίστη και Πάπιγκο του νομού Ιωαννίνων	ΠΔ 213/1973 (198/ΤΑ/1973)
9	ΠΡΕΣΠΕΣ	1974	4.900	Υγρότοπος διεθνούς σημασίας που προστατεύεται επίσης από τη συνθήκη Ραμσάρ, με πολλά σπάνια είδη ορνιθοπανίδας και με θαυμάσιο τοπίο και σπάνια οικοσυστήματα.	Οι λίμνες βρίσκονται πάνω στα ελληνο-αλβανο-γιουγκο-σλαβικά σύνορα κοντά στα χωριά Μικρολίμνη, Κρυές και Λαίμος του νομού Φλώρινας.	ΠΔ 46/1974 (19/ΤΑ/1973)
10	ΣΟΥΝΙΟ	1974	750	Περιοχή που καλύπτεται από δάση και μεμονωμένα δένδρα πεύκης με θαμνώδη βλάστηση και με γυμνές εκτάσεις. Η περιοχή παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον από πλευρά αναψυχής με αξιόλογα ιστορικά, γεωλογικά και παλιοντολογικά στοιχεία.	Στο νοτιοανατολικό άκρο της Αττικής, 60 χλμ. από την Αθήνα	ΠΔ 182/1974 (80/ΤΑ/1974)

σκοπό, εκτός από την προστασία της φύσης, να δώσουν την ευκαιρία στο κοινό να γνωρίσει και να απολαύσει το φυσικό περιβάλλον με διάφορες δραστηριότητες αναψυχής. Έχουν κηρυχθεί μέχρι τώρα 19 Αισθητικά δάση, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται το Φοινικόδασος Βάι στην Κρήτη, η Κουλάδα των Τεμπών, ο Πευκιάς Ξυλόκαστρου, τα Δάση της Όσας, τα Στενά του Νέστου κ.ά.

III. Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης

Η τρίτη κατηγορία που καλύπτεται επίσης από το Ν.Δ. 996/1971, αναφέρεται στα Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης. Περιλαμβάνονται εδώ μεμονωμένα δέντρα ή συστάδες δένδρων με ιδιαίτερη βοτανική, οικολογική, αισθητική ή ιστορική και πολιτιστική σημασία, όπως είναι ο Πλάτανος δίπλα στο γεφύρι της Άρτας, ο Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω, το τεράστιο Κυπαρίσσι στην Πρασιά Ευρυτανίας, ο Φτελιάς στην Αηδόνα Καλαμπάκας, ο Αειθαλής Πλάτανος Ηρακλείου κ.ά. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν επίσης εκτάσεις με σπουδαίο οικολογικό, παλαιοντολογικό ή γεωμορφολογικό κ.λ.π. ενδιαφέρον, που καλύπτουν συνολική έκταση περίπου 16.500 εκταρίων και περιλαμβάνουν πολύ σημαντικές περιοχές, όπως το Παρθένο Δάσος Κεντρικής Ροδόπης (Φωτ. 1 και 2), το Απολιθωμένο Δάσος Λέσβου, ο Φραξιάς στο Λεσίνι Αιτωλοακαρνανίας κ.ά. Η νήσος Πιπύρι των Βορείων Σποράδων, που είχε κηρυχθεί ως διατηρητέο μνημείο, καταργήθηκε με το Διάταγμα κηρύξεως του Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων.

IV. Θηραματικά Αποθέματα

Στις προστατευόμενες περιοχές ανήκει επίσης μία άλλη κατηγορία εκτάσεων που προστατεύονται στα πλαίσια της νομοθεσίας περί Θήρας. Είναι τα Θηραματικά Αποθέματα (ο όρος δεν υπάρχει στην εθνική νομοθεσία και χρησιμοποιείται για τον κοινό χαρακτηρισμό των επόμενων τριών κατηγοριών), που περιλαμβάνουν πάνω από 500 περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως καταφύγια θηραμάτων, όπου το κυνήγι απαγορεύεται εντελώς, 21 περιοχές κηρυγμένες ως εκτροφεία θηραμάτων, ενώ υπάρχουν επίσης 7 περιοχές που χρησιμοποιούνται ως ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές. Λίγες όμως από τις παραπάνω περιοχές είναι πράγματι ιδιαίτερα σημαντικές για την προστασία της φύσης και η νομοθεσία περί Θήρας παίζει σημαντικό ρόλο στην προστασία τους. Οι περιοχές αυτές, καταλαμβάνουν έκταση περίπου 11.500 εκτάρια και ανάμεσά τους σημαντική θέση κατέχει το Δάσος Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου, ένας από τους πιο σημαντικούς βιότοπους της Ευρώπης για τη

Φωτο. 1. Δένδρο ερυθρελάτης στο δάσος
Φρακτού Δράμας

Φωτο.2 Άποψη του δάσους στο Παρθένο
δάσος Φρακτού Δράμας

διατήρηση σπάνιων αρπακτικών πτηνών που κινδυνεύουν να εξαφανισθούν. Ιδιαίτερη αξία έχουν επίσης ορισμένα ακατοίκητα νησιά (Αντίμηλος, Θοδωρού κ.ά.) που περιέχουν τυπικά μεσογειακά οικοσυστήματα με αντιπροσωπευτικά είδη χλωρίδας και πανίδας.

V. Προστατευτικά Δάση

Μια σημαντική διάταξη της εθνικής νομοθεσίας που κατοχυρώνει την κήρυξη περιοχών ειδικής προστασίας και τη διαχείρισή τους για προστατευτικούς σκοπούς, είναι τα προστατευτικά δάση που κηρύσσονται και διαχειρίζονται με βάση τα άρθρα 69,70, 71 και 72 του Ν.Δ. 861/969"Περί Δασικού Κώδικος". Με τις παραπάνω διατάξεις παρέχεται η δυνατότητα χαρακτηρισμού ως προστατευόμενων και κατάλληλης διαχείρισης, σε «δάση και γαίαι εν γένει, καλλιεργήσιμοι ή μη των οποίων η διαχείριση υπόκειται εις ειδικούς περιορισμούς χάριν του δημοσίου συμφέροντος». Μέχρι σήμερα όμως δεν δόθηκε η πρέπουσα σημασία στις παραπάνω διατάξεις και δεν υπάρχουν στοιχεία για την αξιοποίηση του θεσμού αυτού στην πράξη.

V. Θαλάσσια Πάρκα

Μετά την έκδοση του Ν. 1650/1986 (στον οποίο γίνεται ειδική αναφορά την επόμενη ενότητα), παρέχεται η δυνατότητα κήρυξης με την εθνική νομοθεσία και Θαλασσίων πάρκων ως προστατευόμενων περιοχών. Το πρώτο θαλάσσιο πάρκο που κηρύχθηκε με το νόμο αυτό , είναι το Θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων που αποτελεί ένα από τα τελευταία καταφύγια για τη διατήρηση της μεσογειακής φώκιας (*Monachus monachus*) και προστατεύει επίσης σημαντικούς βιότοπους για αγριοκάτσικα (στα Γιούρα) και για ορισμένα σπάνια αρπακτικά. Το Θαλάσσιο πάρκο κηρύχθηκε με το Π.Δ. από 16 Μαΐου 1992 (ΦΕΚ 519Α) , αλλά μέχρι σήμερα δεν έχουν εκδοθεί οι αναγκαίες διοικητικές πράξεις όσον αφορά την υλοποίηση της διαχείρισής του στην πράξη. Στην ίδια κατηγορία περιλαμβάνεται και η περιοχή ωοτοκίας της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta* στη Ζάκυνθο, ο πιο σημαντικός βιότοπος στη Μεσόγειο για την προστασία του απειλούμενου αυτού είδους. Η περιοχή αυτή δεν έχει ανακηρυχθεί ακόμα ως περιοχή ειδικής προστασίας με ειδική νομοθεσία, αλλά η σημασία της για την προστασία της φύσης έχει ευρύτατα αναγνωριστεί και έχουν ληφθεί ειδικά μέτρα για τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών της, στα πλαίσια της πολεοδομικής νομοθεσίας, του αλιευτικού κώδικα κλπ.

Οι προστατευόμενες περιοχές που αναλύθηκαν παραπάνω, καθώς και οι αντίστοιχες κατηγορίες στις οποίες εντάσσονται, καλύπτονται από την υφιστάμενη εθνική νομοθεσία για τα θέματα αυτά (εκτός από την περιοχή *Caretta caretta* στη Ζάκυνθο) και κατοχυρώνονται πλήρως όσον αφορά την εφαρμογή μέτρων προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης για την εξυπηρέτηση των σκοπών της κηρύξεώς τους.

VII. Υγροβιότοποι Ραμσάρ Διεθνούς Σημασίας

Μια σημαντική σύμβαση, όσον αφορά το σύστημα των προστατευόμενων περιοχών της χώρας μας, είναι η «Συμφωνία επί των Διεθνούς ενδιαφέροντος Υγροτόπων ιδία ως Υγροβιότοπων» γνωστή και ως Σύμβαση Ραμσάρ. Με την επικύρωση της Σύμβασης αυτής από τη χώρα μας το 1974, έντεκα υγροβιότοποι θεωρήθηκαν ιδιαίτερα σημαντικοί για τη διατήρηση της ορνιθοπανίδας και των φυσικών χαρακτηριστικών που περιέχουν και έχουν περιληφθεί στο σχετικό κατάλογο των προστατευόμενων περιοχών μας. Μέχρι σήμερα όμως ακόμα δεν έχουν θεσμοθετηθεί ως προστατευόμενες περιοχές με την ανακήρυξή τους στις

κατηγορίες που προβλέπει η εθνική νομοθεσία (εκτός από τον εθνικό δρυμό Πρεσπών). Υπάρχουν πάντως ορισμένες κοινές υπουργικές αποφάσεις (ΚΥΑ), με τις οποίες θεσπίζονται «μέτρα προδιασφάλισης» για πολλές από τις περιοχές αυτές, στα πλαίσια του άρθρου 21 παρ. 6 του Ν. 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος».

VIII. Περιοχές Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Στο σύστημα των προστατευόμενων περιοχών της χώρας μας μπορούμε να περιλάβουμε δύο ακόμα σημαντικές περιοχές για την προστασία της φύσης, που κηρύχτηκαν ως μικτά αγαθά (φυσικά και πολιτιστικά) στα πλαίσια της Σύμβασης για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά που λειτουργεί υπό την αιγίδα της UNESCO και κυρώθηκε από τη χώρα μας το 1981. Ειδική αναφορά θα πρέπει να γίνει και σε μια άλλη σημαντική Σύμβαση της UNESCO στην οποία συμμετέχουμε, το Πρόγραμμα «Άνθρωπος και Βιόσφαιρα» στα πλαίσια του οποίου δύο περιοχές μας-οι οποίες καλύπτονται ήδη και από την εθνική νομοθεσία, οι εθνικοί δρυμοί Ολύμπου και Σαμαριάς- έχουν ενταχθεί στα «Αποθέματα της Βιόσφαιρας (Biosphere Reserves)».

Το θέμα των προστατευόμενων περιοχών στη χώρα μας, έχει αποκτήσει ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο των οδηγιών που έχει θεσπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την προστασία της φύσης και τις προστατευόμενες περιοχές, τις οποίες είναι υποχρεωμένη να εφαρμόσει και η χώρα μας, ως πλήρες μέλος της Κοινότητας. Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να κάνουμε ως εκ τούτου στις περιοχές που προστατεύονται με βάση τις δύο Οδηγίες που έχει θεσπίσει η Κοινότητα για τα θέματα αυτά, την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ «περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών» και την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας».

IX. Περιοχές Ειδικής Προστασίας (S.P.A.) της Οδηγίας 79/409.ΕΟΚ

Σημαντικές προσπάθειες έχουν καταβληθεί μέχρι τώρα για τη συμμόρφωση προς την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ, την πρώτη σχετική οδηγία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που αναφέρεται ειδικά στην προστασία των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της φύσης. Σύμφωνα δε με το άρθρο 4 της Οδηγίας αυτής, 26 πολύ σημαντικές περιοχές της χώρας μας, που καλύπτονται και από την εθνική νομοθεσία, (στις οποίες περιλαμβάνονται οι εθνικοί δρυμοί, οι υγρότοποι Ραμσάρ κλπ) δηλώθηκαν αρχικά (το 1986) ως «Περιοχές Ειδικής

Προστασίας» (Special Protection Areas -S.P.A.-) της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Πρόσφατα (το 1997) έχουν προταθεί 26 ακόμα νέες περιοχές ως S.P.A. στην Κοινότητα και οι αρμόδιες υπηρεσίες της χώρας έχουν αναλάβει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για την κατοχύρωση του προστατευτικού τους καθεστώτος και με βάση την εθνική νομοθεσία.

X. Περιοχές του Δικτύου "Φύση 2000" της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει ιδιαίτερη σημασία στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος τα τελευταία χρόνια και έχει θεσπίσει μία σημαντική οδηγία για τα θέματα αυτά, την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ της 21ης Μαΐου 1992 «για τη διατήρηση των οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και αυτοφυούς χλωρίδας». Η καινοτόμος αυτή οδηγία θέτει ως αρχή την προστασία ολόκληρων ζωνών και φυσικών οικοτόπων και στοχεύει στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού δικτύου ειδικά προστατευόμενων περιοχών με το όνομα "Φύση 2000" που θα περιλαμβάνει ορισμένους τύπους φυσικών και ημιφυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων), καθώς και τους οικοτόπους (ενδιαιτήματα) συγκεκριμένων ειδών χλωρίδας και πανίδας, όπως αναφέρονται στα αντίστοιχα παραρτήματα της οδηγίας και θα ενσωματώσει επίσης τις περιοχές S.P.A., Ραμσάρ κλπ κάθε χώρας.

Τα κράτη-μέλη θα πρέπει να συμβάλλουν στη δημιουργία του δικτύου Φύση 2000 με την ένταξη σε αυτό όλων των περιοχών που είναι σημαντικές για την προστασία - διατήρηση βιοτόπων και ειδών, ανάλογα με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του φυσικού περιβάλλοντος κάθε χώρας. Υποχρεώνονται επίσης να διαχειριστούν τις περιοχές αυτές για τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών τους ή και να λάβουν μέτρα για την αναβάθμισή τους, και η Κοινότητα αναλαμβάνει να συμβάλει (με οικονομική ενίσχυση και παρακολούθηση) στην εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων-ενεργειών για το σκοπό αυτό. Η οδηγία ορίζει τα κριτήρια ένταξης βάση των οποίων ορίζονται οι περιοχές που είναι σημαντικές σε εθνικό επίπεδο, ενώ περαιτέρω διαδικασία ακολουθείται για την αναγνώριση περιοχών σημαντικών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Η χώρα μας, στο πλαίσιο των υποχρεώσεών της έναντι της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ έχει προχωρήσει ήδη-μετά από εκτεταμένη διερεύνηση σε πανελλήνια κλίμακα και την κινητοποίηση πλήθους ειδικών επιστημόνων κάτω από τον συντονισμό του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων-Υγροτόπων (Ε.Κ.Β.Υ.) και υπό την καθοδήγηση της Διεύθυνσης Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. και της Γενικής Γραμματείας Δασών και

Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας στον εντοπισμό 296 περιοχών για ένταξη στο δίκτυο Φύση 2000. Οι περιοχές αυτές καλύπτουν περίπου το 1,8% της ελληνικής επικράτειας και αποτελούν τον «επιστημονικό κατάλογο» των περιοχών του δικτύου Φύση 2000. Με βάση τον κατάλογο αυτό έχουν επιλεγεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες της χώρας 245 περιοχές, οι οποίες καταλαμβάνουν έκταση περίπου 2.752.000 εκτάρια (Ha), (ποσοστό περίπου 1,5 %) που περιέχονται στον «εθνικό κατάλογο» ο οποίος έχει γνωστοποιηθεί και στην Κοινότητα. Η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Συνεκτικού Δικτύου Προστατευόμενων Περιοχών «Φύση 2000» αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2004 (Κασιούμης, 1998).

3. ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΑΡΝΗΘΑΣ

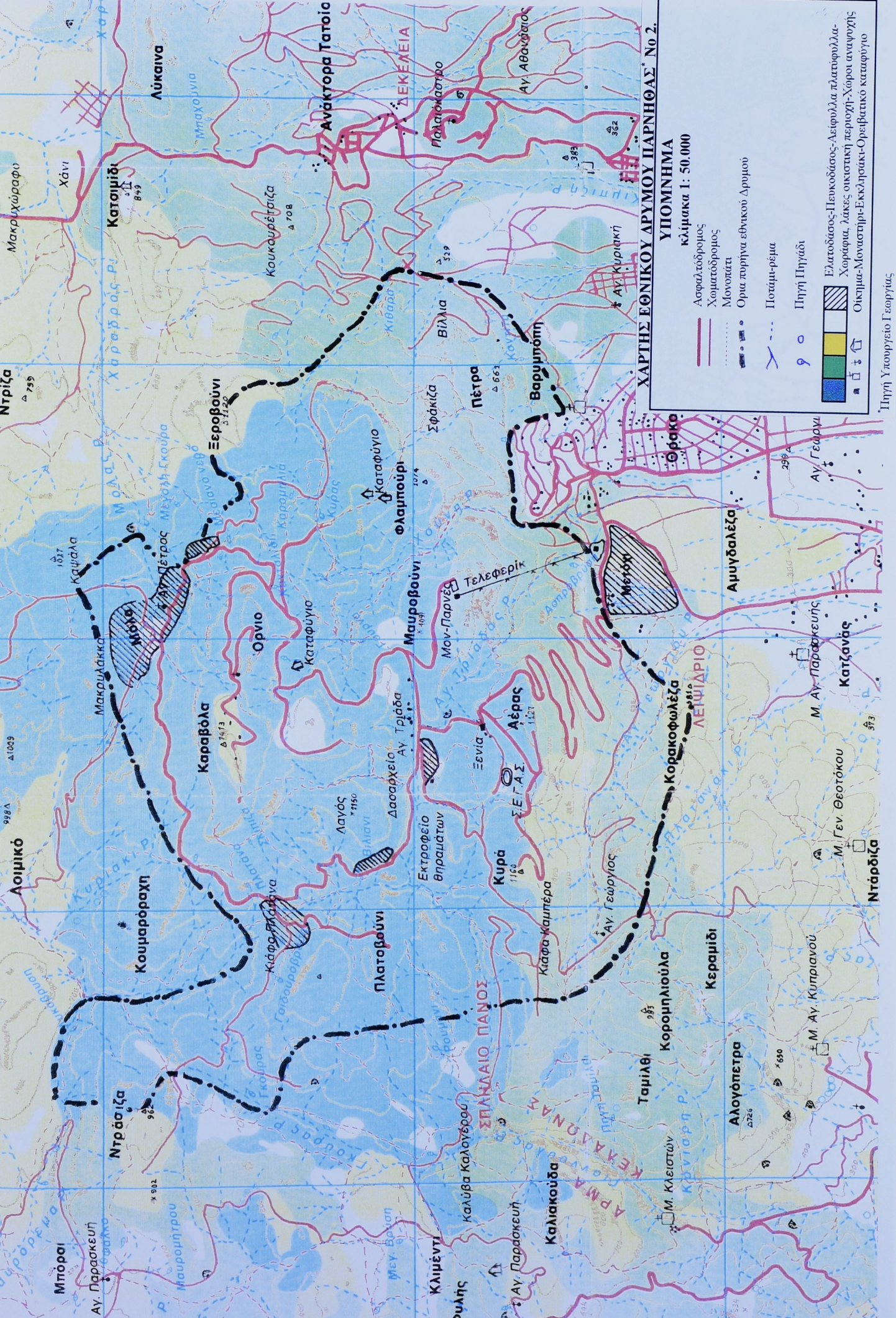
3.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.1.1 Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια

Ο Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας βρίσκεται σε απόσταση 40 km βόρεια από την Αθήνα, το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Ελλάδας. Ιδρύθηκε με το Β.Δ. 644/1961 με το οποίο καθορίστηκαν τα όρια του πυρήνα και της περιφερειακής του ζώνης. Ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού καταλαμβάνει έκταση 38.120 στρέμματα και στο σύνολό του καλύπτεται περίπου κατά 90% από ελάτη. Η περιφερειακή του ζώνη καταλαμβάνει έκταση 180.000 στρ. περίπου και καλύπτεται από δάση Χαλεπίου Πεύκης κυρίως, καθώς και αειφύλλων πλατύφυλλων (Χάρτης Νο 2).

Η Πάρνηθα είναι μεγάλο ορεινό συγκρότημα με διεύθυνση από Ανατολή προς Δυσμάς. Μπορεί να χωριστεί σε τρία μεγάλα τμήματα, την Βόρεια, την Κεντρική-όπου βρίσκονται και οι υψηλότερες κορυφές-και την Δυτική Πάρνηθα. Πρόκειται για εκτεταμένο βουνό με δεκάδες κορυφές, χαράδρες, ρεματιές και οροπέδια, που στο μεγαλύτερο μέρος του είναι δασωμένο. Παρουσιάζει πολύ μεγάλη ποικιλομορφία στην δομή του, που ικανοποιεί τόσο τον απλό πεζοπόρο, όσο και τον εξασκημένο ορειβάτη και τον αναρριχητή.

Οι ομαλές πλαγιές συνεχονται με μικρά οροπέδια, λιβάδια, όμορφες κοιλάδες και «λάκες» που κατακερματίζονται σε πολλά σημεία από μεγάλες και βαθιές χαράδρες, ρέματα και φαράγγια (Ρέμα Γκούρας - Γιαννούλας). Οι κορυφές στην Πάρνηθα είναι γενικά ομαλές, υπάρχουν όμως και απόκρημνες, βραχώδεις κορυφογραμμές (Καραβόλα, Φλαμπούρι, Μαυροβούνι, Αρμα κτλ.). Είναι το μεγαλύτερο σε έκταση και ψηλότερο βουνό της Αττικής.

ΧΑΡΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΡΥΜΟΥ ΠΑΡΝΗΘΑΣ, Νο 2.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

κλίμακα 1: 50.000

- Ασφαλτοδρόμος
- Χοιματοδρόμος
- Μονοπάτι
- Όρια πυρήνα εθνικού Δρυμού
- Ποτάμι-ρέμα
- Πηγή Πηγάδι
- Ελατοδάσος-Πεντοδάσος-Λειφύλλα πλατυφυλλο-Χορόφια, λάκες ορεινή περιοχή-Χόροι αναγωγής
- Οικόσημα-Μοναστήρι-Εκκλησία-Ορειβατικό καταφύγιο

Πηγή Υπουργείο Γεωργίας

Τα γενικά όρια του ορεινού όγκου της Πάρνηθας όπως προαναφέρθηκε μπορούν να προσδιοριστούν χονδρικά από τα εξής γεωγραφικά σημεία .

Βόρεια

Από την συμβολή του Μαυρορέματος στον Βοιωτικό κάμπο, το χωριό Αυλώνα, τον οικισμό Σφενδάλη και το χωριό Κιούρκα.

Ανατολικά

Από το χωριό Κιούρκα, τον οικισμό Κοκκινόβραχος και την κοινότητα Κρυονερίου.

Νότια

Από την κοινότητα Κρυονερίου, τον οικισμό Βαρυμπόμπης, την κοινότητα των Θρακομακεδόνων και τις αγροτικές εκτάσεις των Δήμων Αχαρνών, Άνω Λιοσίων και Φυλής.

Δυτικά

Από τις Αγροτικές εκτάσεις του Δήμου Ασπροπύργου, τα περάσματα που χωρίζουν την Πάρνηθα από το βουνό Πάστρα, τις αγροτικές εκτάσεις του οροπεδίου των Σκούρτων και το ρέμα Μαυρόρεμα. Δηλαδή με την ευρεία έννοια του όρου Πάρνηθα είναι όλη η ορεινή περιοχή που εκτείνεται μεταξύ της Πεντέλης και της, Πάστρας.

Με το ιδρυτικό διάταγμα του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας (ΒΔ 644/1961) ορίστηκε ότι ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας καταλαμβάνει τον κεντρικό-όγκο της Πάρνηθας και έχει έκταση 38.000 στρ. και η περιφερειακή του ζώνη που συμπίπτει με τα διοικητικά όρια του δασαρχείου Πάρνηθας 250.000 στρ. Από τον πυρήνα του δρυμού εξαιρέθηκαν οι υπάρχουσες στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τα ορειβατικά καταφύγια, το Σανατόριο (Ξενία), το καζίνο (Mont Parnes) και η πηγή Κανταλίδι.

Ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού οριοθετήθηκε τότε όχι με βάση τις πραγματικές ανάγκες του ορεινού οικοσυστήματος της Πάρνηθας που χρειάζεται προστασία και διατήρηση, αλλά σύμφωνα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των επί μέρους εκτάσεων που ίσχυε τότε και εξακολουθεί φυσικά να ισχύει και σήμερα. Περιελήφθησαν στον πυρήνα μόνο καθαρά δημόσιες εκτάσεις. Επειδή μάλιστα οι εκτάσεις αυτές ήταν λίγες, έγινε και αναγκαστική απαλλοτρίωση 10.270 στρ. από τον ΟΔΔΕΠ ώστε η τελική έκταση του πυρήνα να ανέλθει σε 38.000 στρ. Τα δημόσια διακατεχόμενα δάση Λοιμικού, Σαλονίκης, Μήλεσι - Τσαπόχθι καθώς και το τμήμα του ιδιωτικού δάσους Τατοίου που βρίσκεται δυτικά του δρόμου Βαρυμπόμπης-Αγ. Μερκουρίου, θα έπρεπε να ενταχθούν στον πυρήνα του δρυμού,

αφού είχαν περισσότερες προϋποθέσεις από τις εκτάσεις που περιελήφθησαν σε αυτόν. Δεν εντάχθηκαν όμως για λόγους ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η υψομετρική καμπύλη των 500 μ. που είναι σχεδόν το νότιο όριο του δρυμού μετατοπίστηκε στα 700 μ. Προκειμένου να εξαιρεθούν του πυρήνα ο οικισμός Θρακομακεδόνων που ιδρύθηκε το 1953 και το ιδιωτικό δάσος Κονιστή-Παράσχη. Μια επίσης «σφήνα» έχουμε την Βόρεια οριογραμμή του πυρήνα προκειμένου να εξαιρεθεί του πυρήνα το ιδιωτικό δάσος Γκούρας.

Οι εθνικοί Δρυμοί αποτελούν την σπουδαιότερη από τις κατηγορίες των «προστατευομένων περιοχών» που προβλέπονται στη χώρα μας με βάση το Ν.Δ. 996/1971, όπως αναλυτικά αναφέρθηκαν στην ενότητα 2 της εργασίας αυτής. Η χρησιμοποίηση του όρου Εθνικός Δρυμός αντί για Εθνικό Πάρκο (National Park) όπως χρησιμοποιείται σε όλο τον κόσμο δεν είναι τυχαία, γιατί δρυμός σημαίνει φυσικό δάσος με καμία ή ελάχιστες ανθρώπινες επεμβάσεις στο οικοσύστημά του.

Στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας, οι ανθρώπινες επεμβάσεις προϋπήρξαν της κηρύξεως του (στρατιωτικές μονάδες, ορειβατικά καταφύγια, ξενοδοχείο, καζίνο κτλ.) και συνεχίστηκαν και μετά την κήρυξή του (περιφερειακός δρόμος, χώροι αναψυχής, εκτεταμένες εξυγιαντικές υλοτομίες).

Απεναντίας στην περιφερειακή ζώνη του δρυμού υπάρχουν σημαντικότερες εκτάσεις ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και μεγάλης οικολογικής σημασίας με ελάχιστη ανθρώπινη επέμβαση, που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ισορροπία του ορεινού δασικού οικοσυστήματος της Πάρνηθας.

Η κήρυξη του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας το 1961 παρά τα σοβαρά μειονεκτήματά της, αφού δεν κατόρθωσε να περιλάβει στον πυρήνα του δρυμού το σύνολο του ορεινού όγκου, πρόσφερε τα μέγιστα στην διατήρηση της φυσικότητας της Πάρνηθας, που παρέμεινε σήμερα ο σημαντικότερος βιότοπος της Αττικής γης με πραγματικά ανέπαφη φύση.

Με την κήρυξη του Εθνικού Δρυμού της Πάρνηθας αποφεύχθηκαν φαινόμενα τύπου Πεντέλης (λατομεία, οικισμοί, πυκνότατο δίκτυο δρόμων κτλ.), τα οποία άλλαξαν τελείως την οικολογική ισορροπία της περιοχής.

3.1.2 Ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς

Το ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς είναι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της Πάρνηθας. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ενιαία διαχείριση του ορεινού όγκου της Πάρνηθας, που οφείλεται κυρίως στο ανωτέρω πρόβλημα.

Εντάσσεται στο ευρύτερο ιδιοκτησιακό πρόβλημα των δασών και δασικών εκτάσεων της Αττικής και της χώρας γενικότερα που ταλανίζει το Ελληνικό κράτος από της ιδρύσεως του.

Υπάρχουν συνολικά 16 περιοχές δασών και δασικών εκτάσεων του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας με διαφορετικά ιδιοκτησιακά καθεστώτα η κάθε μία από αυτές (Δημόσιες, μοναστηριακές, ιδιωτικές, διακατεχόμενες). Μόνο για 4 περιοχές το ιδιοκτησιακό καθεστώς έχει οριστικά επιλυθεί έναντι του Δημοσίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το δημόσιο διακατεχόμενο δάσος Βαρυμπόμπης, ο δικαστικός αγώνας του οποίου άρχισε το 1883 και συνεχίζεται ακόμη.

Στη συνέχεια παραθέτουμε το ισχύον νομικό καθεστώς των διαφόρων περιοχών του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Τα στοιχεία αυτά πάρθηκαν από την μελέτη του Δασολόγου Αμοργιανιώτη Γ. με τίτλο «Σχέδιο διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας» σελ. 28 έως 36, όπου αναφέρεται με πολύ περισσότερες λεπτομέρειες.

1. Τμήμα του δημόσιου διακατεχόμενου δάσους I. Μ. Κλειστών εκτάσεως 651 στρ.

Το δάσος αυτό αναγνωρίστηκε ως ιδιωτικό με την 9658/15-9-1910 Δ/γή του Υπ. Οικονομικών και με τον Ν 1811/1988 ΦΕΚ 231 Τ.Α. περιήλθε στην κυριότητα του δημοσίου και ως δημόσιο διαχειρίζεται σήμερα.

2. Τμήμα του δημόσιου δάσους Φυλής εκτάσεως 39.781,9 Ha.

Στο δάσος αυτό έχουν αναγνωρισμένα δικαιώματα ρητίνευσης οι κάτοικοι του δήμου Φυλής με βάση την 1007/1919 απόφαση του Ειρηνοδικείου Αχαρνών. Πολλοί όμως κάτοικοι διεκδικούν και κυριότητα σε τμήματά του.

3. Δημόσια διακατεχόμενα δάση Λοιμικού και Σαλονίκης εκτάσεως 13.140 στρ. και 13.940 στρ. αντίστοιχα.

Κατά την κτηματογράφηση της περιοχής χαρακτηρίστηκαν σαν δημόσια διακατεχόμενα δάση με αναγνωρισμένη διακατοχή στους κατοίκους των Αχαρνών, σύμφωνα με τις 7417/1842, 2678/1843 και 122/1847 αποφάσεις του πρωτοδικείου Αθηνών, του Εφετείου Αθηνών και του Αρείου Πάγου, αντίστοιχα. Κατά του χαρακτηρισμού αυτού

ασκήθηκαν αντιρρήσεις από τους διακατόχους που δεν έχουν ακόμη τελεσιδικίσει. Μέχρι το έτος 1851 διαχειρίζονταν σαν ένα ενιαίο δάσος. Μετά το 1851 διαχειρίζονται σαν αυτοτελή δάση.

4. Δημόσιο δάσος Τατοίου εκτάσεως 42.612 στρ.

Το δάσος αυτό ανήκε στους τέως Βασιλείς των Ελλήνων. Από την συνολική έκταση των 42.000 στρ. τα 14.000 στρ. είχαν παραχωρηθεί με νόμο από το Ελληνικό δημόσιο (εθνικό δάσος Μπάφι) στον Βασιλέα των Ελλήνων το έτος 1877. Τα υπόλοιπα αγοράστηκαν σταδιακά τους Βασιλείς με διάφορα συμβόλαια.

Το 1924 η Δ' Συντακτική Συνέλευση κήρυξε έκπτωτους τους Βασιλείς και με νόμο απαλλοτρίωσε αναγκαστικά τη Βασιλική περιουσία υπέρ του Δημοσίου. Σε ένα τμήμα της εκτάσεως (3.000 στρ.) εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από την Μικρά Ασία και ιδρύθηκε η κοινότητα Κρυονερίου.

Το 1936 με την παλινόρθωση της Βασιλείας με ειδικό νόμο Α.Ν. 22-1-36 ΦΕΚ 39Α/1936 περί αποδόσεως στον βασιλέα των Ελλήνων του κτήματος Τατοίου, το δάσος Τατοίου επανήλθε στην πλήρη κυριότητα της Βασιλικής οικογένειας (Γεώργιος Β'). Το καθεστώς αυτό ίσχυσε μέχρι το 1973 οπότε με το ΝΔ 225/73 η Βασιλική περιουσία απαλλοτριώθηκε εκ νέου και περιήλθε στο ελληνικό δημόσιο. Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας το 1974 με το ΝΔ 72/1974 όρισε προσωρινή επιτροπή διατήρησης του δάσους μέχρι επίλυσης του Πολιτειακού. Με το Ν. 2086/92 ένα τμήμα του δάσους περίπου 4.000 στρ. επανήλθε στην πλήρη και αποκλειστική κυριότητα της τέως Βασιλικής οικογένειας ένα άλλο τμήμα εκτάσεως 401.541,75 στρ. δωρίθηκε σε ιδρύματα και τέλος το υπόλοιπο από 37.426 στρ. περιήλθε στην κυριότητα και διαχείριση του ιδρύματος Εθνικός Δρυμός Τατοίου.

Με το νόμο 2215/11-5-1994 καταργήθηκε ο Ν.2086/92 και ολόκληρο το δάσος Τατοίου περιέρχεται στην πλήρη και αποκλειστική κυριότητα του ελληνικού Δημοσίου με διάφορες ρυθμίσεις ως την τύχη των διαφόρων ακινήτων του όλου κτήματος (κτιριακές εγκαταστάσεις, αγροτικές εκτάσεις κτλ.). Ακόμα όμως δεν έχουν λειτουργήσει οι επιτροπές παράδοσης - παραλαβής του προβλέπονται από τα αρθ. 3 του Ν.2215/11-5-94.

Ολόκληρη η έκταση του δάσους Τατοίου έχει κηρυχθεί καταφύγιο θηραμάτων με την 213984/2452/23-6-1977 απόφαση του Υπ. Γεωργίας. Τέλος κατά του Ν 2215/11-5-94 έχει προσφύγει η τέως βασιλική οικογένεια ενώπιον των Ελληνικών και διεθνών δικαστηρίων.

5. Ο πυρήνας του εθνικού δρυμού της Πάρνηθας εκτάσεως 38.320 στρ.

Καταλαμβάνει τις υψηλότερες κορφές του ορεινού όγκου της Πάρνηθας σήμερα είναι δημόσιο δάσος. Ένα τμήμα του δάσος αυτού εκτάσεως 2.812,9 στρ. περιήλθε στον Ε.Ο.Τ. με τα 3519/11-12-1958 και 4046/1960 συμβόλαια αγοραπωλησίας. Το δάσος αυτό είναι αμιγές δάσος ελάτης, διασχίζεται από αρκετούς δρόμους και υπάρχουν μέσα σε αυτό πολλές εγκαταστάσεις που όμως δεν λειτουργούν όλες. Επίσης στη θέση Παλιοχώρι κατασκηνώνουν κάθε καλοκαίρι 30-40 οικογένειες Μενιδιατών δημιουργώντας πολύ μεγάλα προβλήματα στην διαχείριση του δρυμού.

6. Το ιδιωτικό δάσος Γκούρα, εκτάσεως 1.200 στρ.

Βρίσκεται στην Β. Α. πλευρά της Πάρνηθας, σε επαφή με τον πυρήνα του εθνικού δρυμού. Η διαχείριση του δεν διαφέρει από την διαχείριση του δρυμού.

7. Δημόσιο διακατεχόμενο δάσος Μήλεσι-Τσαπόχθι εκτάσεως 6.438 στρ.

8. Δημόσιο Δάσος Βουτήματος.

Το δάσος αυτό βρίσκεται στην βορειοδυτική Πάρνηθα, έχει έκταση 13.872 στρ. και καλύπτεται από πυκνό πευκοδάσος στο μεγαλύτερο μέρος του. Στο δάσος αυτό δόθηκαν σε ακτήμονες από το 1908 έως το 1930 πολλά παραχωρητήρια από το Υπουργείο Οικονομικών. Τα όρια των παραχωρητηρίων αυτών είναι αρκετά ασαφή. Σήμερα καλλιεργούνται με δενδροκομικές και διάφορες καλλιέργειες άνω των 1.000 στρ.

9. Δημόσιο δάσος περιφέρειας Δήμου Άνω Λιοσίων .

Πρόκειται για τα δημόσια πευκοδάση περιφέρειας του Δήμου Άνω Λιοσίων που ευρίσκονται. προς βοράν του αγωγού του Μόρνου και μεταξύ των διοικητικών ορίων των Δήμων Φυλής και Αχαρνών.

3.1.3 Προσπέλαση, οδικό δίκτυο-κυκλοφορία

Η προσπέλαση στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού γίνεται μόνο από δύο εισόδους. Κύρια είσοδος είναι ο δρόμος Μετόχι - Αγ. Τριάδα - Mont Parnes από την οποία διακινείται πάνω από 95% των επισκεπτών του δρυμού και δευτερεύουσα μικρής μόνο σημασίας για το ευρύ κοινό, ο δρόμος πηγή Φυλής -Καλύβα Καλογήρου Ρουμάνι - Αγ Τριάδα.

Η κύρια είσοδος είναι δρόμος ασφαλτοστρωμένος, πολύ καλής βατότητας και μεγάλης κυκλοφορίας τόσο κατά τις αργίες λόγω αυξημένων επισκεπτών, όσο και τις καθημερινές αφού από αυτόν εξυπηρετούνται οι εργαζόμενοι στις διάφορες εγκαταστάσεις

(το καζίνο, οι στρατιωτικές μονάδες) της Πάρνηθας. Εκτός από τον κεντρικό δρόμο Μετοχίου-Αγ. Τριάδας, υπάρχει ο περιφερειακός δρόμος Αγ. Τριάδας- Μπάφι- Μόλας- Πλατάνας-Παλαιοχωρίου- Αγ. Τριάδας ο οποίος αγκαλιάζει περιμετρικά τον κύριο ορεινό όγκο του πυρήνα του εθνικού Δρυμού. Τα τελευταία χρόνια όμως, ο δρόμος αυτός είναι προσπελάσιμος μόνο από την Αγ. Τριάδα έως και την Μόλα.

Στην ευρύτερη περιοχή του πυρήνα και της περιμετρικής του ζώνης υπάρχει ένα αρκετά ανεπτυγμένο δίκτυο χωμάτινων δασικών δρόμων, οι οποίοι είναι κλειστοί με μπάρες.

Στα όρια του πυρήνα υπάρχουν δύο κύριοι ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι. Ο πρώτος ανατολικά είναι ο δρόμος Βαρυπόμπης-Κατσιμιδίου-Αγ. Μερκουρίου-Σφενδάλης (Εθνική οδός Αθηνών-Λαμίας). Ο δεύτερος είναι βρίσκεται δυτικά από τον κύριο ορεινό όγκο της Πάρνηθας είναι ο δρόμος Φυλής-Πηγή Φυλής-Δερβενοχώρια.

3.1.4. Υφιστάμενη χρήση γης

Η έκταση του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας από πλευράς μορφών εδαφοκάλυψης και εκμετάλλευσης κατανέμεται περίπου όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 3. Μορφές εδαφοκάλυψης και εκμετάλλευσης του ορεινού όγκου της Πάρνηθας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΜΒΑΔΟ (στρ.)	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Δάση	132.347,22	74,87
Θαμνώνες	35.875,67	20,30
Αγροί	1.815,34	1,03
Εγκαταλελειμένοι αγροί	548,89	0,31
Καμένες εκτάσεις	1.768,98	1,00
Βοσκότοποι	2.282,86	1,29
Αγωνα	1.003,97	0,57
Λοιπές χρήσεις	1.117,39	0,63
ΣΥΝΟΛΟ	176.760,32	100,00

Πηγή: Αμοργιανιώτης, Γ., 1997. Σχέδιο Διαχείρισης Ε.Δ. Πάρνηθας. Σελ. 44

Από την ανάλυση του Πίνακα 3 προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα. Τα δάση και οι δασικές εκτάσεις καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του δρυμού 98%. Από αυτά τα πυκνά δάση καλύπτουν ποσοστό 52,8%, τα αραιά 21,5% και οι θαμνώνες ποσοστό 20,9%.

Οι λιβαδικές εκτάσεις καλύπτουν έκταση που αναλογεί στο 1,29% στο σύνολο του εμβαδού που καταλαμβάνει ο ορεινός όγκος της Πάρνηθας. Αυτές οι εκτάσεις είναι επί το

πλείστον διάκενα μέσα στο δάσος, εκτός από τις δύο μεγάλες «λάκες» στις θέσεις Σαλονίκη και Λοϊμικό.

Τέλος, η γεωργική γη που βρίσκεται μέσα στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας αντιπροσωπεύει μόνο το 1,03% και εντοπίζεται στη ΒΔ πλευρά της Πάρνηθας.

3.1.5. ΔΑΣΙΚΗ Ή ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΝΑΨΥΧΗ

3.1.5.1 Χώροι δασικής αναψυχής

Η γειτνίαση του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας με την Αθήνα, μία πόλη τεσσάρων εκατομμυρίων κατοίκων, καθιστά το ορεινό συγκρότημα της Πάρνηθας ένα σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών για δασική ή υπαίθρια αναψυχή.

Η προσπελασιμότητα της περιοχής με αυτοκίνητο, η μικρή σχετικά απόσταση από την Αθήνα (μέση απόσταση 30 χιλιόμετρα), η ύπαρξη δάσους ελάτης, το μόνιμο και εφήμερο (χιονοσκεπές) τοπίο και οι χώροι θρησκευτικού ενδιαφέροντος δημιουργούν αυξημένη ζήτηση δασικής αναψυχής, η οποία έχει είτε άτυπη μορφή (π.χ. υπαίθρια γεύματα, πεζοπορία) είτε είναι εξειδικευμένη (π.χ αναρρίχηση, ορειβασία, διάβαση φαραγγιών). Οι δραστηριότητες και οι θέσεις στις οποίες αυτές ασκούνται σήμερα είναι:

1. Υπαίθρια γεύματα: α) Στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού στις θέσεις Μόλα, Αγ. Τριάδα, Πλατάνα, Βιλιάνι και Παλιοχώρι, όπου υπάρχουν βρύσες και έχουν τοποθετηθεί ξύλινα τραπέζια. β) Στην δυτική πλευρά του ορεινού όγκου της Πάρνηθας στη θέση Πηγή Φυλής όπου υπάρχει φυσική πηγή έχουν κατασκευασθεί πέτρινα τραπέζια. γ) Στην ανατολική πλευρά στο δάσος Τατοίου κατά το μήκος του δρόμου Βαρυπόμπης-Αγ. Μερκουρίου-Σφενδάλης, όπου υπάρχουν φυσικές πηγές έχουν τοποθετηθεί ξύλινα τραπέζια.
2. Ορειβατικά καταφύγια: Στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού της Πάρνηθας βρίσκονται δύο ορειβατικά καταφύγια. Το πρώτο βρίσκεται στη θέση Μπάφι και ανήκει στον ΕΟΣ Αθηνών, ενώ το δεύτερο στην κορυφή Φλαμπούρι και ανήκει στον ΕΟΣ Αχαρνών. Το βουνό είναι διάσπαρτο από σηματοδοτημένα μονοπάτια, με διάφορο βαθμό δυσκολίας, τα οποία προσφέρουν στον περπατητή μια άμεση επαφή με το δάσος.
3. Αναρρίχηση, διάβαση φαραγγιών: Υπάρχει ένα οργανωμένο πεδίο αναρρίχησης στον Βράχο της Βαρυπόμπης ο οποίος βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του βουνού. Το φαράγγι της Γκούρας προσφέρεται για την διάσχισή του.

3.1.5.2 Σημερινή και μελλοντική ζήτηση αναψυχής

Σε ετήσια βάση, ο αριθμός των επισκεπτών που αναζητεί αναψυχή πλησιάζει τα 270.000 άτομα. Η επίσκεψη στην Πάρνηθα έχει κυρίως ημερήσιο χαρακτήρα και η διάρκεια της δεν υπερβαίνει συνήθως τις πέντε ώρες. Μικρό αριθμός επισκεπτών επισκέπτεται το δρυμό για δύο ημέρες, διανυκτερεύοντας στα ξενοδοχεία ή στα ορειβατικά καταφύγια.

Οι δραστηριότητες των επισκεπτών του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας φαίνονται στον Πίνακα 4. Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι επισκέπτες σε κάθε επίσκεψη έχουν πολλαπλή αναψυχική δραστηριότητα.

Πίνακας 4. Δραστηριότητες επισκεπτών στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ / ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Πεζοπορία	138.901	19,5%
Ορειβασία	44.141	6,2%
Υπαίθριο γεύμα	149.096	20,9%
Παρατήρηση τοπίου	261.848	36,7%
Φωτογράφιση	76.167	10,7%
Επίσκεψη θρησκ. Χώρων	36.344	5,1%
Έρευνα	6.717	0,9%

Πηγή: Αμοργαϊνιώτης, Γ., κ.α. 1995. Σελ. 28

Φωτογραφία 3. Διαμορφωμένος χώρος αναψυχής στην Αγ. Τριάδα Πάρνηθας

Φωτ. 4. Αποψη από το χώρο αναψυχής στην Μόλα στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας

Εκτός από τους επισκέπτες του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας που έρχονται για δασική αναψυχή υπάρχουν και 2.000 άτομα που ανεβαίνουν στο βουνό αποκλειστικά για εργασία σε καθημερινή βάση, στις διάφορες εγκαταστάσεις που υπάρχουν στο βουνό. Με απλή αναγωγή των ημερήσιων αναβάσεων για εργασία προκύπτει ότι έχουμε 720.000 άτομα ανά έτος. Αθροίζοντας τις επισκέψεις λόγω δασικής αναψυχής που ανέρχονται στις 270.000 περίπου ετησίως και τα άτομα που έρχονται στον Εθνικό Δρυμό της Πάρνηθας για εργασία προκύπτει ότι το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού που δέχεται ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας σε ετήσια βάση είναι 1 εκατομμύριο άτομα.

Ο Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας είναι ένας σημαντικός πόλος έλξης επισκεπτών για αναψυχή και μάλιστα με αυξανόμενους ρυθμούς. Ιδιαίτερα μετά τις πρόσφατες καταστροφές των δασών των περιοχών Αυλώνας-Καπανδριτίου-Βαρνάβα και Πεντέλης, τα μόνα υψηλά δάση που απέμειναν στην Αττική είναι του ορεινού όγκου της Πάρνηθας, τα οποία καλούνται να καλύψουν τις ανάγκες δασικής ή υπαίθριας αναψυχής των 4 εκατομμυρίων κατοίκων της πρωτεύουσας. Άλλοι παράγοντες που θα επηρεάσουν τη προβλεπόμενη ζήτηση για δασική αναψυχή είναι:

- Η αύξηση του εισοδήματος πολλών κατοίκων του λεκανοπεδίου

- Η συνεχής αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης
- Η προβολή περιβαλλοντικών θεμάτων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

3.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

3.2.1 Φυσικό περιβάλλον στην Πάρνηθα κατά το παρελθόν

Τα ιστορικά στοιχεία που έχουμε για το φυσικό περιβάλλον της Πάρνηθας κατά την αρχαιότητα δεν είναι σπουδαία, διότι υπάρχουν μόνο σκόρπιες αναφορές σε διάφορα κείμενα. Επίσης, δεν υπάρχουν μελέτες που να αναφέρονται στην διαδοχή της βλάστησης κατά την παλαιολιθική και νεολιθική περίοδο, όπως αυτό συμβαίνει για τον Εθνικό Δρυμό του Σουνίου (βλέπε κεφάλαιο 4.2.1).

Το «Αττικόν» περιβάλλον γενικότερα την εποχή της πλειόκαινης περιόδου (5,3 εκατ. ετών) ήταν τελείως διαφορετικό από το σημερινό, όπως αυτό συμπεραίνεται από τα απολιθώματα της Πικερμικής πανίδας. Την περίοδο αυτή η Αττική αποτελούσε τμήμα μιας τεράστιας ηπείρου (Ευρασίας), που μόνο πριν από 2 εκατ. έτη πήρε την σημερινή της μορφή με την εισχώρηση της θάλασσας στην ξηρά.

Κάτω από την Πεντέλη απλωνόταν η Πικερμική πεδιάδα που συνεχιζόταν μέχρι την Εύβοια. Από τα απολιθώματα που βρέθηκαν στο Πικέρμι, την Βραυρώνα, το Αττικό Άλσος, στον Πύργο της Βασίλισσας στις Αχαρνές κ.α. συμπεραίνεται ότι η πανίδα της περιόδου αυτής θυμίζει από πολλές απόψεις την σημερινή πανίδα της Αφρικής. Υπήρχαν ελάφια, χαλικοθήρια, τριδάκτυλα ιπάρια, ποικίλα βοοειδή, γαζέλες, μαχαιρόδοντες, δεινοθήρια, ρινόκεροι καμηλοπαρδάλεις, μαστόδοντα, ύαινες κτλ (Ευθυμιόπουλος, 1989).

Μετά από τις «μαρτυρίες» αυτές η συνέχεια χάνεται μέχρι και την ιστορική εποχή. Οι λίγες όμως αναφορές των ιστορικών καθώς και οι εικαστικές συνθέσεις (παραστάσεις σε αγγεία κτλ.) δεν είναι ικανές να ανασυνθέσουν το περιβάλλον κατά την περίοδο της κλασικής αρχαιότητας και μετά.

Το όνομα Πάρνηθα πάντως είναι πανάρχαιο, έχει πελασγική προέλευση και η ετυμολογία του είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να καθοριστεί επακριβώς. Έχει ρίζα συγγενή με τις λέξεις Παρνασσός και Πάρνων. Και τα τρία αυτά βουνά διακρίνονται για την πυκνή βλάστησή τους και κατά μία ερμηνεία (Σφήκας) η λέξη «Πάρν» σημαίνει πυκνή βλάστηση.

Στα αρχαία κείμενα η Πάρνηθα πρωτοεμφανίζεται το έτος 323 π.χ. στις Νεφέλες του Αριστοφάνη *«Βλέπε νυν δενρί προς την Πάρνηθ ήδη γαρ ορώ κατιούσας ησυχή αντάς»*

Ο William Leake που ανέβηκε στην Πάρνηθα το 1806, στο βιβλίο του «Ταξιδιωτικά εντυπώσεις» αναφέρει για την κατάσταση του δάσους και του βουνού τα παρακάτω:

«Το χαμηλότερο τμήμα του βουνού καλύπτεται από πεύκα. Αυτά καθώς προχωρούν σμίγουν με πουρνάρια και έλατα και προς την κορυφή το δάσος αποτελείται αποκλειστικά από έλατα»..... «Ρυάκια και πράσινες χαραδρώσεις παρουσιάζονται μεταξύ των ελάτων και διάσπαρτοι μικροί χώροι καλλιεργημένοι με σιτηρά. Με αυτές μόνο τις εξαιρέσεις ολόκληρο το βουνό σκεπάζεται με δάσος και παρέχει ανεξάντλητα εφόδια στους Αθηναίους» (Αμοργιανιώτης κ. α., 1997).

3.2.2 Φυσικό περιβάλλον στην Πάρνηθα σήμερα

Αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος κυρίως με έντονη υλοτομία υπήρξε στην Αττική τουλάχιστον στα όψιμα αρχαϊκά χρόνια και στην κλασσική εποχή. Η κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού της Αθήνας και του λεκανοπεδίου κατά την ανωτέρω περίοδο και η μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα την εποχή του Περικλέους επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το φυσικό περιβάλλον της Αττικής.

Φωτο. 5. Άποψη της κορυφής Καραβόλα (1413 μ) όπου διακρίνονται οι εγκαταστάσεις της Πολεμικής Αεροπορίας.

Η ίδια εκμετάλλευση των δασών της Πάρνηθας γινόταν μέχρι το 1950 περίπου με τον ίδιο ακριβώς τρόπο (μεταφορά με όνους) από τους σημερινούς κατοίκους των Αχαρνών και της Φυλής. Έτσι σε μεγάλο βαθμό το φυσικό περιβάλλον της Πάρνηθας δεν έχει επηρεασθεί. Οι σημαντικότερες επεμβάσεις έγιναν δυστυχώς στον πυρήνα του εθνικού Δρυμού με τις στρατιωτικές και τουριστικές εγκαταστάσεις (καζίνο, Ξενία, radar) (Φωτο. 5), που προϋπήρχαν της ίδρυσης του δρυμού. Επίσης οι εγκαταστάσεις των ραδιοτηλεοπτικών

μέσων που λειτούργησαν πρόσφατα, δημιούργησαν μια αλγεινή από αισθητική άποψη εικόνα σε δύο σημαντικές κορυφές της Πάρνηθας.

Άλλες ουσιαστικές επεμβάσεις έγιναν παλιότερα και κατά την περίοδο της δικτατορίας με την κατασκευή τριώροφου βίλας στην θέση Πετράλωνα, γήπεδο στη θέση Ξενία-ΣΕΓΑΣ, καζίνο Mont Parnes, κτίρια ΟΤΕ και Δασαρχείου Πάρνηθας στην Αγία Τριάδα και τα δύο ορειβατικά καταφύγια στις θέσεις Μπάφι και Φλαμπούρι.

Με την δημιουργία των χώρων αναψυχής στην Μόλα, την Αγία Τριάδα, το Παλιοχώρι και το Βιλιάνι από το δασαρχείο την διετία 1983-1985 έγινε προσπάθεια να χωριστεί το βουνό σε χώρους εκτατικής και εντατικής χρήσεως και ανάλογα να κατανεμηθούν οι επισκέπτες στους χώρους αυτούς.

Στους χώρους εκτατικής χρήσεως τα έργα που έγιναν ήταν ελάχιστα και περιελάμβαναν: επισκευές μονοπατιών, διαμορφώσεις πηγών και ελάχιστη ή καθόλου επέμβαση στην βλάστηση. Οι χώροι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν από πεζοπόρους και μικρές ομάδες ατόμων για αυτό και η επίδραση στο περιβάλλον της λειτουργίας των χώρων αυτών υπήρξε ελάχιστη πλην ίσως της διασποράς των σκουπιδιών.

Στους χώρους όμως εντατικής χρήσης που προορίζονταν για τον πολύ κόσμο και αφορούσαν εκτάσεις επίπεδες ή με μικρή κλίση που μπορούσε κανείς να μεταβεί με τα πόδια, έγιναν μεγαλύτερες επεμβάσεις (χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων, βρύσες, τραπέζια, τουαλέτες, κούνιες, παιχνίδια, γήπεδα κλπ.). Οι χώροι αυτοί κατακλύστηκαν από χιλιάδες, ανθρώπους, που μετέφεραν τις συνήθειες της πόλης στο βουνό (εκκωφαντικοί θόρυβοι, μεγάλη κυκλοφορία αυτοκινήτων, καταστροφή εγκαταστάσεων, συλλογή φυτών κτλ., με αποτέλεσμα να υπάρχει σοβαρή αλλοίωση και υποβάθμιση του όλου περιβάλλοντος. Η λειτουργία των χώρων αυτών όπως γίνεται σήμερα κατάντησε προβληματική.

Το ευτύχημα βέβαια είναι ότι οι χώροι που έχουν υποστεί αλλοίωση από την παραπάνω χρήση είναι ελάχιστοι αν συγκριθούν με την συνολική έκταση του βουνού που παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεπηρέαστη από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

Ιδιαίτερα ανέπαφες έμειναν οι βόρειες-ΒΑ και ΒΔ πλευρές του ορεινού όγκου που βρίσκονται κυρίως έξω από τον πυρήνα του δρυμού. Η πλευρά αυτή είναι άγνωστη στους επισκέπτες. Λίγοι χωματόδρομοι, πολλά μονοπάτια που χάνονται σε πολλά σημεία από την οργιώδη βλάστηση του πουρναριού και της κουμαριάς, πανέμορφα τοπία και πλούσια λιβάδια και ξέφωτα με εγκαταλελειμμένα πηγάδια, γραφικά εκκλησάκια και παλιά ερείπια

από στάνες συνθέτουν , μια εικόνα απaráμιλλης ομορφιάς που βρίσκεται τόσο κοντά αλλά και τόσο μακριά από την πρωτεύουσα.

Στο χώρο αυτό έχουν καταφύγει πλέον τα μεγάλα θηλαστικά (ελάφι), φωλιάζουν τα σπάνια πουλιά του βουνού και φυτρώνουν επίσης μερικά από τα πιο σπάνια φυτά του εθνικού δρυμού.

Φωτογραφία 5. Αποψη της βόρειας-ΒΔ πλευράς του ορεινού όγκου Πάρνηθας, στη θέση Λοιμικό

3.2.2.1 Γεωλογία-Πετρολογία της Πάρνηθας

Στις περισσότερες περιοχές της Πάρνηθας εμφανίζονται οι σκληροί ασβεστόλιθοι. Οι ασβεστόλιθοι είναι σκληρυνθείσες αποθέσεις (ιζήματα), αργίλου, άμμου, εμπλουτισμένες με ανθρακικό ασβέστιο και άλλα ορυκτά της μεσοζωικής κυρίως γεωλογικής περιόδου. Το ανάγλυφο των ασβεστολιθικών περιοχών είναι έντονο, ανώμαλο, με απότομες κλίσεις και βραχώδεις εξάρσεις.

Εκτός των ασβεστόλιθων, σε ορισμένες περιοχές εμφανίζονται και πετρώματα από φλύσχη. Ο φλύσχος είναι ιζηματογενής σχηματισμός αποτελούμενος από διαδοχικές στρώσεις αμμώδους (ψαμμίτης), πηλώδους ή αργιλώδους υλικού διαφόρου πάχους και συχνότητα εμφάνισης. Ο φλύσχος καταλαμβάνει πολύ μικρότερη έκταση από ότι οι ασβεστόλιθοι στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας.

Τέλος σε μικρότερη κλίμακα απαντούν και «τριτογενείς» αποθέσεις. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει θαλάσσια, λιμναία ή χερσαία (ποτάμια), χαλαρά κυρίως αλλά και συμπαγή (κροκαλοπαγή) ιζήματα με χαρακτηριστικό ανάγλυφο, της τριτογενούς και τεταρτογενούς γεωλογικής περιόδου (Οικονόμου, Α., Νάκος, Γ., 1992).

3.2.2.2 Εδαφικές συνθήκες

Το έδαφος μαζί με το κλίμα καθορίζουν την εξάπλωση και ανάπτυξη των φυτικών ειδών μιας περιοχής. Οι ιδιότητες του εδάφους εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το μητρικό πέτρωμα από το οποίο προέρχεται. Όπως αναφέρεται στο προηγούμενο κεφάλαιο στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας τα μητρικά πετρώματα που επικρατούν είναι οι σκληροί ασβεστόλιθοι και ο φλύσχος. Επομένως στην Πάρνηθα απαντώνται τα κατωτέρω δύο είδη εδαφών:

- Εδάφη από σκληρούς ασβεστόλιθους. Το υλικό των εδαφών αυτή της κατηγορίας είναι κυρίως προϊόν χημικής αποσάθρωσης των πετρωμάτων με αποτέλεσμα το έδαφος να συγκεντρώνεται κυρίως σε ρωγμές και θύλακες του πετρώματος και λιγότερο στην επιφάνεια. Είναι εδάφη αργιλώδη-αργιλοπηλώδη, όξινα έως αλκαλικά και σχετικά πλούσια σε βασικά κατιόντα. Είναι τα επικρατέστερα στην Πάρνηθα και στην ζώνη της ελάτης περιέχουν υψηλή ποσότητα οργανικής ουσίας που τα καθιστά αρκετά γόνιμα.
- Εδάφη από φλύσχη. Τα εδάφη από φλύσχη έχουν συγκριτικά ηπιότερο ανάγλυφο, είναι προϊόν κυρίως φυσικής αποσάθρωσης και εμφανίζονται πάνω από το μητρικό πέτρωμα.

Τα εδάφη από φλύσχη είναι πηλώδη-αργιλοπηλώδη και όξινα ($\text{Ph} < 6.5$). Στην Πάρνηθα τα εδάφη από φλύσχη εμφανίζονται σε μικρή σχετικά έκταση σε υψηλές θέσεις, κυρίως στην βόρεια πλευρά της. Τα εδάφη αυτά γενικώς δημιουργούν ευνοϊκότερες συνθήκες σε σχέση με αυτά από ασβεστόλιθο (Οικονόμου, Α., Νάκος, Γ., 1992).

3.2.2.3 Υδρογεωλογία-Πηγές

Στην περιοχή της Πάρνηθας επικρατούν τριαδικοί και μεσοζωικοί ασβεστόλιθοι, δολομίτες και μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι. Οι ασβεστόλιθοι αυτοί συνήθως επικάθονται σε ορίζοντες μάργων, πηλών και άλλων λεπτομερών υλικών. Η γεωλογική τους θέση ευνοεί την αποδοχή και συντήρηση υδροφορίας καλής δυναμικότητας. Από την υδροφορία αυτών των σχηματισμών τροφοδοτούνται μερικές από τις πηγές στην περιοχή της Δεκέλειας.

Οι αλλουβιακές αποθέσεις των διαφόρων λεκανών είναι περατοί ως ημιπερατοί σχηματισμοί και συνήθως φιλοξενούν ικανοποιητικούς υδροφόρους ορίζοντες.

Ένα ακόμα αίτιο για την δημιουργία υδροφόρων οριζόντων στα κροκαλοπαγή είναι ότι σε αυτούς τους σχηματισμούς υπόκεινται τα νεογενή στρώματα (μάργες, άργιλοι) που είναι πρακτικά υδατοστεγή.

Στην περιοχή της Φυλής διαπιστώνονται τριαδικοί ασβεστόλιθοι, τεκτονικά καταπονημένοι με ρωγμές και ρήγματα σε διάφορες θέσεις. Οι υποκείμενοι τους σχιστόλιθοι αποτελούν το γεωλογικό και υδρογεωλογικό τους υπόβαθρο.

Οι ανωτέρω γεωλογικοί σχηματισμοί που υπάρχουν στην Πάρνηθα, ευνοούν την εμφάνιση πολλών πηγών. Οι περισσότερες βρίσκονται στον πυρήνα του Δρυμού.

Όλες σχεδόν οι πηγές του πυρήνα εμφανίζονται στη επαφή των μεσοζωικών ασβεστόλιθων με το υποκείμενο παλαιοζωικό υπόστρωμα (σχιστόλιθοι, ψαμμίτες). Είναι δηλαδή πηγές επαφής.

Στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας υπάρχουν 20 πηγές. Οι σπουδαιότερες από αυτές είναι: της Αγ. Τριάδας, του Μπαφίου, του Καταλιδίου, της Μόλας, της Πλατάνας και του Παλαιοχωρίου. Η πηγή της Μόλας βρίσκεται δίπλα στο δρόμο στο εξωκλήσι του Αγ. Πέτρου Μόλας με πολύ καλό πόσιμο νερό και πολλοί Αθηναίοι συνηθίζουν να παίρνουν νερό από αυτή την πηγή.

Τέλος επιφανειακά ύδατα ξεκινούν από την περιοχή των υψηλότερων κορυφών και διαρρέουν την μεγαλύτερη περιοχή του πυρήνα με μορφή εποχιακών ρεμάτων. Τα ύδατα των ρεμάτων αυτών είναι διαυγή λόγω της δασοκάλυψης των λεκανών απορροής τους.

Τα κυριότερα από τα ρέματα είναι της Μονής Κλειστών, της Αγ. Τριάδας, της Χούνης, της Μόλας, του Αγ. Μερκουρίου κ.α.

3.2.2.4 Σπήλαια-Βάραθρα

Στην Πάρνηθα και κυρίως στη Δ και ΝΔ πλευρά του ορεινού όγκου υπάρχουν αρκετά σπήλαια και βάραθρα. Τα σπουδαιότερα όπως αναφέρονται στο «Σχέδιο Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας» σελ. 84-85 είναι τα εξής:

1. Σπήλαιο του Πανός ή Άντρο Πανός: Το σπήλαιο αυτό βρίσκεται σε υψόμετρο 620 μ. στο βόρειο άκρο του φαραγγιού του Κελαδώνα (Γκούρας). Αποτελείται από δύο θαλάμους που συνδέονται μεταξύ τους με ένα πολύ στενό και χαμηλό πέρασμα μήκους 10 μέτρων.
2. Σπήλαιο Αγ. Τριάδας: Βρίσκεται σε υψόμετρο 1.000 μ. και σε απόσταση 400 μέτρων από το Ξενία.
3. Σπηλαιοβάραθρο Νταβέλη: Βρίσκεται σε υψόμετρο 760 μ. στην νότια πλευρά της κορυφή Νταβέλη.
4. Σπηλαιοβάραθρο-Καταβόθρα Τατίου: Βρίσκεται στο δάσος Τατοίου και έχει κατακόρυφο βάθος 23 μέτρα.
5. Βάραθρο κορυφής Κεραμίδιου: Βρίσκεται πολύ κοντά στην κορυφή Κεραμίδι (984 μ.) και δυτικά από αυτή, με συνολικό βάθος 27 μέτρα.
6. Βάραθρα Ταμίλθιου: Βρίσκονται στο ύψωμα Ταμίλθι και ανάμεσα από την πηγή Χώνι και του μονοπατιού Ταμίλθι-Κιάφα Πίνι.

Επίσης υπάρχουν τα βάραθρα της Γκούρας, και της Ιεράς Μονής Κλειστών στην Φυλή.

3.2.2.5 Κλίμα Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας

Το κλίμα ενός τόπου επηρεάζεται από το γεωγραφικό πλάτος του, την απόστασή του από τη θάλασσα, τα κέντρα δράσης των γενικών αερίων ρευμάτων, το υπερθαλάσσιο ύψος και το ανάγλυφό του. Κατά συνέπεια το έντονο ανάγλυφο του ορεινού όγκου της Πάρνηθας με απότομη υψομετρική μεταβολή και μικρή οριζόντια απόσταση από τη θάλασσα, με

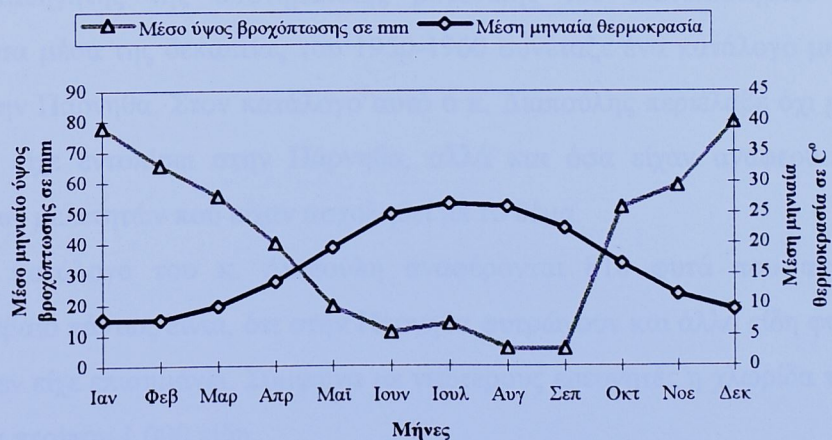
κλειστά οροπέδια, είναι από τους κυριότερου συντελεστές της δημιουργίας μεγάλης ποικιλίας τοπικών κλιμάτων.

Η κατανόηση των κλιματικών δεδομένων στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας έγινε ύστερα από ανάλυση των δεδομένων των μετεωρολογικών σταθμών Σανατορίου και ΙΓΜΕ 1020 μέτρα, ανταποκρινόμενοι στο κλίμα υψομέτρων πάνω από 700 μέτρα. Τα δεδομένα του ιδιωτικού μετεωρολογικού σταθμού του δάσους Τατοίου ανταποκρίνονται στα μέσα υψόμετρα 450 έως 700 μέτρα και τα δεδομένα του μετεωρολογικού σταθμού του αεροδρομίου Τατοίου στα υψόμετρα μέχρι 400 μέτρα. Βέβαια περιοχές που βρίσκονται πολύ κοντά μεταξύ τους μπορεί να έχουν διαφορετικό μικροκλίμα (τοποκλίμα) που να οφείλεται στο ανάγλυφο, την έκθεση κτλ. το γενικότερο όμως κλίμα ανταποκρίνεται στα παραπάνω δεδομένα των μετεωρολογικών σταθμών.

Πίνακας 4. Μέσο μηνιαίο ύψος βροχόπτωσης και μέση μηνιαία θερμοκρασία του μετεωρολογικού σταθμού του αεροδρομίου Τατοίου για τα έτη 1978-1988

	Ιαν	Φεβ	Μαρ	Απρ	Μαϊ	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοε	Δεκ
Μέσο ύψος βροχόπτωσης σε mm	77,85	65,44	55,34	40,13	19,35	10,99	13,70	5,73	5,46	51,78	58,95	79,60
Μέση μηνιαία θερμοκρασία σε C°	7,56	7,52	9,75	13,78	19,36	24,74	26,48	25,98	22,40	16,65	11,61	9,10

**ΟΜΒΡΟΘΕΡΜΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΑΤΟΙΟΥ
ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1978-1988**

Διάγραμμα 1. Ομβροθερμικό διάγραμμα περιοχής Τατοίου

Από το ομβροθερμικό διάγραμμα (Διάγραμμα 1) του σταθμού της Ε.Μ.Υ. στο αεροδρόμιο Τατοίου (υψόμετρο 234,7 μ.), προκύπτει ότι η ξηροθερμική περίοδος διαρκεί

περίπου 6 μήνες, από τα μέσα Απριλίου έως και τα τέλη Σεπτεμβρίου. Το μέσο συνολικό ύψος βροχοπτώσεων για την χρονική περίοδο 1978-1988 ήταν 488,14 mm. Ο πιο υγρός μήνας είναι ο Δεκέμβριος με μέση μηνιαία βροχόπτωση 79,6 mm, ενώ ο πιο θερμός μήνας είναι ο Ιούλιος με μέση μηνιαία θερμοκρασία 26,48 C°.

Με βάση τα κλιματολογικά στοιχεία των μετεωρολογικών σταθμών και το βιοκλιματικό χάρτη της Ελλάδας το κλίμα της Πάρνηθας είναι μεσο-μεσογειακό μέχρι τα 700 μ για τις βόρειες εκθέσεις και τα 1.000 μέτρα υψόμετρο για τις νότιες εκθέσεις, με αριθμό βιολογικά ξηρών ημερών από 75 έως 100. Στις ψηλές κορυφές το κλίμα μετατρέπεται σε ασθενές μεσο-μεσογειακό με αριθμό βιολογικά ξηρών ημερών από 40 έως 75 (Αμοργαινιώτης, 1997, Μαυρομάτης, 1980).

3.2.2.6 Χλωρίδα - Βλάστηση

3.2.2.6.1 Γενικά

Η χλωρίδα της Πάρνηθας λόγω της σημαντικής ποικιλίας της απασχόλησε τους ειδικούς από τις αρχές του 1900. Μεταξύ των ερευνητών της χλωρίδας της Πάρνηθας περιλαμβάνονται και πολύ ξένοι διάσημοι βοτανολόγοι όπως ο Heldreich, ο Holacsh, ο Mattfeld κ.α.

Στην μελέτη «Σχέδιο διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας» σελ. 118, αναφέρεται ότι:

«Ο καθηγητής της συστηματικής βοτανικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Διαπούλης στα μέσα της δεκαετίας του 1950-1960 συνέταξε ένα κατάλογο με τα είδη που απαντούν στην Πάρνηθα. Στον κατάλογο αυτό ο κ. Διαπούλης περιέλαβε όχι μόνο τα φυτά που ο ίδιος είχε εντοπίσει στην Πάρνηθα, αλλά και όσα είχαν αναφερθεί σε μελέτες προηγούμενων μελετητών που είχαν ασχοληθεί με το θέμα.

Στον κατάλογο του κ. Διαπούλη αναφέρονται 818 φυτά που απαντούν στην Πάρνηθα. Βέβαιο πάντως είναι, ότι στην Πάρνηθα φυτρώνουν και άλλα είδη φυτών που ο κ. Διαπούλης δεν είχε επισημάνει. Σύμφωνα με νεώτερους ερευνητές η χλωρίδα της Πάρνηθας περιλαμβάνει περίπου 1.000 είδη.

Ο αριθμός αυτών των ειδών είναι το 1/7 της Ελληνικής χλωρίδας που περιλαμβάνει γύρω στα 7.000 είδη. Ο πλούτος αυτός είναι αποτέλεσμα της μεγάλης έκτασης του βουνού και της μεγάλης ποικιλίας βιοτόπων, που του δίνει τη δυνατότητα να χρησιμεύει σαν καταφύγιο για φυτά με πολύ διαφορετικές κλιματικές απαιτήσεις.

Από τα 818 είδη που καταγράφηκαν στη χλωρίδα της Πάρνηθας

τα 276 είδη δηλ. το 34% είναι μονοετή φυτά

τα 60 είδη δηλ. το 7,4% είναι διετή φυτά

τα 96 είδη δηλ. το 11,7% είναι γεώφυτα

τα 297 είδη δηλ. το 36,1% είναι πολυετή επίγεια φυτά

τα 70 είδη δηλ. το 8,6% είναι θαμνώδη φυτά

τα 18 είδη δηλ. το 2,2% είναι δένδρα

Όσον αφορά το χρόνο ανθοφορίας των φυτών της Πάρνηθας φαινολογικές παρατηρήσεις μίας 20ετίας επί 365 φυτών, δείχνουν ότι κατά το μήνα Μάρτιο ανθίζουν 20 είδη, τον Απρίλιο 67, το Μάιο 95, τον Ιούνιο 90, τον Ιούλιο 62, τον Αύγουστο 21, το Σεπτέμβριο 2, τον Οκτώβριο 3 και τον Νοέμβριο 3 είδη φυτών.

Ανάλογες παρατηρήσεις του Heldreich στα φυτά της πεδιάδας της Αττικής δείχνουν ότι ο χρόνος άνθησης στην Πάρνηθα αρχίζει αργότερα, η δε εποχή της Άνοιξης αρχίζει νωρίτερα στην πεδιάδα της Αττικής.

3.2.2.6.2 Οροφοι βλάστησης

Σύμφωνα με την εργασία του Μαυρομάτη, 1980 είναι γνωστή η κατακόρυφη διαδοχή των φυτικών διαπλάσεων από τα αειφύλλα πλατύφυλλα μέχρι τις αλπικές διαπλάσεις. Η διαδοχή αυτή είναι γνωστή και «ως ζώνη βλαστήσεως» ή «όροφος βλαστήσεως».

Στην Πάρνηθα διακρίνονται τρεις κύριοι όροφοι βλάστησης:

I. Ο όροφος του πεύκου

II. Ο όροφος της ελάτης

III. Ο όροφος μείξης πεύκου και ελάτης

Οροφος του πεύκου

Οι χαμηλότερες περιοχές του βουνού κάτω από τα 1.000 μ. για τις νότιες και τα 500 μ. για τις βόρειες σκεπάζονται από δάσος πεύκης (*Pinus halepensis*) και θάμνους της μεσογειακής βλάστησης, όπως, πουνράρι (*Quercus coccifera*), φλύκι (*Phillyrea media*), κουμαριές (*Arbutus unedo*), χρυσόξυλο (*Rhus cotinus*), κοκκορεβιθιά (*Pistacia lentiscus*), αγριελιά (*Olea oleaster*) και μεμονωμένα άτομα βελανιδιάς (*Quercus aegilops*) στα χαμηλότερα σημεία (φωτο. 7).

Φωτο. 7. Αμιγές δάσος πεύκης στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας

Με μεγαλύτερο εύρος εξάπλωσης συναντάμε επίσης την αριά (*Quercus ilex*), τη χνοώδη δρύ (*Quercus pubescens*) και το φράζο (*Fraxinus ornus*).

Όροφος της ελάτης

Πάνω από τα 800 μ. συναντάμε το μοναδικό στην Αττική δάσος κεφαλληνιακής ελάτης (*Abies cephalonica*) (Φωτο. 8) που σχηματίζει πυκνές συστάδες και περιλαμβάνεται στον πυρήνα του Δρυμού κατά το μεγαλύτερο μέρος του. Μαζί με την ελάτη συναντάμε και πάλι το πουρνάρι, το φιλύκι, την αριά, την γλιστροκουμαριά (*Arbutus andrache*) και ακόμα τον κέδρο τον οξύκεδρο (*Juniperus oxycedrus*), το ρούδι (*Rhus coriaria*), τον κράταιγο (*Crataegus monogyna*), τα αγιοκλήματα (*Lonicera etrusca*, *Lonicera implexa*), την οστρυνά (*Ostrya carpinifolia*), τη βερβερίδα και αγριοτριανταφυλλιές (*Rosa* sp.).

Φωτο. 8. Αμιγές δάσος ελάτης (*Abies cephalonica*)

Σε διάφορα υψόμετρα συναντώνται επίσης θάμνοι, ημίθαμνοι και φρύγανα όπως *Cistus* sp., *Thymelaea*, *Genista*, *Fumana*, *Osyris* κτλ.

Στις ρεματιές υπάρχουν πλατάνια, ιτιές, λεύκες και ειδικότερα οι λεύκες οι λευκές, φράξοι, κουτσουπιές, σχίνα και ακόμα μυρτιές, δάφνες, αγριοκυδωνιές, πικροδάφνες και μεγάλος αριθμός φρυγανωδών και ποωδών φυτών και λουλουδιών.

Τα τελευταία 30 χρόνια έχουν εισαχθεί με αναδασώσεις στην περιοχή της ελάτης για προστασία των υποβαθμισμένων και διαβρωμένων εδαφών αρκετά άτομα μαύρης πεύκης (*Pinus nigra*), θαλάσσιας πεύκης (*Pinus maritima*), ακακίας (*Robinia libani*) και φλαμουριάς (*Tilia* sp.).

Όροφος μείξης πεύκου -ελάτης

Οι ζώνες αυτές καταλαμβάνουν τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ των ζωνών πεύκης και ελάτης και αναμιγνύονται τα δύο αυτά είδη. Όσο πλησιάζουμε προς την ζώνη της ελάτης μειώνεται ο αριθμός των πεύκων και αυξάνεται ο αριθμός των ατόμων της ελάτης.

Στη ζώνη αυτή συνυπάρχουν και άλλα είδη δένδρων και θάμνων με κυριαρχούντα τα *Quercus coccifera*, *Quercus pubescens*, *Quercus ilex*, *Crataegus monogyna*, *Phillyrea media*, *Arbutus andranchae*.

Οι κύριοι αυτοί όροφοι μπορούν να διακριθούν σε υποορόφους με βάση μετεωρολογικά δεδομένα και κυρίως των ελαχίστων θερμοκρασιών του ψυχρότερου μήνα, τέτοια διάκριση στην παρούσα μελέτη δεν κρίνεται σκόπιμη.

3.2.2.7 Πανίδα Πάρνηθας

3.2.2.7.1 Γενικά

Υπάρχουν πολλές μελέτες για την πανίδα της Πάρνηθας (Αμοργιανώτης, 1997) καθώς και ιστορικά δεδομένα (περιηγητής Leake, 1806). Από προηγούμενες έρευνες προκύπτει ότι στις αρχές του 19^{ου} αιώνα υπήρχαν στην Πάρνηθα τα περισσότερα από τα μεγάλα θηλαστικά της χώρας, όπως η καφετιά αρκούδα (*Ursus arctus*), ο λύγας (*Lynx lynx*), ο γκρίζος λύκος (*Canis lupus*), ο αγριόγατος (*Felix silvestris*), το αγριογούρουνο (*Sus scrofa*) και το ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*). Τα ανωτέρω θηλαστικά χάθηκαν από την Πάρνηθα από τα μέσα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, εκτός του λύκου που χάθηκε γύρω στα 1940-1950. Σήμερα τα είδη αυτά λόγω των ανθρωπογενών επεμβάσεων, αναγκάστηκαν να μετακινηθούν πολύ βορειότερα (Πίνδος, Β. Ελλάδα).

Παρά την εξαφάνιση όμως των ειδών αυτών από την περιοχή, η Πάρνηθα με τη σημαντική έκτασή της, την πλούσια χλωρίδα της, τα υψηλά δάση της το πολυποίκιλο ανάγλυφό της και την υψηλή προστασία που απολαμβάνει-σαν Εθνικός Δρυμός και καταφύγιο θηραμάτων- προσφέρει πολύ καλές συνθήκες για την ανάπτυξη της άγριας πανίδας.

Σήμερα, η πανίδα της Πάρνηθας παραμένει μεταξύ των πλουσιότερων της Αττικής. Παρά τις αντιξοότητες και τις ανθρωπογενείς επιδράσεις διατηρεί σημαντικό αριθμό ελαφιών. Υπάρχει επίσης αριθμός μικρότερων θηλαστικών και η πτηνοπανίδα της είναι αρκετά πλούσια. Απαντούν επίσης, αξιόλογοι πληθυσμοί ερπετών, αμφιβίων και σπονδυλόζων.

3.2.2.7.2 Πτηνά

Στο σύνολο των βιοτόπων της Πάρνηθας έχει διαπιστωθεί η παρουσία 132 ειδών πουλιών.. Από αυτά 43 είδη είναι παρόντα στην Πάρνηθα καθ' όλη την διάρκεια του έτους, 28 είδη είναι παρόντα μόνο τον χειμώνα, 41 είδη είναι παρόντα κατά την μετανάστευσή τους και 10 είδη έχουν ακανόνιστη παρουσία εκτός μεταναστευτικής περιόδου.

Τα σημαντικότερα είδη πουλιών που τείνουν να εξαφανιστούν από την Πάρνηθα, είναι το Όρνιο που περνάει από την Αττική σε περιόδους μετανάστευσης, ο φιδαιτός είναι καλοκαιρινός επισκέπτης, ο χρυσαετός δεν είναι μόνιμος κάτοικος αλλά εμφανίζεται τακτικά στην Πάρνηθα. Ο πετρίτης και η πετροπέρδικα φωλιάζουν στην Πάρνηθα, ο πληθυσμός τους όμως έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

Όλα τα είδη των πουλιών με τα κοινά και επιστημονικά ονόματα αναφέρονται στο Πίνακα 2. του παραρτήματος.

3.2.2.7.3 Θηλαστικά

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία στην Πάρνηθα διαπιστώθηκε η παρουσία 45 ειδών θηλαστικών. Από αυτό 8 έχουν παρατηρηθεί συγκεκριμένους βιότοπους, 17 ειδών αναφέρεται από την βιβλιογραφία η παρουσία τους στην Πάρνηθα, 13 είδη αναμένονται με βάση τον βιότοπο, και 7 ειδών η παρουσία θεωρείται αβέβαιη.

Ο πλουσιότερος βιότοπος σε αριθμό ειδών θηλαστικών είναι ο βιότοπος των θαμνότοπων και ακολουθούν κατά φθίνουσα σειρά οι βιότοποι πεύκου, ελάτης, των άγονων εδαφών και βράχων και των γεωργικών εκτάσεων.

Στον Πίνακα 3 του παραρτήματος αναφέρεται το κοινό και το επιστημονικό όνομα για τα 45 είδη θηλαστικών. Από αυτά ο σκίουρος (*Sciurus vulgaris*) είναι μάλλον σπάνιο είδος στα δάση της Πάρνηθας, ενώ είναι κοινό είδος σε άλλα βουνά της χώρας μας. Το τσακάλι (*Canis aurcus*) ζει στους θαμνότοπους των χαμηλών υψομέτρων. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια ήταν κοινό στους πρόποδες της Πάρνηθας.

Φωτογραφία 9. Άρσενικό ελάφι στην θέση Μπάφι του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας

Το ελάφι (*Cervus elaphus*) είναι ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της πανίδας της Πάρνηθας και υπάρχει σε σημαντικό αριθμό, χάρη στην αποτελεσματική του προστασία, ενώ έχει εξαφανιστεί από τα περισσότερα βουνά της Ελλάδας (Φώτο 9). Μικροί πληθυσμοί υπάρχουν μόνο στα βουνά της Χαλκιδικής και της Ροδόπης. Λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει το ελάφι για τον Εθνικό Δρυμό της Πάρνηθας έχει συνταχθεί ειδική μελέτη για τη βιολογία του από την δασολόγο Σύλβια Παπικά που παρατίθεται στο τεύχος Γ του «Σχεδίου Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας» σελ. 125-142.

Τέλος στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια 33 περίπου είδη ερπετών (σαύρες, φίδια).

3.3 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ -ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.3.1 Οι αρχαιολογικοί χώροι

Ο Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας, παρουσιάζει και ευρύτερο ενδιαφέρον, λόγω της ύπαρξης μιας σειράς αρχαιολογικών χώρων, που αποτελούν μαρτυρίες της ιστορικής

εξέλιξης της περιοχής. Από τις μελέτες των ειδικών έχουν βρεθεί σε όλη την περιοχή της Πάρνηθας 23 θέσεις με κατάλοιπα αρχαίων οικισμών, φρουρίων, πύργων κτλ. Από αυτά τα σπουδαιότερα είναι τα εξής:

⇒ Στην περιοχή της Φυλής σε ύψωμα έχει κτιστεί το αρχαίο φρούριο της Φυλής, με πλάτος τοίχου 2,7 μέτρα, που ενισχύεται στις γωνίες με πύργους. Χρονολογείται τον 4^ο αιώνα π.Χ.

⇒ Στους γήλοφους που εκτείνονται Ν και Α από το φρούριο της Φυλής μέχρι το όρος Καλαμαρά υπάρχουν τρεις πύργοι.

⇒ Στη θέση Κόκκινη Λάκκα, στη δεξιά όχθη του χειμάρου Γκούρα, ο Α. Κορδέλλας βρήκε πολλά κεραμίδια και οπτόπλινθους (τούβλα) από αρχαίο υδραγωγείο.

⇒ Βορειοανατολικά από το φρούριο της Φυλής, κοντά στο εκκλησάκι της Αγ. Παρασκευής, αποκαλύφθηκαν με τις ανασκαφές του Α. Σκιά ερείπια του οικισμού που εκτεινόταν προς την πλευρά της χαράδρας και προς την κατεύθυνση του φρουρίου. Βρέθηκαν πολλά οικοδομήματα, άλλα δημόσια και πολλά χωρισμένα σε δωμάτια. Στη χαράδρα κοντά στην πηγή ήταν το νεκροταφείο των κλασικών χρόνων. Βρέθηκαν και θεμέλια ναού. Τα ερείπια χρονολογούνται στον 5 και 4 αι.π.Χ. Α. Σκιάς ανεβάζει την χρονολόγηση του συνοικισμού της Φυλής στους προϊστορικούς χρόνους, στηριζόμενος σε κομμάτια χειρόμυλων από τραχείτη λίθο που βρήκε και που μοιάζουν στους προϊστορικούς.

⇒ Σε μικρή απόσταση από την ψηλότερη κορυφή της Πάρνηθας ανασκάφτηκε σπήλαιο. Βρέθηκαν πολλά αντικείμενα από την γεωμετρική εποχή και μεγαλύτερος αριθμός αρχαϊκών (6^{ου} αι.) καθώς και ρωμαϊκά λυχνάρια. Επίσης πλήθος σιδερένιες λάμες και 5 χάλκινα μαχαίρια θυσιών. Ίσως να έχουμε έναν από τους, βωμούς του Διός που αναφέρει η φιλολογική παράδοση στην Πάρνηθα.

⇒ Στο βάθος απότομης χαράδρας της Γκούρας είναι το σπήλαιο του Πανός. Ερευνήθηκε από τον Α. Σκιά. Βρέθηκαν μεσοελλαδικά όστρακα, πολλά μυκηναϊκά αγγεία, ένα γεωμετρικό όστρακο, και λίγα μελανόμορφα. Από τον 5^ο αι. διαπιστώνεται λατρεία του Πανός και των Νυμφών.

3.3.2 Ανάκτορα Τατοίου

Αναμφισβήτητη ιστορική και πολιτιστική αξία έχουν το παλάτι του Τατοίου μαζί με τα βοηθητικά του κτίρια.

Το παλάτι αυτό υπήρξε η κύρια κατοικία των μελών της τέως βασιλικής οικογένειας της Ελλάδος. Όπως αναφέρθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια η αγορά του κτήματος Τατοίου ολοκληρώθηκε μετά από αλληπάλληλες αγορές του Βασιλιά Γεωργίου του Α' και την παραχώρηση προς «τον Βασιλέα των Ελλήνων» από το ελληνικό δημόσιο έκτασης 15.000 στρ. του Εθνικού κτήματος «Μπάφι». Η πρώτη αγορά έγινε το 1871. Επίσης το 1891 προς αποστρογγύλωση της ιδιοκτησίας του ο Γεώργιος ο Α' προέβη σε αμοιβαία ανταλλαγή έκτασης 1.000 στρ. στη θέση Αδάμες με διάφορους κατοίκους του Μενιδίου. Η τύχη του κτήματος Τατοίου και του ομώνυμου παλατιού συνδέθηκε με τη νεοελληνική ιστορία και ακολούθησε τις περιπέτειες του θεσμού αυτού στην Ελλάδα.

3.3.3 Εκκλησίες-Μοναστήρια

Στον κυρίως ορεινό όγκο της Πάρνηθας λόγω του κλίματος (χιόνια, πυκνές και συχνές ομίχλες) και της δυσκολίας προσπέλασης δεν χτίστηκαν πολλά μοναστήρια και εκκλησίες.

Το μοναδικό μοναστήρι που υπήρξε στην περιοχή αυτή ήταν το μοναστήρι της μεγάλης Καρυδιάς, που βρίσκονταν στη θέση που βρίσκεται σήμερα το εκκλησάκι της Αγ. Τριάδας, στην ομώνυμη τοποθεσία.

Στους πρόποδες όμως της Πάρνηθας τόσο παλιότερα όσο και πρόσφατα ιδρύθηκαν αρκετά μοναστήρια. Τα σπουδαιότερα από αυτά που εμπίπτουν ή βρίσκονται ακριβώς στα όρια της υπό μελέτης περιοχής είναι τα εξής :

- ⇒ Το μοναστήρι της Κοιμήσεως Θεοτόκου Κλειστών (παλ. Μονή Κλειστών ή Παναγία η εκκλησιώτιστα ή Κλισιώτισσα) που κτίστηκε το 17^ο αιώνα. Βρίσκεται Ν.ΝΔ της Πάρνηθας στην είσοδο του φαραγγιού του Κελάδωνα και σε απόσταση 4 Km από το χωριό Φυλή.
- ⇒ Σε απόσταση 2 Km βόρεια του Δήμου Φυλής σε υψόμετρο 500 μ. υπάρχει το μοναστήρι του Αγ. Κυπριανού και Ιουσίνης.

⇒ Σε απόσταση 5 Km ΒΔ του Δήμου Αχαρνών στη θέση Ντάρδιζα σε υψόμετρο 500 μ. σε ένα πλάτωμα βρίσκεται το μοναστήρι της Γεννήσεως Θεοτόκου Ντάρδιζας.

⇒ Ανατολικά από τους Θρακομακεδόνες, σε υψόμετρο 400 μ. βρίσκεται το μοναστήρι της Κοιμήσεως Θεοτόκου.

⇒ Βόρεια του Δήμου Αχαρνών στη θέση Κατζανά σε υψόμετρο 190 και 200 περίπου μέτρα από τα όρια της υπό μελέτη περιοχής βρίσκεται το μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής.

Στην Πάρνηθα υπάρχουν επίσης και πολλά ερημοκλήσια. Τα περισσότερα από αυτά κτίστηκαν κοντά σε πηγές ή πηγάδια και λίγα δεν έχουν κοντά τους νερό. Όλα όμως βρίσκονται σε θαυμάσιες τοποθεσίες. Τα περισσότερα από αυτά βρίσκονται εκτός των ορίων της υπό μελέτη περιοχής. Τα ερημοκλήσια αυτά είναι:

Αγ. Πέτρος στη Μόλα (Φωτο. 10), Αγ. Γεώργιος στο Κεραμίδι, Αγ. Παρασκευή στο Ρουμάνι, Αγ. Παρασκευή στην πηγή Φυλής, Αγ. Μερκούριος και Αγ. Τριάδα στις αντίστοιχες θέσεις στα ανατολικά της Πάρνηθας, Αγ. Τριάδα Αυλώνας, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Νικόλαος στο Λοιμικό, Αγ. Νικόλαος και προφ. Ηλίας στο Μετόχι, Προ. Ηλίας στο Βούτημα και Αγ. Παρασκευή στο Μπόρσι.

Φωτο. 10 Άποψη από το εκκλησάκι του Αγ. Πέτρου στην Μόλα

3.4 Προβλήματα-Προτάσεις

Στην Πάρνηθα μέχρι την δεκαετία του 1960 η συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης, αν και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί σαν απόλυτη αρμονική, εν τούτοις δεν ήταν και καταστροφική. Μέχρι τότε ο «ανταγωνισμός» που υπήρχε εντοπιζόταν στην δυσμενή επίδραση πάνω στην βλάστηση της ανεξέλεγκτης κτηνοτροφίας και λαθροϋλοτομίας.

Μετά το 1960 ενώ μειώθηκε σημαντικά η κτηνοτροφία και η λαθροϋλοτομία εξαλείφθηκε σχεδόν, άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες πιο ανταγωνιστικές με την φύση αναπτύχθηκαν, όπως ανέγερση οικισμών σε δάση (Θρακομακεδόνες, Ιπποκράτειος Πολιτεία), λατομεία, δίκτυα δρόμων, μεγάλη κίνηση ανθρώπων και οχημάτων, μόλυνση της ατμόσφαιρας, σκουπίδια κτλ.

Οι παραπάνω δραστηριότητες ευτυχώς δεν αναπτύχθηκαν σε ολόκληρη την έκταση του δρυμού της Πάρνηθας, με αποτέλεσμα στο μεγαλύτερο μέρος του που βρίσκεται σήμερα εκτός του πυρήνα του, να βρίσκεται σήμερα σε μια δυναμική ισορροπία.

Η διατήρηση της ισορροπίας αυτής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που μπορεί να ρυθμίζονται τόσο από φυσικά φαινόμενα-φυσικές τάσεις ή να επηρεάζονται αποφασιστικά από την δράση του ανθρώπου-τάσεις ανθρώπινης προέλευσης. Οι διεργασίες όμως εξελίξεις ενός φυσικού οικοσυστήματος όπως είναι η Πάρνηθα, από την επίδραση των φυσικών - βιολογικών ανθρώπινων επιδράσεων είναι πολύπλοκες, μακροχρόνιες και δύσκολο να αναλυθούν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, ξεχωριστά η κάθε μία.

Η εξέλιξη των δασών εξαρτάται τόσο από την ανθρώπινη παρέμβαση, όσο και από φυσικά φαινόμενα όπως είναι οι παρατεταμένες ξηρασίες, οι υψηλές θερμοκρασίες, οι επιδημίες εντόμων, ασθένειες κτλ. Η φυσική κατάσταση των κυριότερων δασών της Πάρνηθας είναι η ακόλουθη:

Το ελατοδάσος της Πάρνηθας βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Στην ειδική «Έρευνα της Δομής και της Εξέλιξης του Ελατοδάσους της Πάρνηθας» παρουσιάζεται αναλυτικότερα η πορεία αυτή.

Από πρόσφατες έρευνες που έχουν γίνει από εξειδικευμένους επιστήμονες (Ξενόπουλος, 1989, Τσόπελας, 1993) διαπιστώθηκε ότι νεκρώσεις ελάτης συνήθως παρουσιάζονται κατά την διάρκεια περιόδων ανομβρίας, όταν τα φυτά υφίστανται υδατική καταπόνηση. Όλες οι μέχρι τώρα παρατηρήσεις συντείνουν στην άποψη ότι, το φαινόμενο της νέκρωσης της ελάτης είναι σύνθετο και οφείλεται στην αλληλεπίδραση βιοτικών

(μύκητες, έντομα) και αβιοτικών (κλίμα, έδαφος, όζον, ρυπαντές) παραγόντων. Οι έρευνες στο θέμα αυτό συνεχίζονται ώστε να δοθούν οδηγίες αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού στο ελατοδάσος της Πάρνηθας.

Για την υλοποίηση των στόχων του Δρυμού, όπως αυτά καθορίστηκαν στο Κεφ. 1 είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στην περιοχή του Δρυμού ειδικά έργα και αντίστοιχες ενέργειες, ώστε να εξασφαλιστεί η ουσιαστική λειτουργία του δρυμού σύμφωνα με τους σκοπούς της ίδρυσής του. Να διευκολυνθεί η λειτουργία του φορέα διαχείρισης του Δρυμού και να βελτιωθούν οι συνθήκες ελέγχου και προστασίας μέσα στο Δρυμό. Περισσότερες λεπτομέρειες για τα προτεινόμενα έργα βελτίωσης θα αναφερθούν στο κεφ. 6 της μελέτης.

4. ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΣΟΥΝΙΟΥ

4.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

4.1.1 Ιστορικό ιδρύσεως, γεωγραφική θέση, έκταση, όρια.

Ο Εθνικός Δρυμός Σουνίου περιλαμβάνει τον νοτίως του Μαρκόπουλου ορεινό όγκο που εκτείνεται μέχρι το Σούνιο και έχει προς ανατολάς την θάλασσα και προς δυσμάς εν μέρει την θάλασσα και εν μέρει την κοιλάδα της Αναβύσσου. Η μέση απόσταση από την Αθήνα είναι 40 περίπου χιλιόμετρα.

Με το Ν.Δ. 996/71, άρθρο 17, (ΦΕΚ Α/71) που αντικατέστησε και συμπλήρωσε μερικές διατάξεις του ΝΔ 86/69 «περί Δασικού Κώδικος» ιδρύθηκε ο Εθνικός Δρυμός Σουνίου, τα όρια και η έκταση του οποίου παραπέμπονται να καθοριστούν με Π.Δ., με την παρατήρηση ότι δεν έχει ισχύ η διάταξη του αρ. 5 του Ν.Δ. 996/71 που ορίζει ότι η έκταση του πυρήνα δεν πρέπει να είναι μικρότερη των 15.000 στρ.

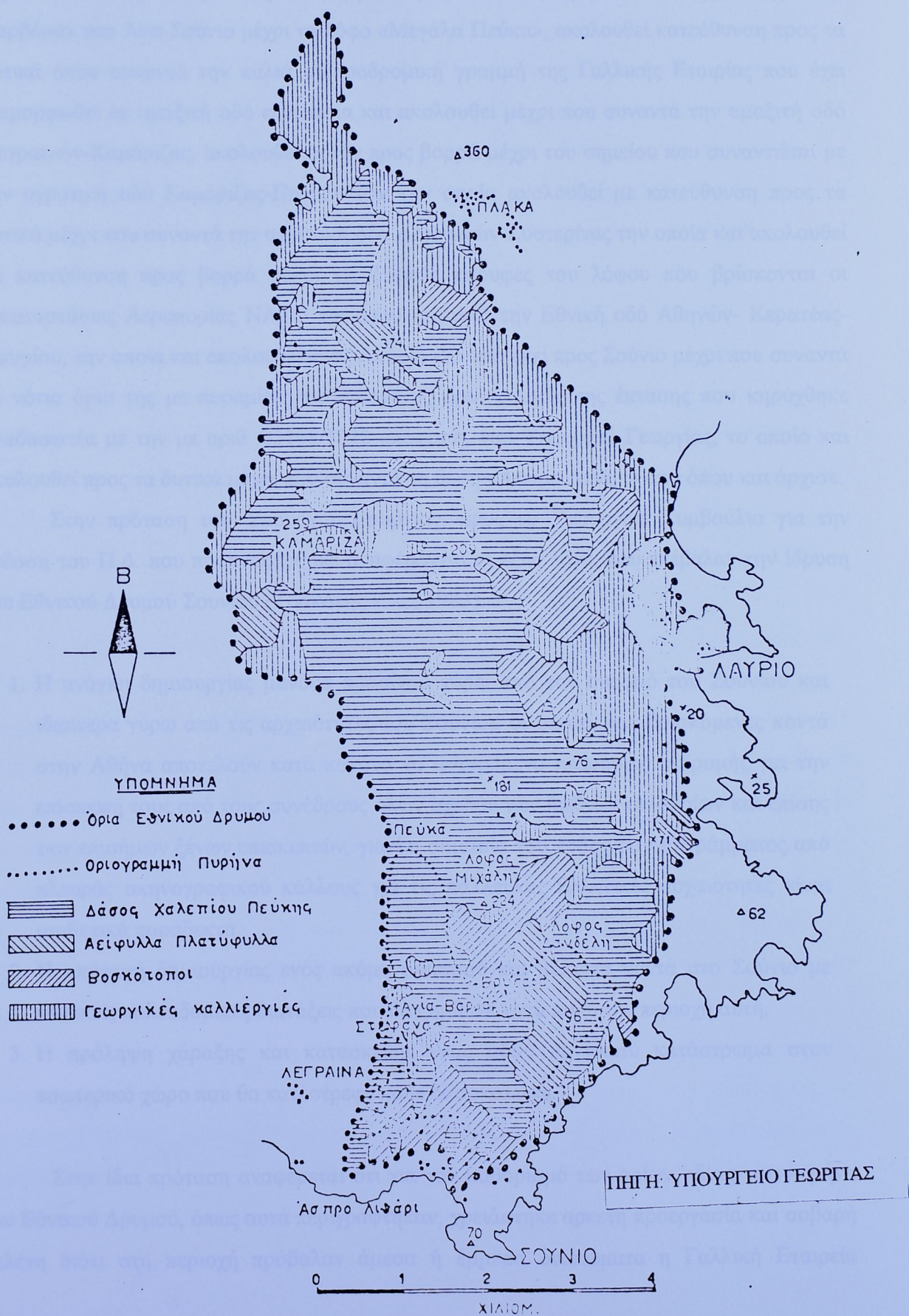
Με το Π.Δ. 182/74 (ΦΕΚ 67Α/74) καθορίστηκαν κατ εφαρμογή του προηγούμενου Δ/τος η έκταση και τα όρια του πυρήνα και της περιφερειακής ζώνης του Δρυμού (7.500 και 27.500 στρ. αντίστοιχα) χωρίς όμως να έχει μέχρι σήμερα γίνει η οροσήμανσή τους.

Τέλος με την υπ αριθμ. 174986/5086 απόφαση Υπ. Γεωργίας (ΦΕΚ 458Β/85) εγκρίθηκε ο κανονισμός λειτουργίας του Εθνικού Δρυμού Σουνίου.

Στο άρθρο 1 του Π.Δ. ορίζεται ότι η έκταση του πυρήνα ανέρχεται σε 7.500 στρέμματα και η οριογραμμή περιγράφεται ως εξής (Χάρτης 3):

Αρχίζει από τη θάλασσα στη θέση «Άσπρο Λιθάρι», ακολουθεί κατεύθυνση προς βορρά, περνά από τη θέση «Στέφανα», στη συνέχεια από τη θέση «Ιταλού ποδάρν», δυτικά της θέσης «Αγ. Βαρβάρα», κατόπιν από τις θέσεις «Άνω Σούνιο», «Κούρμπα» και «Μεγάλα πεύκα», περιβάλλει, ανατολικά το λόφο «Πεύκα», ακολουθεί κατεύθυνση προς νότο περνά από τις θέσεις «Σπιθαροπούς» και «Βρυσάδα», από εκεί στρέφει βορειοανατολικά, περιβάλλει το λόφο «Δανέλη» τον οποίο περιλαμβάνει στον πυρήνα και κατευθυνόμενη προς νότο φθάνει σε απόσταση 0,5 χλμ. από το νότιο όριο της με πυραμίδες καθορισμένης οριογραμμής της έκτασης που κηρύχθηκε αναδασωτέα, με την αριθ. 85168/1922 απόφαση του Υπουργού Γεωργίας, παράλληλα προς το οποίο προχωρεί μέχρι που συναντά τη θέση «Άσπρο Λιθάρι» από όπου άρχισε. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι η οροσήμανση με μόνιμα κτιστά από σκυρόδεμα ορόσημα θα γίνει με μέριμνα της αρμόδιας Δασικής Αρχής.

Στο άρθρο 2 του Π.Δ. ορίζεται ότι η έκταση της περιφερειακής ζώνης του Εθνικού Δρυμού ανέρχεται σε 27.500 στρέμματα και η οριογραμμή περιγράφεται ως εξής:

Αρχίζει από τη θάλασσα στη θέση «Άσπρο Λιθάρι», κατευθύνεται προς βορρά, περνάει από τη θέση «Στέφανα», τη θέση «Ιταλού ποδάρ» δυτικά της θέσης «Αγ. Βαρβάρα» στο Άνω Σούνιο μέχρι το λόφο «Μεγάλα Πεύκα», ακολουθεί κατεύθυνση προς τα δυτικά όπου συναντά την παλιά σιδηροδρομική γραμμή της Γαλλικής Εταιρίας που έχει διαμορφωθεί σε αμαξιτή οδό την οποία και ακολουθεί μέχρι που συναντά την αμαξιτή οδό Λεγραινών-Καμάριζας, ακολουθεί αυτήν προς βορρά μέχρι του σημείου που συναντιέται με την αγροτική οδό Καμάριζας-Πηγαδακίων την οποία ακολουθεί με κατεύθυνση προς τα δυτικά μέχρι που συναντά την αγροτική οδό Λεγραινών-Συστερίνας την οποία και ακολουθεί με κατεύθυνση προς βορρά μέχρι τις δυτικές παρυφές του λόφου που βρίσκονται οι εγκαταστάσεις Αεροπορίας ΝΑΤΟ και όπου συναντά την Εθνική οδό Αθηνών- Κερατέας-Λαυρίου, την οποία και ακολουθεί προς Λαύριο και από εκεί προς Σούνιο μέχρι που συναντά το νότιο όριο της με πυραμίδες καθορισμένης οριογραμμής της έκτασης που κηρύχθηκε αναδασωτέα με την με αριθ. 85168/1922 απόφαση, του Υπουργού Γεωργίας, το οποίο και ακολουθεί προς τα δυτικά μέχρι που συναντά τη θέση «Άσπρο Λιθάρι» από όπου και άρχισε.

Στην πρόταση του Υπουργού Γεωργίας, προς το Υπουργικό Συμβούλιο για την έκδοση του Π.Δ. που προαναφέρθηκε αναφέρονται οι εξής λόγοι που επέβαλαν την ίδρυση του Εθνικού Δρυμού Σουνίου (Τρακόλης κ. α., 1983).

1. Η ανάγκη δημιουργίας μανδύα πράσινου γύρω από τον οικισμό του Σουνίου και ιδιαίτερα γύρω από τις αρχαιότητες του Σουνίου οι οποίες σαν βρισκόμενες κοντά στην Αθήνα αποτελούν κατά κανόνα το αντικείμενο ημερήσιας εκδρομής για την επίσκεψή τους από τους συνέδρους όλων σχεδόν των διεθνών συνεδρίων και επίσης των επισήμων ξένων επισκεπτών, γιατί η σημασία του πράσινου περιγράμματος από πλευράς σκηνογραφικού κάλλους για τις πάλλευκες Ελληνικές αρχαιότητες είναι αισθητικά παραδεκτή.
2. Η αποφυγή δημιουργίας ενός ακόμη οικισμού και μάλιστα κοντά στο Σούνιο με επιεικείς πολεοδομικές διατάξεις που θα ζημίωνε κατά πολύ την περιοχή αυτή.
3. Η πρόληψη χάραξης και κατασκευής νέας οδού με πλατύ κατάστρωμα στον εσωτερικό χώρο που θα κατέστρεφε κάθε δασοκάλυψη.

Στην ίδια πρόταση αναφέρεται ότι για τον καθορισμό των ορίων, ιδίως του πυρήνα του Εθνικού Δρυμού, όπως αυτά περιγράφηκαν, χρειάστηκε αρκετή προεργασία και σοβαρή μελέτη διότι στη περιοχή πρόβαλαν άμεσα ή έμμεσα δικαιώματα η Γαλλική Εταιρεία

Μεταλλείων Λαυρίου, το Ταμείο Εθνικής Άμυνας, οι αποκατασταθέντες ακτήμονες της περιοχής, ο Δήμος Λαυρεωτικής, μαθητικές κατασκηνώσεις και άλλοι.

Ακόμη αναφέρεται ότι η πρόταση των ορίων του πυρήνα και της περιφερειακής ζώνης του Εθνικού Δρυμού έγινε ύστερα από μελέτη του όλου ιδιοκτησιακού θέματος από επιτροπή που συγκροτήθηκε με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας και αποτελούνταν από το Δασάρχη και τον Έφορο με συμμετοχή και στελέχους της Τοπογραφικής Υπηρεσίας και ύστερα από κοινή αυτοψία του αρμοδίου στελέχους της (τότε) Γενικής Δ/νσεως Δασών, του Γενικού Δ/ντου του Υπουργείου Βιομηχανίας, του Δ/ντού Αρχιτέκτονα του Ε.Ο.Τ. και του Δ/ντού της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων.

4.1.2 Ιδιοκτησιακό και Νομικό καθεστώς

Η ορεινή περιοχή μεταξύ Σουνίου και Πλάκας-Μητροπίσι περιλαμβάνεται στα όρια του Εθνικού Δρυμού του Σουνίου. Στην περιοχή περιλαμβάνονται διανομές (περίπου 200) του Υπουργείου Γεωργίας υπέρ Σ.α.α.κ. Μεταλλωρύχων Λαυρίου, πολλά παραχωρητήρια του Υπ. Οικονομικών, επίσης παραχωρήσεις του Υπ. Γεωργίας προς την Γαλλική Εταιρεία περιορισμένης έκτασης που αφορούσαν στις εξόδους των στοών και επίσης προς την Ε.Β.Ο., τον Ο.Τ.Ε. και τον Ε.Ο.Τ.

Γενικώς το ιδιοκτησιακό καθεστώς τόσο του πυρήνα όσο και της περιφέρειας του Εθνικού Δρυμού είναι αρκετά περιπλεγμένο διότι εκτός των διανομών και των παραχωρήσεων υπάρχουν και καταπατήσεις δασικών και επικοιστικών εκτάσεων αλλά και δικαστικοί αγώνες σε εκκρεμότητα (Ο.Δ.Ε.Π.- Δημόσιο). Η λεπτομερής περιγραφή της ιδιοκτησιακής κατάστασης τόσο στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού όσο και στην περιφερειακή του ζώνη απαιτείται μελέτη όχι μόνο των σχετικών φακέλων του Δασαρχείου Λαυρίου και του Υπουργείου Γεωργίας αλλά και φακέλων άλλων Υπηρεσιών ή φορέων όπως των Υπουργείων Οικονομικών και Ενέργειας και Φυσικών Πόρων, του Δήμου Λαυρεωτικής, της τέως Γαλλικής Εταιρείας, της κοινότητας Αγ. Κωνσταντίνου κ.ά. και ξεφεύγει από τον σκοπό της παρούσας μελέτης.

Όπως προκύπτει από την μελέτη διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Σουνίου του 1983 η σημαντικότερη παραχώρηση από πλευράς Υπουργείου Γεωργίας έχει γίνει προς το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης (Ελληνική Βιομηχανία Όπλων). Η παραχώρηση περιλαμβάνει έκταση 3.435 στρεμμάτων στην περιφερειακή ζώνη του Εθνικού Δρυμού από αυτά τα 2.535 στρ. έχουν παραχωρηθεί κατά χρήση και 900 στρ. κατά κυριότητα κατοχή και νομή.

Στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού έχει παραχωρηθεί μικρή έκταση 2 περίπου στρ. και έχει κατασκευασθεί σταθμός αναμετάδοσης του Ο.Τ.Ε. Τέλος στο νότιο άκρο και επί της παραλίας έκταση περίπου 350 στρ. αποτελεί ιδιοκτησία του Ε.Ο.Τ.

Εντός του πυρήνα του Εθνικού Δρυμού στο δυτικό τμήμα του ο Συνεταιρισμός των υπαλλήλων του Υπουργείου Οικονομικών έχει αγοράσει έκταση 2.500 στρ. αμέσως βορειότερα της έκτασης που αναφέρθηκε προηγουμένως σαν ιδιοκτησία του Ε.Ο.Τ.

Σε έγγραφο του Υπουργείου Γεωργίας (υπ αριθ. πρωτ. 94258/4552/1-2-1993) διευκρινίζεται ότι δεν πρόκειται για παραχώρηση του Υπουργείου και ότι σύμφωνα με την περί Δρυμών Νομοθεσία απαγορεύεται ρητά κάθε μορφή παραχώρησης μέσα στον πυρήνα για επιδίωξη άλλου σκοπού πέρα από την προστασία του καθώς και εγκατάσταση οικισμών. Από το ίδιο έγγραφο προκύπτει ότι η εν λόγω αγοραπωλησία δεν είναι νόμιμη και το Δημόσιο διεξάγει δικαστικούς αγώνες που βρίσκονται σε εκκρεμότητα.

Τέλος η πολεμική Αεροπορία διαθέτει δύο οικόπεδα στην περιοχή βορειοανατολικά του πυρήνα του Εθνικού Δρυμού (25 στρ) και νοτίως αυτού 120 στρ. Βόρεια της Καμάριζας και εντός της περιφέρειας του Εθνικού Δρυμού υπάρχουν δύο στρατόπεδα-εγκαταστάσεις της πολεμικής Αεροπορίας, (έγγραφα ΓΕΑ υπ αριθ. Πρωτ Φ550/000Π61661/Σ 329Π-4-93) έκτασης 257 στρ. και 35 στρ.

Το σύνολο σχεδόν του Εθνικού Δρυμού δυτικά της Ε.Β.Ο. έχει καεί στην πυρκαγιά του 1985 και έχει κηρυχτεί αναδασωτέα (αποφ. 2500/16.10.1985 Νομάρχη Ανατ. Αττικής) Επίσης καμένη και κηρυγμένη αναδασωτέα είναι όλη η περιοχή βορείως και ανατολικά της Πλάκας μέχρι το Οβριόκαστρο.

Η οροσήμανση των ορίων του πυρήνα που προβλεπόταν από το Π.Δ. 182/1974 και της περιφερειακής ζώνης του Εθνικού Δρυμού δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα και τα ιδιοκτησιακά προβλήματα δεν έχουν επιλυθεί.

Η Κεντρική Δασική Υπηρεσία με διαταγές της προς το Δασαρχείο Λαυρίου έχει κατ' επανάληψη ζητήσει αφενός τον καθορισμό πάνω σε χάρτη των ορίων του Δρυμού και τον εντοπισμό των διαφόρων ιδιοκτησιών και αφετέρου τη διενέργεια αποτερματισμού σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 73 του Ν. 998/79 και του Π.Δ. 577/80.

Το Δασαρχείο Λαυρίου όμως σε απαντητική του αναφορά, αλλά και προφορικά έχει δηλώσει αδυναμία καθορισμού των ορίων πάνω στο χάρτη διότι θεωρεί τα αναφερόμενα στο Π.Δ. στοιχεία σαν ανεπαρκή. Η διενέργεια αποτερματισμού σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις δεν κατέστη δυνατή λόγω της μέχρι πρόσφατα ελλιπούς επάνδρωσης του Δασαρχείου.

Διοικητικά η έκταση υπάγεται στο Δήμο Λαυρεωτικής (που αποτελείται από τη πόλη του Λαυρίου και τους οικισμούς Θορικό, Κάτω Σούνιο και Λεγραινά) και την Κοινότητα Αγ. Κωνσταντίνου, το Νομαρχιακό Διαμέρισμα Ανατολικής Αττικής και τη Νομαρχία Αττικής.

Δασικά υπάγεται, στο Δασαρχείο Λαυρίου, τη Δ/ση Δασών Αττικής Νομαρχιακού Διαμερίσματος Ανατολικής Αττικής και την Περιφερειακή Επιθεώρηση Δασών Αττικής και Νήσων. Δικαστικά υπάγεται στο Ειρηνοδικείο Λαυρίου και το Πρωτοδικείο και το Εφετείο Αθηνών. Η γεωγραφική θέση του δρυμού φαίνεται στο χάρτη 1.

4.1.3 Προσπέλαση-Οδικό δίκτυο-Κυκλοφορία

Η προσπέλαση από το λεκανοπέδιο προς τον Εθνικό Δρυμό γίνεται από τα δύο άκρα του ορεινού όγκου του Υμηττού, από το Σταυρό στα βόρεια και από την παραλιακή λεωφόρο Βουλιαγμένης-Σουνίου και από την Βάρης-Κορωπίου στα νότια. Στη μέση περίπου και κάθετα προς τον άξονα βορρά - νότου τέμνεται από τον επαρχιακό δρόμο Λαυρίου-Αγ. Κων/νου-Αναβύσσου. Ακόμη διασχίζεται από την ασφαλτοστρωμένη οδό από Αγ. Κων/νο προς Σούνιο μέσω Αγ. Τριάδας και Αγ. Βαρβάρας. Η οδός αυτή διασχίζει τον ορεινό όγκο του Εθνικού Δρυμού, διαπερνά τον αρχαιολογικό χώρο των αρχαίων μεταλλείων και τέμνει τον πυρήνα του. Ακόμη διασχίζεται από αγροτικούς ή δασικούς δρόμους που διέρχονται από εθνική οδό Λαυρίου-Κερατέας, Ανάληψη, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Βαρβάρα, σημείο εθνικής οδού μεταξύ Λεγραινών Σουνίου-Στέφανα- Άνω Σούνιο-Αγ. Βαρβάρα. Οι δρόμοι αυτοί δεν είναι οι μόνοι (Φωτο.11).

Φωτο. 11. Αποψη του οδικού δικτύου και της βλάστησης εκατέρωθεν αυτού, στο βάθος διακρίνεται το χωριό Αγ. Κων/νος.

Υπολογίζεται ότι το συνολικό εσωτερικό δασικό δίκτυο ανέρχεται σε 35 χιλιόμετρα. Υπάρχουν ακόμη και δρόμοι που έχουν κατασκευασθεί από διάφορους φορείς (ΕΒΟ-ΟΤΕ) για την εξυπηρέτηση των εγκαταστάσεων τους, καθώς επίσης και πλήθος από μονοπάτια.

Η κατασκευή του προγραμματισμένου αυτοκινητόδρομου ταχείας κυκλοφορίας Ελευσίνας-Σταυρού-Δυτ. Πύλη Αεροδρομίου Σπάτων-Λαυρίου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για ικανοποιητική σύνδεση του Εθνικού Δρυμού όχι μόνο με το πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας, αλλά και με τον μελλοντικό αναπτυξιακό πόλο του αεροδρομίου.

4.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.2.1 Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο κατά το παρελθόν

Η ανάπτυξη της εξέλιξης της βλάστησης και της χλωρίδας που επικράτησαν από την παλαιολιθική εποχή έγινε δυνατή για την περιοχή του Εθνικού Δρυμού του Σουνίου βάσει μελετών από ειδικούς επιστήμονες. Συγκεκριμένα έγιναν αναλύσεις γυρεόκοκκων και χρονολόγηση απανθρακωμένων ξυλοτεμαχίων που βρέθηκαν σε σπήλαιο στη θέση «Κίτσος».

Η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή στο ανωτέρω σπήλαιο ανακάλυψε ίχνη οικισμού και ανθρωπίνων δραστηριοτήτων από την προϊστορική εποχή (Τρακόλης κ. α. 1983).

Σύμφωνα με τις ειδικές αυτές μελέτες, από τα 50.000 έτη π.Χ. μέχρι το 8.000 π.Χ. όπου σημειώθηκαν και οι τελευταίοι παγετώνες παρουσιάζονται πολλά κλιματικά επεισόδια τα οποία αντικατατοπρίζονται στις αλλαγές της βλάστησης.

Η ανάλυση των γυρεόκοκκων αποκάλυψε τη ύπαρξη εύκρατου δάσους μαύρης πεύκης (*Pinus nigra*) σε μίξη με φυλλοβόλα πλατύφυλλα όπως είδη φράξου (*Fraxinus* sp.) φουντουκιάς (*Coryllus* sp.), και δρυών (*Quercus pedunculata*). Συγχρόνως η παρουσία της ένωσης *Quercus ilex-Rhamnus*, μαζί με την *Ficus carica* (συκιά) φανέρωνε ότι υπήρχε επίδραση ύφυγρου μεσογειακού κλίματος. Η κατά περιόδους επικράτηση των *Cichoriaceae*, *Graminae* και *Chenopodiaceae* δείχνουν μεταβολή του κλίματος προς το στεπικό στις περιόδους αυτές. Τούτο διασταυρώνεται και με την έρευνα του παλαιοζωολόγου R. JULLIEN, με την οποία οι περίοδοι με ξηρό και ψυχρό στεπικό κλίμα χαρακτηρίζονται και από το τρωκτικό *Spalax* sp. το οποίο δεν απαντάται σήμερα στη χώρα μας, ενώ αφθονεί στα εδάφη *tchernoziem* των ρωσικών στεπών.

Η Νεολιθική εποχή κατά την περίοδο των τελευταίων παγετώνων σύμφωνα με την ανάλυση των δειγμάτων παρουσιάζει ένα τοπίο που καλύπτεται από δάσος μαύρης πεύκης (*Pinus nigra*), θαλασσίας πεύκης (*Pinus maritima*), φελλοδρύς (*Quercus suber*) με υπόροφο από θάμνους: *Buxus sempervirens*, *Phyllirea media*, *Pistacia terebinthus* και υγρόφιλες πτέριδες ιδίως *Polypodium vulgare*.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η *Pinus maritima* και *Quercus suber* σήμερα είναι ξενικά είδη και απαντούν στη Δυτική Μεσόγειο και στις Ευρωπαϊκές ακτές του Ατλαντικού. Η *Pinus maritima* από την ανάλυση των δειγμάτων παρουσιάζεται μέχρι το 3.730 π.Χ. όπου κυριαρχούσε ατλαντικό κλίμα και κατόπιν εξαφανίζεται. Η *Pinus nigra* με το *Buxus sempervirens* απαντούν σήμερα σε μεγάλα υψόμετρα και δεν φύονται στην Αττική. Το περιδόφυτο *Polypodium vulgare*, όπου φύεται, είναι δείκτης ετησίων βροχοπτώσεων από 1.000 mm και πάνω, ενώ από τον πίνακα των κλιματικών στοιχείων το ετήσιο ύψος βροχής σήμερα είναι 332,5 mm. Χαρακτηριστική επίσης είναι σήμερα και η απουσία της *Phyllirea media* από την περιοχή του δρυμού.

Παράλληλα η μελέτη του παλαιοζωολόγου R. JULLIEN, αποκάλυψε την ύπαρξη του ελαφιού, του αγριόχοιρου και της αρκούδας. Η παρουσία της πανίδας αυτής μνημονεύεται και κατά τους ιστορικούς χρόνους στην περιοχή της Αττικής. Ιδιαίτερα όπως αναφέρει ο ΚΟΝΤΟΣ στην εργασία του «Επίδρασις επί την Ελληνικήν δασικήν βλάστησιν του Ελληνικού Κλίματος» που δημοσιεύτηκε το 1909, στα πρακτικά μιας δίκης γύρω στο 1840, μνημονεύεται ότι ένας δασοφύλακας είχε φονεύσει σε μία διετία τριάντα περίπου αγριόχοιρους στην περιοχή της Λαυρεωτικής (Τρακόλης 1983).

4.2.2 Φυσικό περιβάλλον στο Σούνιο σήμερα

4.2.2.1 Γενικά

Σύμφωνα με τα εκτεθέντα στοιχεία του προηγούμενου κεφαλαίου, συμπεραίνεται ότι στην περιοχή του Σουνίου κατά την παλαιολιθική εποχή υπήρχε επίδραση ύφυγρου μεσογειακού κλίματος με κατά περιόδους μεταβολή του προς το στεπικό. Από τα κλιματικά στοιχεία που παραθέτουμε παρακάτω, το ετήσιο ύψος βροχής σήμερα είναι 332,5 mm. Άλλωστε οι σημερινές φυτικές διαπλάσεις του Εθνικού Δρυμού Σουνίου, ανήκουν φυτοκοινωνιολογικά στο *Ceratonion- Rhamnion* του θερμομεσογειακού ορόφου με επικαθήμενες τις θερμομεσογειακές δασοσυστάδες της Χαλεπίου πεύκης (*Pinus halepensis*). Σύμφωνα με τον Μαυρομάτη (Τρακόλης κ.α. 1983) η πιθανή κλιματική θέση του Λαυρίου

κατά την νεολιθική εποχή τοποθετείται στον υγρό όροφο, δηλαδή στις κλιματικές περίπου συνθήκες που επικρατούν σήμερα σε υψόμετρο 1.000 μέτρων.

4.2.2.2 Γεωλογικά και Εδαφικά στοιχεία

4.2.2.2.1 Πετρώματα

Η περιοχή του Εθνικού Δρυμού Σουνίου έχει πετρώματα ιζηματογενή μεταμορφωσιγενή αποτελούμενα από διαδοχικά στρώματα ασβεστολιθικής σύστασης. Έχουν παρατηρηθεί τέσσερα αλληλοδιάδοχα στρώματα που διατάσσονται κατά σειρά αυξανόμενης γεωλογικής ηλικίας εκ των άνω προς τα κάτω και είναι τα εξής (Μικρός κ. α 1995):

1. **Ανώτερος Σχίστης.** Συνίσταται από ασβεστόλιθους, φυλλίτες, μάρμαρα και σχιστόλιθους. Είναι ιδιαίτερα ξαπλωμένος στη Δυτική Λαυρεωτική και στην Ανατολική στο Θορικό, στο Λαύριο, στην κοιλάδα Μπότσαρη, στη Πουνταζέζα, στο Σούνιο και στην περιοχή βορείως του Προφήτη Ηλία.
2. **Ανώτερο Μάρμαρο.** Κυριαρχεί στον ορεινό όγκο της Λαυρεωτικής νοτίως της Καμάριζας μέχρι το Σούνιο και βορείως και βορειο-ανατολικά αυτής εμφανίζεται κατά περίπτωση.
3. **Κατώτερος Σχίστης.** Έχει πάχος μεταβαλλόμενο από 0 έως και 300 μ. και αποτελείται από μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους και μεταμορφωσιγενείς κερατίτες και είναι εξαπλωμένος ιδίως βορείως και στη κοιλάδα του ρέματος του Ποταμού.
4. **Κατώτερο μάρμαρο.** Έχει μεγάλο πάχος (άνω των 600 μ.) και εμφανίζεται στα Λεγραινά (Μεγάλο Μπάφι) στον Όλυμπο στο Πάνειο και στη Μερέντα και στο Μαυροβούνι.

Λεπτομερέστερη αναφορά με σχηματική παράσταση της διάταξης των διαφόρων πετρωμάτων της Λαυρεωτικής φαίνεται στην επόμενη σελίδα, παρμένο από το βιβλίο του Μητσόπουλου «Στοιχεία Γεωλογίας», Αθήνα 1894, Σελ. 329.

Στις επαφές των παραπάνω στρωμάτων, ιδίως στην τρίτη επαφή μεταξύ κατωτέρου Μαρμάρου και κατωτέρου Σχίστη και λιγότερο στην πρώτη επαφή μεταξύ ανωτέρου Σχίστη και ανωτέρου Μαρμάρου, έχουμε διάχυση μεταλλευμάτων εν διαλύσει σε θερμό ύδωρ, ή και με τηγμένο μείγμα που ήλθαν και γέμισαν τα ρήγματα του μαρμάρου. Εκτός των μεταλλευμάτων, στη Λαυρεωτική παρουσιάζονται και εκρηξιγενή πετρώματα που ήλθαν στην επιφάνεια του εδάφους με τον τρόπο που αναφέραμε προηγουμένως και είναι ο γρανίτης της Πλάκας και άλλων περιοχών αλλά και οι πρασινίτες.

4.2.2.2 Ορυκτά-Μεταλλεύματα

Μεταλλεύματα στην Λαυρεωτική έχουμε μόνο ανατολικά της νοητής γραμμής Λεγραινών-Καμάριζας-Δασκαλειού λόγω των κλίσεων της πτύχωσης. Είναι κυρίως θειούχα, δηλαδή θειούχος ψευδάργυρος, σιδηροπυρίτης και γαληνίτης αλλά και οξειδωμένα δηλαδή κερουσίτης και σμισθονίτης ή καλαμίνα.

Τα σιδηρούχα μεταλλεύματα ποτέ δεν έγιναν αντικείμενο συστηματικής εκμετάλλευσης στη Λαυρεωτική. Αντιθέτως τα υπόλοιπα και κυρίως ο κερουσίτης και ο γαληνίτης χρησιμοποιήθηκαν ένεκα της περιεκτικότητάς τους σε άργυρο.

Σημαντικό πλούτο για την περιοχή αποτελεί ή μεγάλη ποικιλία των ορυκτών της. Με το θέμα έχουν ασχοληθεί εμπεριστατωμένα οι Μαρίνος και Petrascheck και ο Β. Κακαβογιάννης, κατά τους μελετητές τα ορυκτά της Λαυρεωτικής, μερικά από τα οποία είναι μοναδικά στον κόσμο, φτάνουν τα 250 είδη, φαινόμενο σπάνιο ίσως μοναδικό για τον Ελλαδικό χώρο, που καθιστούν το Λαύριο ένα ανεξάντλητο φυσικό ορυκτολογικό και ορυκτοχημικό μουσείο.

Μεγάλη ποικιλία από αυτά εκτίθενται σήμερα στο ορυκτολογικό Μουσείο Λαυρίου.

4.2.2.3 Εδαφικά στοιχεία

Εδαφος είναι το χαλαρό υλικό, πάχους 1-2 μέτρων που περιβάλλει το στερεό φλοιό της γης όπου τα φυτά αναπτύσσουν το ριζικό τους σύστημα και από όπου απορροφούν νερό και θρεπτικά συστατικά. Το έδαφος και το κλίμα καθορίζουν την εξάπλωση και ανάπτυξη των διαφόρων φυτικών ειδών μιας περιοχής. Επίσης, η καταλληλότητα και η αντοχή της γης στις διάφορες χρήσεις εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από τις ιδιότητες του εδάφους.

Στην περιοχή του δρυμού, βρέθηκαν πέντε τύποι εδαφών ανάλογα με το μητρικό πέτρωμα από το οποίο προήλθαν (Τρακόλης κ. α. 1983, Οικονόμου και Νάκος, 1992).

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των εδαφικών τύπων έχουν ως εξής:

⇒ **Εδάφη προερχόμενα από κολλούβια-αλλούβια.** Τα εδάφη αυτά είναι βαθιά με μικρές κλίσεις (5-20%) καταλαμβάνουν έκταση 581 εκτάρια, έχουν αλκαλική αντίδραση με ελεύθερο CaCO_3 . Παρούσα χρήση γης με γεωργικές καλλιέργειες, αμπέλια, ελιές.

⇒ **Εδάφη από κερουσίτες.** Καταλαμβάνουν έκταση 262 εκτάρια στην λοφώδη και ορεινή περιοχή, είναι αβαθή και βραχώδη με αργιλλοπηλώδη υφή και όξινη

αντίδραση ($\text{PH} < 7$). Στα εδάφη αυτά υπάρχουν υποβαθμισμένα δάση Χαλεπίου πεύκης, γεωργικές καλλιέργειες, λιβάδια.

⇒ **Εδάφη από σκληρούς ασβεστόλιθους-μάρμαρα.** Καταλαμβάνουν τις κορυφές των λόφων και τις απότομες πλαγιές σε έκταση 1.759 εκταρίων, είναι βραχώδη και αβαθή με αργιλλώδη υφή και όξινη ή αλκαλική αντίδραση ανάλογα με το μικροπεριβάλλον. Σε αυτά αναπτύσσεται δάσος Χαλεπίου πεύκης με ικανοποιητική ανάπτυξη.

⇒ **Εδάφη από μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους, φυλλίτες.** Καταλαμβάνουν την λοφώδη περιοχή με ανοικτές κοιλάδες σε έκταση 1.219 εκτάρια, είναι βαθιά και αβαθή με ιλλιοπηλώδη υφή, με όξινη αντίδραση κατά θέσεις όμως αλκαλική. Στα εδάφη αυτά αναπτύσσεται καλό δάσος Χαλεπίου πεύκης και αμπέλια.

⇒ **Εδάφη από φυλλίτες και σχιστόλιθους.** Καταλαμβάνουν τους χαμηλούς αποστρογγυλεμένους λόφους σε έκταση 1.406 εκταρίων, με ήπιες κλίσεις, είναι βαθιά και βραχώδη, με πηλώδη υφή και αντίδραση κυρίως αλκαλική. Σε αυτά αναπτύσσονται υποβαθμισμένοι θαμνότοποι.

4.2.2.2.4 Γεωλογικοί σχηματισμοί -Σπήλαια

Χάος

Σημαντικό φαινόμενο αποτελεί η απότομη καταβύθιση που έχει την ονομασία Χάος και εντοπίζεται μισό χιλιόμετρο νοτιοανατολικό της Καμάριζας. Αποτελεί ένα κύλινδρο περίπου, σαν τεράστιο πηγάδι βάθους περίπου 70-80 μέτρων και διαμέτρου στην επιφάνεια περίπου 120 μέτρων (Φωτο.12, 13)

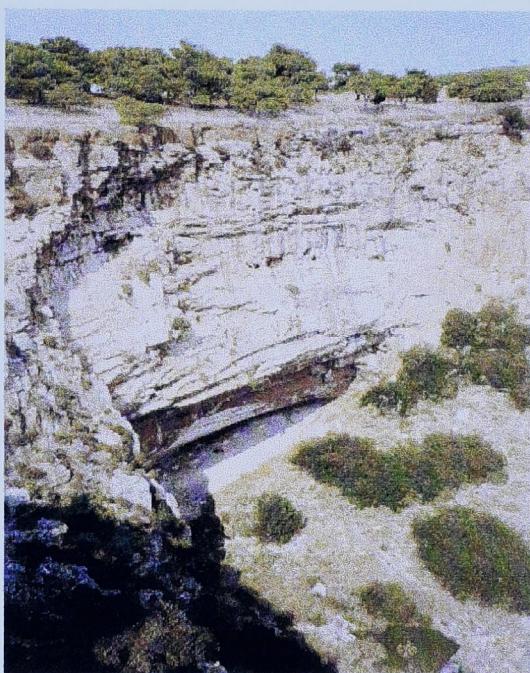
Σπηλιά Κερατέας

Εντοπίζεται στα ΝΔ της Κερατέας στα νότια του Κερατοβουνίου και σε υψόμετρο 548μ. Είναι σπήλαιο διώροφο και χωρίζεται σε 3 επιμήκη παράλληλα τμήματα. Το βαθύτερο σημείο του έχει υψομετρική διαφορά από την είσοδο του 28μ. Το συνολικό μήκος είναι 60 μ., το πλάτος 35 μ και το ύψος οροφής κυμαίνεται από 5-10 μ.

Σπηλιά του Κίτσου.

Στο ύψωμα Μικρό Ριμπάρι, στην Ανατολική του πλευρά, ψηλότερα από τον δρόμο, εντοπίζεται ευρύχωρο κοίλωμα που δεν είναι ορατό από απόσταση, γνωστό σαν σπηλιά του

Κίτσου. Το όνομά του το πήρε από τον άλλοτε χωροφύλακα και μετέπειτα λήσταρχο Κίτσο

Φωτο. 12. Μέρος του «Χάους» στο βαθύτερο σημείο του

Φωτο. 13 Μία γενική άποψη του «Χάους»

που το χρησιμοποίησε σαν λημέρι του. Τα ευρήματα του σπηλαίου δείχνουν ότι χρησιμοποιήθηκε από την νεώτερη παλαιολιθική μέχρι σήμερα.

Σπηλιές της Τρύπιας Κορυφής

Στο λόφο Τρύπια Κορυφή 1.500 μέτρα νοτιοανατολικά της Π. Φώκαιας εντοπίζονται δύο ευρύχωρα κοιλάματα, το ένα πλησίον της κορυφής ορατό από απόσταση και το δεύτερο που είναι και το σημαντικότερο βρίσκεται χαμηλότερα στους πρόποδες του ίδιου λόφου και είναι τελείως αθέατο. Το πλάτος του ανοίγματος είναι 15 μ., το βάθος κυμαινόμενο από 8-15 μ. και το μέγιστο ύψος 5,50 μ. Η σημασία του σπηλαιού έγκειται από ότι στο χώρο του έχουν γίνει σημαντικές παρεμβάσεις (κόγχες, τοίχοι κλπ.) που οδηγούν στην ταύτιση του με το Ιερό του Πανός (Πάνειο) της Αναβύσσου που αναφέρεται στον Στράβωνα.

Σπηλιά Χόνι Λάγκι στην Μερέντα

Το σπήλαιο χαρακτηρίζεται σαν ιδιαίτερου ενδιαφέροντος από την αρμόδια αρχαιολογική υπηρεσία ένεκα των λειψάνων προϊστορικής εποχής που εντοπίζονται σε αυτό. Έχει περιληφθεί στα όρια του αρχαιολογικού χώρου της Μερέντας.

4.2.2.4 Ρέματα

Με την με αρ 9173/1642/93 Απόφαση Υπ. ΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 282Δ/93) χαρακτηρίστηκαν μεταξύ άλλων στην Ν.Α Αττική, ως ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος τα εξής ρέματα:

Το ρέμα Αγ. Γεωργίου

Που πηγάζει από τις λοφοσειρές που περιβάλλουν στα νότια τον οικισμό της Κερατέας διέρχεται ανατολικά του οικισμού των Καλυβίων και προχωράει μέχρι το μέσον της διαδρομής της οδού που ενώνει το Μαρκόπουλο με το Πόρτο Ράφτη, εκβάλλοντας τελικά στην Βραυρώνα.

Για το ρέμα του Αγ. Γεωργίου έχει ήδη συνταχθεί προμελέτη από τον Ο.Α., και την Δ/ση ΕΕΑΠ του ΥΠΕΧΩΔΕ, κατά εφαρμογή του Ν 1515/85 και του 1337/83, που ορίζει Ζώνες για την προστασία της κοίτης και της παρόχθιας ζώνης του.

Το ρέμα του Ποταμού

Πηγάζει από τους λόφους που περιβάλλουν από νότο το εγκεκριμένο σχέδιο της Κερατέας, προχωρά παράλληλα με την λεωφόρο Μαρκόπουλου-Λαυρίου και αφού ενωθεί με τα παρακλάδια Βουρόρεκα (που ξεκινά από τον Κουβαρά) και Δογάνι (που ξεκινά από τους βορειότερους λόφους του ορεινού όγκου της Λαυρεωτικής) καταλήγει στον όρμο του Θορικού.

Το μικρό σε διαδρομή **ρέμα της Κακιάς Θάλασσας** που εκβάλλει στον ομώνυμο κόλπο.

Το **ρέμα Σφάκα** που πηγάζει από το Πάνειο όρος ,διέρχεται τις βόρειες υπώρειες του Ολύμπου και καταλήγει στο Σαρωνικό λίγο νοτιότερα της χερσονήσου του Λαγονησίου.

Όλα τα παραπάνω ρέματα είναι περιοδικής ροής με σχετικά σταθερή γεωμορφολογικά κοίτη. Σήμερα οι έντονες τάσεις οικοπεδοποίησης και αυθαίρετης δόμησης Β κατοικίας, αλλά και οι επεκτάσεις των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, δεν έχουν σεβαστεί ούτε αυτό τον ζωτικό χώρο απορροής των ομβρίων.

Τέλος το **ρέμα Βρύση** ρέει στη μισγάγγεια που σχηματίζεται μεταξύ του Μαυροβουνίου και των λόφων Τουρκοστάνια και Κάθισμα και καταλήγει στον όρμο του Πόρτο-Ράφτη. Παρουσιάζει ροή κατά την μεγαλύτερη διάρκεια του έτους και τόσο η παραρεμάτια ζώνη του όσο και η ευρύτερη περιοχή του αποτελούν τοπίο ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Από τα παραπάνω ρέματα, στα όρια της περιοχής μελέτης του ορεινού όγκου Λαυρεωτικής περιλαμβάνεται μικρό μόνο τμήμα του ρέματος Ποταμού και τμήμα του ρέματος Βρύση.

4.2.2.4 Κλιματικά στοιχεία

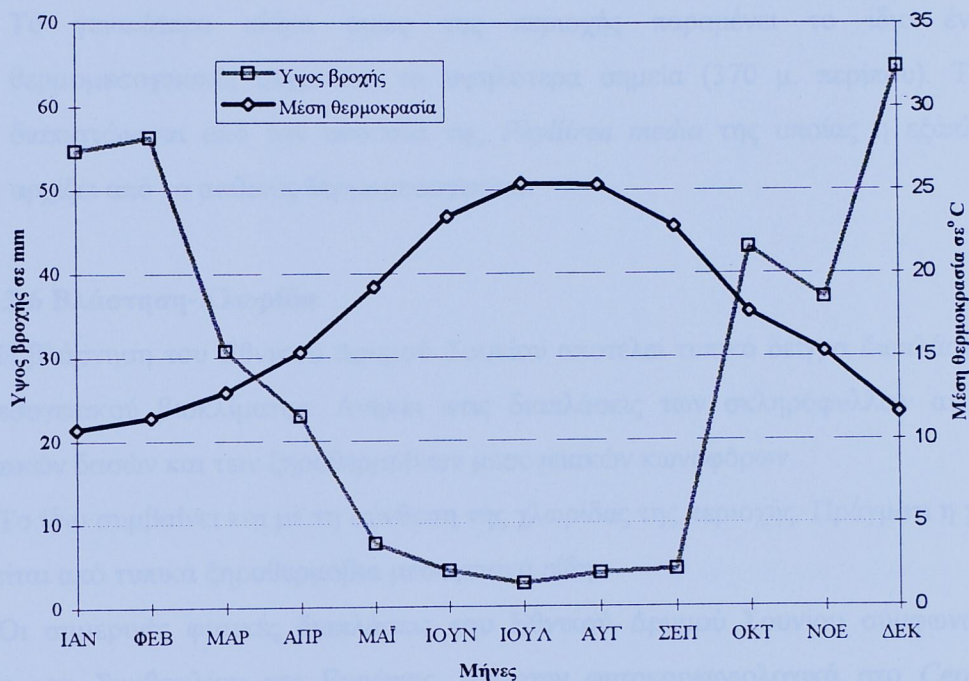
Τα μόνα κλιματικά στοιχεία που υπάρχουν για την περιοχή του Εθνικού Δρυμού Σουνίου, είναι του μετεωρολογικού σταθμού (υψόμετρο 10 μέτρα) της Δ.Ε.Η. που λειτούργησε από το 1969 μέχρι και το 1978 στις εγκαταστάσεις της, κοντά στην πόλη του Λαυρίου. Τα στοιχεία αυτά παραθέτονται στον Πίνακα 4:

Πίνακας 5. Μετεωρολογικά στοιχεία περιοχής Λαυρίου

Μήνες	Μέση θερμοκρασία °C	Μέση Μείγιστη Θερμοκρασία °C	Μέση Ελαχίστη Θερμοκρασία °C	Ύψος βροχής mm	Σχετική Υγρασία (%)	Άνεμος
ΙΑΝ	10,7	12,8	8,6	54,7	74	B
ΦΕΒ	11,4	13,7	9	56,3	74	B
ΜΑΡ	12,9	15,2	10,7	30,7	71	B
ΑΠΡ	15,3	18,2	12,5	22,9	69	B
ΜΑΪ	19,2	22,4	16,1	7,6	67	B
ΙΟΥΝ	23,4	26,6	20,2	4,3	65	B
ΙΟΥΛ	25,4	28,4	23	2,7	62	B
ΑΥΓ	25,3	27,8	23	4	62	BBA
ΣΕΠ	22,8	25,2	20,3	4,4	69	B
ΟΚΤ	17,7	19,8	15,6	43,1	71	BBA
ΝΟΕ	15,3	17,5	13,1	37,1	73	BBA
ΔΕΚ	11,6	13	9	64,7	70	B

Απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία +36,5°C - Απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία +0,5°C

Ομβρογράφημα περιοχής Λαυρίου των ετών 1969-1978

Διάγραμμα 2. Ομβροθερμικό διάγραμμα περιοχής Λαυρίου

Από την σύνθεση του ομβροθερμικού διαγράμματος BANGOULS-GAUSSEN εξάγονται τα εξής συμπεράσματα σχετικά με τις κλιματικές συνθήκες του Δρυμού:

1. Η ξηρή περίοδος κατά τη θερινή περίοδο αρχίζει τον Απρίλιο και διαρκεί μέχρι το Σεπτέμβριο. Σύμφωνα με τον Μαυρομάτη (1985) η περιοχή ανήκει στο έντονο θερμομεσογειακό βιοκλίμα με αριθμό βιολογικά ξηρών ημερών στη θερινή περίοδο που κυμαίνεται $150 > X > 125$.
2. Οι επικρατούντες άνεμοι στην περιοχή είναι γενικά βορείων διευθύνσεων, με μεγαλύτερη συχνότητα των Β ανέμων και κατόπιν των ΒΒ Ανατολικών.
3. Οι πιθανότητες παγετού είναι μικρές τουλάχιστον στο παραλιακό τμήμα. Η απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία που σημειώθηκε στην 10ετία 1969-1978, ήταν τον Ιανουάριο του 1973, $+0,5^{\circ}\text{C}$, ενώ απόλυτα μέγιστη σημειώθηκε τον Ιούλιο του 1971 και έφθασε τους $36,5^{\circ}\text{C}$.
4. Εξαιτίας όμως της λοφώδους τοπογραφίας και της μορφολογίας του εδάφους, με την ύπαρξη κοιλάδων και βορείων εκθέσεων καθώς επίσης και με τη μεταβολή του υψομέτρου, το γενικό κλίμα της περιοχής διαφοροποιείται με τη δημιουργία

τοποκλιμάτων, τα οποία διακρίνονται εύκολα από την αυξημένη συχνότητα ορισμένων φυτικών ειδών.

5. Το γενικότερο κλίμα όμως της περιοχής παραμένει το ίδιο έντονο θερμομεσογειακό, μέχρι και τα υψηλότερα σημεία (370 μ. περίπου). Τούτο διαπιστώνεται από την απουσία της *Phyllirea media* της οποίας η εξάπλωση αρχίζει από το ασθενές θερμομεσογειακό.

4.2.2.6 Βλάστηση-Χλωρίδα

Η βλάστηση του Εθνικού Δρυμού Σουνίου αποτελεί τυπικό δείγμα διαπλάσεων του θερμομεσογειακού βιοκλίματος. Ανήκει στις διαπλάσεις των σκληρόφυλλων αείφυλλων μεσογειακών δασών και των ξηροθερμόβιων μεσογειακών κωνοφόρων.

Το ίδιο συμβαίνει και με τη σύνθεση της χλωρίδας της περιοχής. Πράγματι η χλωρίδα αποτελείται από τυπικά ξηροθερμόβια μεσογειακά είδη.

Οι σημερινές φυτικές διαπλάσεις του Εθνικού Δρυμού Σουνίου σύμφωνα με τη διάκριση του Συμβουλίου της Ευρώπης, ανήκουν φυτοκοινωνιολογικά στο *Ceratonion-Rhamnion* του θερμομεσογειακού ορόφου με επικαθήμενες τις θερμομεσογειακές δασοσυστάδες της *Pinus halepensis* (Χαλεπίου πεύκης). Τα χαρακτηριστικά είδη που ανήκουν στο *Ceratonion-Rhamnion* είναι τα *Pistacia lentiscus* (Κοκορεβυθιά), *Olea europea* spp. *silvestris* (Αγριελιά), *Quercus coccifera* (Πουρνάρι), *Juniperus phoenicea* (Άρκευθος ο φοινικικός). Κατά μήκος όμως των ρευμάτων εμφανίζονται οι αζωνικές θερμομεσογειακές διαπλάσεις *Nerio-Tamaricetea* με χαρακτηριστικά είδη τα *Nerium oleander* (πικροδάφνη), *Vitex agnus castus* (λνγαριά), *Tamarix* sp. (αρμυρίκια).

Σήμερα σε μεγάλο μέρος του Εθνικού Δρυμού Σουνίου επικρατούν δασοσυστάδες Χαλεπίου πεύκης. Το ίδιο συμβαίνει στο Μαυροβούνι, στις κορυφές Ανατολικά της Μερέντας, στη βόρεια Μερέντα και σε ένα μικρό τμήμα του Λαυρεωτικού Ολύμπου.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δάσους Χαλεπίου πεύκης σήμερα είναι πυκνό και μικρής ηλικίας (45-15 ετών) που οφείλεται στην φυσική αναγέννηση του δάσους μετά από τις μεγάλες πυρκαγιές των τελευταίων ετών. Η βιολογία της Χαλεπίου πεύκης, σαν πυρόπληκτο είδος, ευνοεί την φυσική της αναγέννηση μετά από πυρκαγιά, διότι διατηρεί κλειστού κώνους για δέκα χρόνια που ανοίγουν μόνο μετά από πυρκαγιά, σπέρνοντας αφθονία σπόρων πάνω στη στάχτη. Το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού Σουνίου φαίνεται να ευνοεί ιδιαίτερα την φυσική αναγέννηση της Χαλεπίου πεύκης (Ξενόπουλος προσωπική επικοινωνία) (Φωτο. 14).

Φωτο 14. Φυσική αναγέννηση Χαλεπίου πεύκης, διακρίνονται και γεωργικές καλλιέργειες

Επειδή η περιοχή είναι πυρόπληκτη, εκτός από τις δευτερογενείς πευκοσυστάδες της *Pinus halepensis* εμφανίζονται έπειτα από συνεχείς πυρκαγιές και οι διαπλάσεις των «φρυγάνων» με τα χαρακτηριστικά πυρόφυτα *Cistus creticus*, *C. parviflorus*, *C. monspeliensis* (λαδανιές) και τα χειλανθή *Phlomis fruticosa* (Φλόμος), *Corydorthymus capitatus* (Θυμάρι), *Ballota acetabulosa* και τα ακανθώδη φρύγανα *Cenista acanthoclada*, *Calycotome villosa* (ασπάλαθος).

Επίσης στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού φύεται και ένα ενδημικό είδος του *Centaurea lavreotica* (Τρακόλης κ.α 1983, Μαυρομάτης, 1980).

4.2.2.7 Πανίδα

Από τις έρευνες στην σπηλιά του «Κίτσου» προέκυψε ότι κατά την Νεολιθική εποχή στην περιοχή της Λαυρεωτικής ζούσαν αγριόχοιροι, αρκούδες, ελάφια κλπ. Όλα τα παραπάνω είδη έχουν σήμερα εξαφανιστεί από την περιοχή από πολλά χρόνια, εκτός του αγριόχοιρου για την ύπαρξη του οποίου υπήρχαν μαρτυρίες μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα.

Σήμερα τα είδη που συνθέτουν την πανίδα της περιοχής, είναι διάφορα ερπετά, πτηνά (κουκουβάγιες, τσαλαπετεινοί κλπ.) και μικρά θηλαστικά (λαγοί, αλεπούδες, σκαντζόχοιροι, κ.α.), ενώ τα τσακάλια που ζούσαν μέχρι πρότινος, σήμερα έχουν εξαφανιστεί.

4.3 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

4.3.1 Ιστορική προσέγγιση

Η περιοχή της νότιας Αττικής αποτελεί σημαντικότερο ιστορικό τόπο με άφθονα λείψανα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Σημαντικά κέντρα αρχαίων Δήμων υπάρχουν στην περιοχή όπως των Φρεαρίων, των Δειραδιωτών, της Κεφαλής, του Ποταμού, της Αναφλύστου, του Θορικού, της Ατήνης και του Σουνίου. Η σύντομη αναφορά μας θα περιλάβει ιστορικά στοιχεία που αφορούν μόνο τον ορεινό όγκο, ενώ στοιχεία που αφορούν την ευρύτερη περιοχή αναφέρονται μόνον εφόσον σχετίζονται με αυτόν.

Δεν γνωρίζουμε πότε αρχίζει η μεταλλευτική δραστηριότητα στο Λαύριο. Από διάφορα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτουν ενδείξεις ότι η αρχή της παραγωγής μολύβδου πρέπει να τοποθετηθεί στα πρωτοελλαδικά χρόνια γύρω στο 2.500 π.Χ.

Ο άργυρος που βρίσκουμε στις πρώιμες ταφές στην Κρήτη μετά το 2100 π.Χ. δεν είναι βέβαιο ότι προέρχεται από το Λαύριο. Η πρώτη βέβαιη πληροφορία για την παραγωγή αργύρου προέρχεται από την ίδια την περιοχή του Λαυρίου. Σε ανασκαφή πλησίον της κορυφής Βελατούρι η Βελγική αρχαιολογική σχολή έφερε στην επιφάνεια έδαφος κατοικίας του 1300-1350 π.Χ. με κομμάτια μολύβδου, χυτά κομμάτια αγγείων με επίτηξη από μέσα και έξω, καθώς και κομμάτια λιθάργυρου.

Ο λιθάργυρος αποτελεί υπόλοιπο της παραγωγής αργύρου. Ανάλογα υπολείμματα έχουν εντοπιστεί στην Αγ. Ειρήνη στην Κέα. Φαίνεται πως το παραγωγικό κέντρο της περιοχής του Λαυρίου την εποχή αυτή είναι το Θορικό όπου εντοπίζονται σημαντικά Μυκηναϊκά λείψανα (Ακρόπολη, κτίσματα, θολωτοί τάφοι κ.λ.π) και τα πρώτα στοιχεία παραγωγής αργύρου στο Λαύριο.

Το γεγονός δεν είναι περίεργο διότι η περιοχή αυτή είναι η μόνη στη Λαυρεωτική που διαθέτει νερό (πηγάδια), απαραίτητο για τον εμπλουτισμό του μεταλλεύματος. Το Μυκηναϊκό κέντρο του Θορικού φαίνεται αρκετά σημαντικό και η μυθολογία έχει συγκρατήσει ένα βασιλιά τον Κέφαλο και την ζηλότυπη γυναίκα του Πρόκριδα κόρη του βασιλιά της Αθήνας Ερεχθέα.

Οι μεταλλευτικές εργασίες δεν σταμάτησαν μετά το 1100 π.Χ. Αρχαιολογικά ευρήματα (λιθάργυρος), πείθουν ότι η παραγωγή αργύρου, ίσως όχι συστηματική συνεχίστηκε κατά την διάρκεια των γεωμετρικών χρόνων.

Ωστόσο η κατάσταση αλλάζει τον 6^ο αιώνα όταν πλέον αρχίζει η οργανωμένη παραγωγή αργύρου στην περιοχή με τον Πεισίστρατο, οπότε χρονολογούνται και τα πρώτα Αθηναϊκά αργυρά νομίσματα (περίπου 575 π.Χ., τα Εραλδικά και 525 π.Χ. τα τετράδραχμα).

Στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ., μια σημαντική ανακάλυψη το άνοιγμα των Μεταλλείων της Μαρώνειας, έδωσε νέα ώθηση στην παραγωγή του αργύρου. Οι μελετητές έχουν καταλήξει ότι η περιοχή αυτή ταυτίζεται με τον σημερινό Αγ. Κων/νο (Καμάριζα).

Στην ουσία η ανακάλυψη αυτή σχετίζεται με τον εντοπισμό από μεταλλωρύχους της τρίτης επαφής που ήταν και πλουσιότατη σε αργυρούχο μέταλλευμα. Όπως παραδίδουν πλείστοι αρχαίοι συγγραφείς ο Ηρόδοτος, ο Αριστοτέλης, ο Αισχύλος κ.λ.π ο στόλος των Αθηναίων που μετείχε στη ναυμαχία της Σαλαμίνας κατασκευάστηκε στο σύνολό του (200 τριήρεις) μέσα σε δύο χρόνια από τα έσοδα του Λαυρίου με παρέμβαση του Θεμιστοκλή.

Κατά την πεντηκονταετία 480-430 π.Χ. η παραγωγή του Λαυρίου αυξάνει. Κατά τον Κονοφάγο, ο οποίος έχει στο βιβλίο του το «Αρχαίο Λαύριο» εξαιρετικές αναλύσεις και συμπεράσματα που αφορούν στην μέθοδο παραγωγής, η ετήσια παραγωγή, σε άργυρο θα ήταν της τάξεως των 20.000 Kgr αργύρου. Οι δε εργαζόμενοι στην περιοχή υπολογίζονται στις 11.000 στην πλειοψηφία τους δούλοι. Η σημασία του Λαυρίου για την Αθήνα του «Χρυσού Αιώνα» δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί.

Τα έσοδα του Δήμου για παραγωγή 20.000 Kgr υπολογίζονται σε 100 τάλαντα που δεν φαίνεται να ήταν σημαντικός πόρος αν ληφθεί υπόψη ότι το ταμείο της συμμαχίας που μεταφέρθηκε στην Αθήνα το 454/3 από τον Περικλή περιείχε 6.000 και κατ άλλους 8.000 τάλαντα. Παρά ταύτα πιθανολογούμε σήμερα πως η εκμετάλλευση των μεταλλείων και τα έσοδα συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη της Αθήνας και την επικράτηση του Αθηναϊκού τετράδραχμου στην Μεσογειακή αγορά.

Προς το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου το 413 μετά την κατάληψη της Δεκέλειας από τους Σπαρτιάτες οι εργασίες στο Λαύριο σταμάτησαν και περίπου 20.000 δούλοι έφυγαν προς τους Σπαρτιάτες.

Οι οχυρώσεις του Θορικού και του Σουνίου που γίνονται την ίδια εποχή δείχνουν την προσπάθεια των Αθηναίων να προστατεύσουν την παραγωγή από τις επιδρομές των Λακεδαιμονίων. Μετά το τέλος του πολέμου η δραστηριότητα στα Μεταλλεία αποκαθίσταται βαθμηδόν. Κατά το 4^ο αιώνα π.Χ. οργανώνεται η παραγωγή και ολοκληρώνεται η μεταλλευτική νομοθεσία. Ωστόσο η εμφάνιση και επικράτηση στο πολιτικό σκηνικό των Μακεδόνων στο τέλος του αιώνα αυτού και η κοπή των Μακεδόνικων νομισμάτων στο ίδιο βάρος και στην ίδια καθαρότητα με τα Αθηναϊκά, έχουν σαν συνέπεια τον βαθμιαίο

παραγκωνισμό των Αθηναϊκών γλαυκών που δεν μπόρεσαν να αντέξουν στο συναγωνισμό. Το 262 ο Αντίγονος Γονάτας απαγορεύει στην Αθήνα να κόβει νομίσματα, αλλά στα μέσα του επόμενου αιώνα τα Αθηναϊκά τετράδραχμα στο ίδιο βάρος αλλά σε διαφορετικό σχήμα και μέγεθος από τα παλαιά (νέου τύπου) επικρατούν και πάλι στις αγορές της Μεσογείου. Τα μεταλλεία στο Λαύριο ακολουθώντας τις διακυμάνσεις αυτές φαίνεται πως τον 2^ο αιώνα εργάζονται εντατικά για να κλείσουν οριστικά στο τέλος του αιώνα αυτού μετά από αλλεπάλληλες επαναστάσεις δούλων (το 134, το 104, το 102 π.Χ.). Ο Διόδωρος αναφέρει ότι 1.000 δούλοι επαναστάτησαν και κατάλαβαν το φρούριο του Σουνίου και λεηλάτησαν την Αττική.

Μετά τα γεγονότα αυτά έγιναν κάποιες μεταλλευτικές εργασίες μικρής κλίμακας στις σκουριές κατά τον 10 π.Χ. αιώνα (Στράβων) για να σταματήσουν και αυτές οριστικώς τον επόμενο αιώνα.

4.3.2 Σύντομη αναφορά στην αρχαία μεταλλευτική δραστηριότητα του Λαυρίου

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως τα μεταλλεύματα που ενδιέφεραν τους αρχαίους ήταν ο Κερουσίτης και ο Γαληνίτης. Μετά από χειροδιαλογή τα τεμάχια με περιεκτικότητα πάνω από 30% σε μόλυβδο πηγαίνανε για τήξη. Τα τεμάχια με χαμηλότερη περιεκτικότητα θρυμματίζονταν σε κόκκους και πήγαιναν για εμπλουτισμό. Ο εμπλουτισμός ήταν μηχανικός σε ειδικά πλυντήρια με την χρήση νερού το οποίο παρέσυρε τους ελαφρότερους κόκκους και άφηνε το βαρύ μέρος που ήταν πλούσιο σε μέταλλο.

Η τήξη που επιτυγχάνονταν σε κλίβανους σε 1.000 βαθμούς Κελσίου και η παράλληλη αναγωγή των οξειδίων του μολύβδου, άφηναν ελεύθερο μόλυβδο σε μεταλλική κατάσταση που περιείχε άργυρο ο οποίος διαλύεται τελείως στον μόλυβδο. Τα υποπροϊόντα της τήξης που επέπλεα γνωστά σαν σκωρίες με περιεκτικότητα 10% σε μόλυβδο απορρίπτονταν.

Ο διαχωρισμός μολύβδου και αργύρου επιτυγχάνεται με την κυπέλλωση μέθοδο η οποία συνίστατο στην οξειδωση του μολύβδου σε θερμοκρασία 950 βαθμών σε PbO που οι αρχαίοι ονόμαζαν λιθάργυρο. Ο άργυρος που δεν οξειδώνεται παρέμενε εντός του δοχείου ενώ ο λιθάργυρος αποτελούσε την πρώτη ύλη για την παραγωγή μολύβδου.

Η διαδικασία αυτή όπως περιγράφηκε απαιτούσε τις εποχές της εντατικής μεταλλευτικής εκμετάλλευσης μεγάλο αριθμό εγκαταστάσεων ιδίως σε κάμινους τήξης και κυπέλλωσης, πλυντήρια και σύστημα δεξαμενών διότι η έλλειψη νερού στην ορεινή Λαυρεωτική ήταν ολική.

Οι στοές και τα πηγάδια βρίσκονται παντού και συνήθως ακολουθούν την έρευνα και τον εντοπισμό του μεταλλεύματος. Αντίθετα οι δεξαμενές και τα πλυντήρια ήσαν διατεταγμένα στις χαράδρες που χαράσσουν τον ορεινό όγκο οι οποίες είναι κυριολεκτικά γεμάτες με αρχαία λείψανα. Τέλος οι περισσότερες εγκαταστάσεις τήξης και κυπέλλωσης βρίσκονταν στην περιοχή Δυτικά της Καμάριζας, στο Πασά λιμάνι και στο χώρο του σημερινού Λαυρίου ενώ οικισμός των τεχνιτών βρισκόταν στην αρχαία πόλη του Θορικού.

Οι περιοχές στις οποίες έχουμε την εντονότερη εκμετάλλευση κατά την αρχαιότητα είναι οι Χάρβαλος, Δημολιάκι, Συντερίνα, Μερκάτι, Καμάριζα, Μπότσαρι, Αγριλέζα, Μεγάλα Πεύκα, Σπιθαροπούσι, Πασσά, Σούνιο, Σούριζα και Λαύριο. Οι περισσότερες από τις παραπάνω θέσεις περιλαμβάνονται εντός του ορίου προστασίας της Λαυρεωτικής.

4.3.3 Αρχαιολογικοί ιστορικοί και θρησκευτικοί χώροι

Η περιοχή του Εθνικού Δρυμού Σουνίου έχει χαρακτηριστεί ολόκληρη σαν αρχαιολογικός χώρος, ιστορικός τόπος και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (ΦΕΚ 852B/3-9-80), γιατί υπάρχουν εκτεταμένα αρχαία λείψανα (αρχαία μεταλλεία, εργαστήρια, οικισμοί, ιερά κ.λ.π.) καθώς και φυσικά μνημεία (π.χ. βάραθρο «Χάος»).

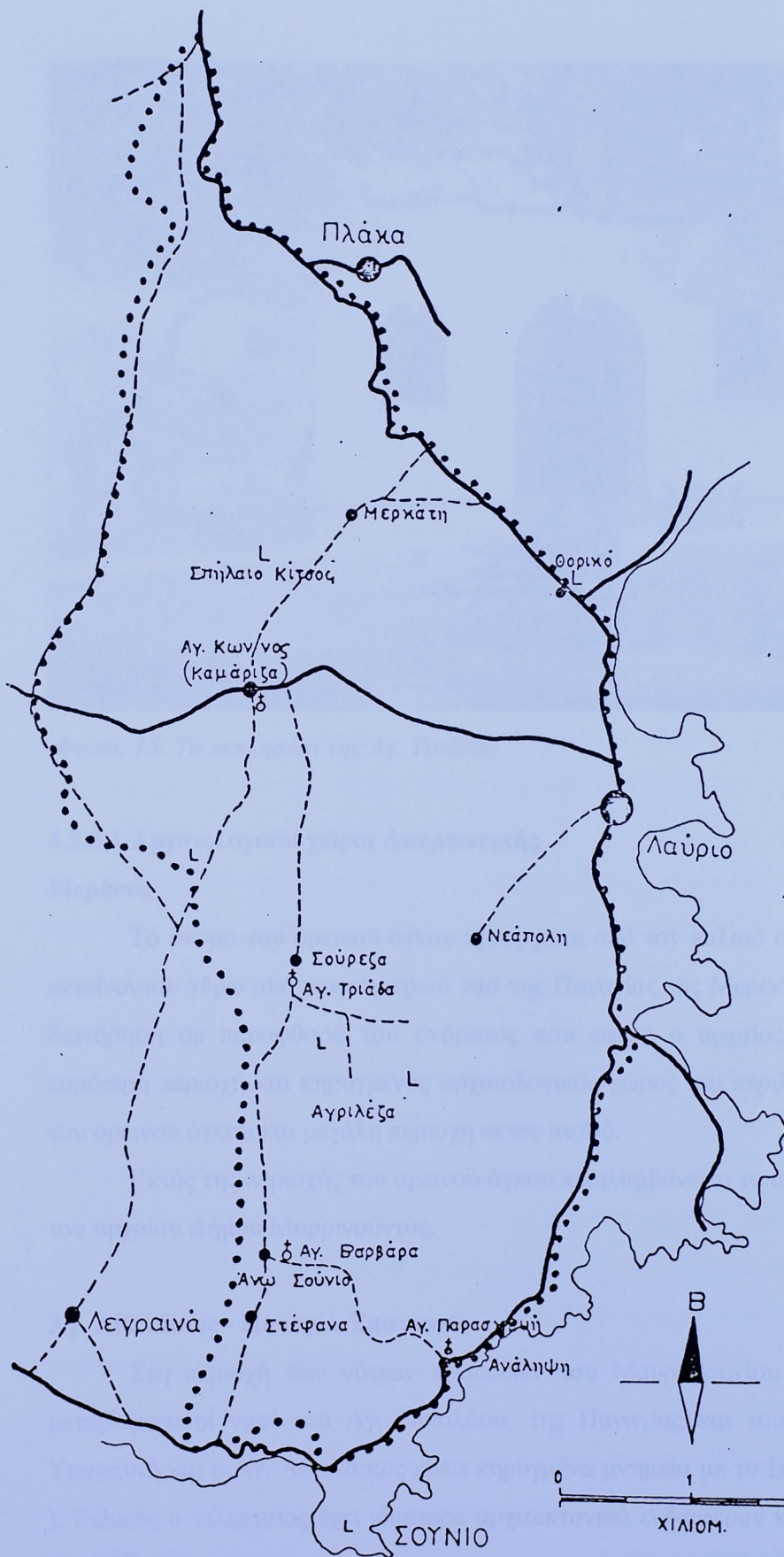
Ολόκληρη η περιοχή προστατεύεται από τις διατάξεις του Ν 5351/32 «Περί Αρχαιοτήτων και από τις διατάξεις του Ν. 1469/1950 (σχετικό το με αριθ. 1112/1-4-1983 έγγραφο, του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών). Σε απόσταση 2 περίπου χιλιομέτρων βόρεια της κοινότητας Αγ. Κωνσταντίνου υπάρχει σπήλαιο γνωστό με την ονομασία «Κίτσος» που παρουσιάζει ανθρωπολογικό, παλαιοβοτανικό και παλαιοντολογικό ενδιαφέρον.

Εκτός των χώρων αρχαιολογικού, ιστορικού, ανθρωπολογικού και παλαιοβοτανικού-παλαιοντολογικού ενδιαφέροντος, μέσα στον Εθνικό Δρυμό υπάρχουν και τέσσερις πρόσφατες σχετικά εκκλησίες, του Αγ. Κωνσταντίνου (στην ομώνυμη κοινότητα), της Αγ. Τριάδας (Φωτο. 15), της Αγ. Βαρβάρας και της Αγ. Παρασκευής, στο συνοικισμό Ανάληψη.

Εξω από το Δρυμό αλλά κοντά στα όρια του υπάρχουν:

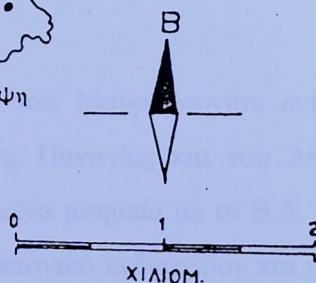
Ο αρχαιολογικός χώρος του Σουνίου με το Ναό του Ποσειδώνα και το ιερό της Αθηνάς (όπως ήδη προαναφέρθηκε) και ο αρχαιολογικός χώρος του Θορικού με Μεσοελλαδικό οικισμό, Μυκηναϊκούς θολωτούς τάφους, ακρόπολη, ερείπια τειχών, θέατρο και ναό του Διονύσου.

Οι αρχαιολογικοί, ιστορικοί και θρησκευτικοί χώροι του Δρυμού και της γύρω περιοχής φαίνονται στο χάρτη 4.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ⛪ Εκκλησιές - Μοναστήρια
 L Αρχαιολογικοί - ιστορικοί χώροι

ΠΗΓΗ: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Φωτο. 15. Το εκκλησάκι της Αγ. Τριάδας

4.3.3.1 Αρχαιολογικοί χώροι Λαυρεωτικής

Μερέντα

Το όνομα του ορεινού όγκου προέρχεται από τον παλαιό οικισμό της Μερέντας που εκτείνονταν γύρω από τον σημερινό ναό της Παναγίας της Μερέντας και θεωρείται γενικώς διατήρηση σε παραφθορά του ονόματος που έφερε ο αρχαίος δήμος της περιοχής. Η ευρύτερη περιοχή και κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος και περιλαμβάνει το μισό περίπου του ορεινού όγκου και μεγάλη περιοχή εκτός αυτού.

Εκτός της περιοχής του ορεινού όγκου περιλαμβάνεται το σπήλαιο Χόνι και το οχυρό του αρχαίου Δήμου Μυρρινούντος.

Αγ. Αθανάσιος - Παναγία Υπαπαντή

Στη περιοχή των νότιων προπόδων του Μαυροβουνίου εντοπίζονται σημαντικοί μεταβυζαντινοί ναοί του Αγ. Νικολάου, της Παναγίας και του Αθανασίου. Η Παναγία Υπαπαντή και ο Αγ. Αθανάσιος είναι κηρυγμένα μνημεία με το Β.Δ. 9-7-23(ΦΕΚ 117-7-23). Ειδικώς ο τελευταίος έχει ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και εξαιρετες νωπογραφίες του 18^{ου} αιώνα.

Αγία Κυριακή

Στη περιοχή έχουν παρατηρηθεί διάφορα λείψανα οικισμού. Ίσως πρόκειται για την θέση του Δήμου Κεφαλής. Λίγο νοτιότερα στο ύψωμα που ελέγχει το πέρασμα από Μαρκόπουλο στην Κερατέα μεταξύ των υψωμάτων (Μερέντα και Κερατοβούνι, αναφέρεται Μυκηναϊκή ακρόπολη. Ο ναός της Αγ. Κυριακής είναι κηρυγμένο μνημείο με το ΒΔ9-7-23 (ΦΕΚ 194/17-7-23)

Πάνειο

Στην κορυφή 589 του Πανείου υπάρχει εξωκλήσι της Παναγίας στη θέση προφανώς αρχαίου κτίσματος ναού ή βωμού. Νοτιότερα και με άνοιγμα προς την Ανάβυσσο εντοπίζεται το σπήλαιο της Κερατέας στο ύψωμα 658.

Όλυμπος

Η κοιλάδα του Ολύμπου έχει ιδιαίτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον στο χώρο αυτό έχουν βρεθεί οι δύο Κούροι της Αναβύσσου Κροίσος και Αριστόδικος και εντοπίζονται τα λείψανα ναών, παλαιοχριστιανικής βασιλικής οχυρού, οικισμών κλπ.

Θεωρείται το κέντρο σημαντικού αρχαίου Δήμου των Φρεαρίων. Το όνομα σχετίζεται με την αρχαία λέξη φρέαρ, που αφορά προφανώς τις σχετικές με την εξόρυξη μεταλλεύματος εγκαταστάσεις.

Εντός των ορίων του ορεινού όγκου του Ολύμπου και στις βόρειες παρυφές του στην περιοχή με το όνομα Θέρμη εντοπίζεται σημαντικός αρχαιολογικός χώρος με ορατά λείψανα αρχαίου ναού, δρόμων και οικισμού Ρωμαϊκής εποχής.

Οβριόκαστρο

Σε ύψωμα στη βόρεια κατάληξη του ορεινού όγκου της Λαυρεωτικής εντοπίζονται λείψανα φρουρίου και οικισμού ύστερων ελληνιστικών χρόνων. Η περιοχή περιλαμβάνεται στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Λαυρεωτικής.

Στην κοιλάδα που διαρρέετε από τον Ποταμό εντοπίζονται σημαντικά λείψανα στην περιοχή Βαλμέσα και Αγ. Σεραφείμ και γύρω από την Παναγία Γκαρικά όπου εντοπίστηκε αρχαίο νεκροταφείο. Στη πλησίον περιοχή του Μεσοχωρίου εντοπίζονται σημαντικά λείψανα οικισμού βυζαντινών χρόνων

Ποταμός

Η περιοχή από το Δασκαλειό προς Βορρά μέχρι το Θορικό προς Νότο, ανήκει στον αρχαίο Δήμο των Ποταμίων. Το όνομα προφανώς προέρχεται από το ομώνυμο ρέμα που καταλήγει στο Θορικό. Τον Ποταμό ακολουθούσε και η αρχαία οδός προς Λαύριο αφού η κοιλάδα του αποτελεί το μοναδικό φυσικό πέρασμα μεταξύ των Μεσογείων και του

Λαυρίου. Οι κάτοικοι του Δήμου είχαν εγκατασταθεί κατά μήκος της και στα γύρω υψώματα χρησιμοποιούσαν δε σαν λιμάνι τον Όρμο του Δασκαλείου. Η περιοχή περιλαμβάνεται εντός των ορίων του Αρχαιολογικού χώρου της Λαυρεωτικής.

Η περιοχή μεταξύ Πλάκας και Ποταμού έχει λείψανα που φανερώνουν την μεταλλευτική δραστηριότητα κατά την αρχαιότητα. Επίσης στη θέση Πετράκια παρατηρήθηκαν λείψανα ερειπίων σε μεγάλη έκταση, πιθανώς κάποιου μεγάλου μεταλλευτικού κέντρου.

Βελατούρι -Θορικός

Στο Βελατούρι εντοπίζεται σημαντικότερη εγκατάσταση της οποίας τα παλαιότερα λείψανα στην αρχαία ακρόπολη στην κορυφή του Βελατουρίου χρονολογούνται στα μεσοελλαδικά χρόνια. Ο Θορικός αποτέλεσε το κέντρο της ανατολικής Λαυρεωτικής και συνεπώς των εξορυκτικών εργασιών και της επεξεργασίας του μεταλλεύματος από τον 13^ο αιώνα π.Χ. τουλάχιστον μέχρι και την παύση της λειτουργίας των εγκαταστάσεων. Σημαντικά λείψανα έχουμε στην κορυφή του Βελατουρίου (οχύρωση, οικισμός, τρεις θολωτούς τάφους κ.λ.π.) και στους νότιους πρόποδες του στους οποίους εκτείνεται ο οικισμός της κλασσικής και ελληνιστικής εποχής με κατοικίες εργαστήρια και ίσως αγορά .

Στο ανατολικό άκρο του οικισμού εκτείνεται το θέατρο που είναι μοναδικό σε διάταξη. Έχει σχήμα μισής έλλειψης και στην ορχήστρα του που έχει σχήμα ακανόνιστου ορθογωνίου σώζονται τα λείψανα, ιερού και βωμού του Διονύσου. Οι παλαιότερες εγκαταστάσεις του θεάτρου χρονολογούνται το 525 π.Χ. Ακόμη ανατολικότερα στον Αγ. Νικόλαο σώζονται σημαντικές λιμενικές εγκαταστάσεις και οχύρωση του 412 π.Χ.

Η περιοχή βρίσκεται εκτός του ορίου του ορεινού όγκου αλλά συνδέεται θεματικά με την προτεινόμενη ζώνη Δ αυτού και είναι κηρυγμένη αρχαιολογικός χώρος.

Αναφλύστος

Λείψανα του αρχαίου Δήμου Αναφλύστου εντοπίζονται στην κοιλάδα της Αναβύσσου εκτός των ορίων του ορεινού όγκου. Το σημαντικό νεκροταφείο του Αγ. Παντελεήμονα, λείψανα σπιτιών, οχυρωμάτων, τάφων στον Αγ. Νικόλαο και σε άλλα σημεία δηλώνουν το αρχαιολογικό ενδιαφέρον της περιοχής.

Εντός των ορίων του ορεινού όγκου περιλαμβάνεται η περιοχή Καταφύγι με λείψανα μεσαιωνικού πύργου και άλλων οικοδομημάτων, το Πάνειο της Αναφλύστου και το κλασσικό φρούριο του χάρακα. Επίσης ερείπια μικρών ναών και της μονής της Αγ. Φωτεινής.

Λαυρεωτική

Ο πλούτος η διατήρηση και η πυκνότητα των αρχαιολογικών ευρημάτων που περιλαμβάνονται στα όρια του ορεινού όγκου είναι μοναδική. Όλη η περιοχή από την Πλάκα και το Μητροπίσι μέχρι το Σούνιο είναι γεμάτη από λείψανα της αρχαίας και νεώτερης εκμετάλλευσης των μεταλλείων.

Στοές πηγάδια εξαερισμού, πλυντήρια, κάμινοι τήξεως, κάμινοι κυπέλλωσης οικίες, πύργοι οχυρώσεις, έργα υποδομής, δεξαμενές, φράγματα, δρόμοι, εργαστήρια, νεκροταφεία, υπολείμματα πλύσης εξόρυξης και καμίνευσης και πλήθος άλλα στοιχεία που επιτρέπουν την εξαγωγή σχεδόν ολοκληρωμένων συμπερασμάτων για την τεχνική και την τεχνολογία της εξόρυξης και της επεξεργασίας μεταλλεύματος.

Είναι περίπου 300 οι θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος συμπεριλαμβανομένων και των εντοπιζόμενων στην Παραλιακή ζώνη από Θορικό μέχρι Σούνιο εκτός ορίου ορεινού όγκου.

Η περιοχή στο σύνολο της είναι κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος. Επίσης στα όρια του ορεινού όγκου περιλαμβάνονται εγκαταστάσεις της Γαλλικής και Ελληνικής Εταιρείας που χρονολογούνται στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}.

Στις εγκαταστάσεις αυτές περιλαμβάνονται κυρίως κατοικίες μεταλλωρύχων έργα υποδομής γραμμές Decauville, δρόμοι και μεταγενέστερες επεμβάσεις σε στοές, πηγάδια εξαερισμού κ.λ.π που διατηρήθηκαν από την αρχαιότητα.

Σούνιο

Το νοτιότερο άκρο της χερσονήσου της Αττικής καταλαμβάνει ο αρχαιολογικός χώρος του Σουνίου στον οποίο δεσπόζει ο Ναός του προστάτη των ναυτικών Ποσειδώνα.

Η περιοχή και θεματικά αλλά και από την μορφολογία του εδάφους σχετίζεται άμεσα με τον ορεινό όγκο, του οποίου αποτελεί την νότια απόληξη προς την θάλασσα. Παρά ταύτα για λόγους θεσμικού πλαισίου παρέμεινε: στην περιοχή της ΖΟΕ. Ωστόσο ο σχεδιασμός αντιλαμβάνεται τον χώρο συνδεδεμένο με την Ζώνη Δ του ορεινού όγκου και για αυτό η αναφορά μας θα είναι αναλυτικότερη.

Η περιοχή έχει κατοικηθεί από τη 3η χιλιετία π.Χ. όπως φαίνεται από την αποκάλυψη τάφων στη βόρεια Πλαγιά του λόφου όπου ο Ναός του Ποσειδώνα. Το ακρωτήριο, ο ανεμοδαρμένος βράχος όμως καθόρισαν την ιερότητα του χώρου και τον συνέδεσαν με την Ναυτιλία. Ήδη στα Ομηρικά Έπη αναφέρεται ότι στο βράχο τάφηκε ο τιμονιέρης του Μενέλαου Φρόντις, το ιερό του οποίου εντοπίζεται πλησίον του ναού της Παλλάδος Αθήνας.

Η αρχαιότητα της λατρείας προδίδεται επίσης, από τα αναθήματα του 7^{ου} αιώνα και τους πρώιμους κούρους που έφερε στην επιφάνεια η αρχαιολογική σκαπάνη. Το αρχαϊκό ιερό καταστράφηκε από τους Πέρσες και ο σημερινός ναός κτίστηκε λίγο μετά το 444 π.Χ.

Ο λόφος του Ιερού οχυρώθηκε κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Στην ίδια εποχή χρονολογούνται οι νεώσοικοι, οι λιμενικές εγκαταστάσεις και τα κτίσματα εντός του περιβόλου.

Την ίδια εποχή κτίστηκε ο ναός της Σουνιάδος Αθηνάς σε λόφο βορείως του ναού του Ποσειδώνα όπου επίσης τα ευρήματα προδίδουν μακρόχρονη λατρεία.

Τέλος το κέντρο του δήμου Σουνίου βρισκόταν ακόμη βορειότερα βορείως του μυχού του λιμανιού όπου εντοπίζονται αρκετά λείψανα. Εγκαταστάσεις κατοικιών υπάρχουν και εντός του περιβόλου.

Η περιοχή καταστράφηκε και ερημώθηκε τον 1^ο αιώνα μ.Χ. για να ζωντανέψει τον περασμένο αιώνα από τις περιγραφές των περιηγητών τις ανασκαφές των αρχαιολόγων και την επανάληψη της μεταλλευτικής δραστηριότητας.

4.4 Χρήση της γης κατά το παρελθόν

Η περιοχή του Λαυρίου στην οποία υπάγεται και ο Εθνικός Δρυμός υπήρξε κέντρο μεταλλευτικών και μεταλλουργικών εργασιών εδώ και 25 αιώνες. Η μεταλλευτική φλέβα ανακαλύφθηκε κατά την περίοδο μεταξύ της μάχης του Μαραθώνα και της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. Τα μεταλλεία ανήκαν στους Αθηναίους που τα εκμεταλλεύονταν για το ασήμι με το οποίο έκαναν νομίσματα. Με εισήγηση του Θεμιστοκλή τα κέρδη διατέθηκαν για την ναυπήγηση του Αθηναϊκού στόλου που ναυμάχησε με τους Πέρσες. Ακόμη από κέρδη των μεταλλείων Λαυρίου εξασφάλισε ο Περικλής όλα τα υλικά μέσα για να πραγματοποιήσει τα αριστουργήματα της εποχής του.

Γύρω στα τέλη του 4^{ου} π.χ. αιώνα στην περιοχή δούλευαν 20.000 δούλοι και η άρτια τεχνική που οι αρχαίοι Αθηναίοι είχαν εφαρμόσει για την εξόρυξη και τον καθαρισμό του μεταλλεύματος είναι καταπληκτική.

Η εκμετάλλευση παραμελήθηκε κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία και εγκαταλείφθηκε τους χρόνους των αυτοκρατόρων. Οι εργασίες σταμάτησαν για αρκετούς αιώνες.

Νέες προσπάθειες για επανάληψη των εργασιών άρχισαν από το 1864 με την ίδρυση ενός μεταλλουργείου από τη Γαλλική Εταιρεία για την ανακαμίνευση του μεταλλεύματος που υπήρχε από την αρχαιότητα.

Στην περιοχή συναντώνται σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες γύρω στα 100 ορυκτά. Τα πλέον ενδιαφέροντα μεταλλεύματα είναι, ο αργυλούχος γαληνίτης (θειούχα μολύβδου), ο

σφαλερίτης (ψευδαργύρου) και ο σιδηροπυρίτης (σιδήρου). Ακόμη υπάρχουν διάφορα σιδηρούχα και μεγανιούχα ορυκτά.

Για την εξόρυξη και εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων και ορυκτών δημιουργήθηκε, όπως ήταν φυσικό, δίκτυο στοών και πηγαδιών στο μεγαλύτερο μέρος της έκτασης που σήμερα χαρακτηρίζεται σαν Εθνικός Δρυμός (Φωτο. 16).

Φωτο. 16. Παλαιά στοά (ή πηγάδι) που χρησιμοποιήθηκε για την εξόρυξη μεταλλευμάτων

Στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού και συγκεκριμένα στο μικρό όρος της Αγριλέζας (μεταξύ Λεγραιών και Λαυρίου) λειτουργούσε στην αρχαιότητα λατομείο μαρμάρου. Με μάρμαρα της Αγριλέζας κτίστηκαν ο ναός του Ποσειδώνα και το ιερό της Αθηνάς στο ακρωτήριο του Σουνίου.

4.5 Σημερινή Χρήση Γης

Κατοικία

Μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα ο νοτιότερος οικισμός της Αττικής ήταν η Κερατέα. Η περιοχή μεταξύ Κερατέας και Σουνίου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δίχως υπερβολή ερημική.

Οι περιγραφές των περιηγητών των αρχών του περασμένου αιώνα (Dodwell κ.ά) και του Κορδέλα, μηχανικού μεταλλειολόγου στον οποίο οφείλεται και η επανάληψη της μεταλλευτικής δραστηριότητας στην περιοχή (Κονοφάγου, «Αρχαίο Λαύριο») είναι χαρακτηριστικές. Επίσης ενδεικτικές είναι οι μαρτυρίες των κατοίκων Κερατέας μαρτύρων

στην γνωστή δικογραφία του περασμένου αιώνα στις οποίες αναφέρεται ότι το 1833 και 1834 κατά την διάρκεια κυνηγιού αγριόχοιρου και λύκων του Όθωνα ,οι χωρικοί άνοιγαν δρόμο μέσα από δάση. Δύο τσιφλίκια (κέντρα γεωργικής εκμετάλλευσης κατά τον μεσαίωνα και την Τουρκοκρατία) ένα στον Όλυμπο και ένα στην Ανάβυσσο, αποτελούσαν την μόνη ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή.

Η κατάσταση αυτή αλλάζει μετά το 1865 οπότε στη θέση Αργαστηράκια αρχίζει να παράγεται από την τήξη σκωριών ο πρώτος μόλυβδος. Οι εγκαταστάσεις της Γαλλικής και της Ελληνικής Εταιρείας γεμίζουν τόσο την παραλία όσο και τον ορεινό όγκο .Οι τέσσερις μεγάλοι και δύο μικρότεροι οικισμοί που αναπτύχθηκαν στην Λαυρεωτική (Λαύριο, Αγ. Κων/νος, Πλάκα, Κυπριανός και Θορικός, Λεγραινά) ήσαν συνοικισμοί μεταλλωρύχων.

Οικισμοί που δομούνται σήμερα με τις διατάξεις των Οικισμών προ του 1923, είναι ο Όλυμπος, ο Κουβαράς, η Πλάκα, ο Αγ. Κων/νος και ο Θορικός. Οι τρεις τελευταίοι είναι σημαντικοί διότι ή άπτονται ή βρίσκονται ορεινού όγκου και έχουν διατηρήσει αρκετά χαρακτηριστικά και αρχιτεκτονικά σχετιζόμενα με τον βιομηχανικό και μεταλλευτικό χαρακτήρα της περιοχής.

Την δεκαετία του 1950 κατασκευάστηκε η οδός Βουλιαγμένης-Σουνίου που σηματοδοτεί την έναρξη εξάπλωσης των περιοχών Β΄ κατοικίας στη νότια Αττική. Μέχρι την εποχή αυτή οι εντάξεις στο σχέδιο πόλης του Λαυρίου, της Κερατέας, των Καλυβίων καθώς και οι τροποποιήσεις και επεκτάσεις των ως άνω Διαταγμάτων γίνονταν σε περιοχές πεδινές και μη δασικές. Μετά την δεκαετία του 1950, οι εντάξεις στο σχέδιο αφορούν πλέον περιοχές ορεινές ή ημιορεινές δασικές, καθ' ολοκληρίαν ή κατά τμήματα καμένες από πυρκαγιές.

Γεωργία

Οι σημαντικότερες εκτάσεις καλλιεργειών στη Λαυρεωτική ήταν συγκεντρωμένες γύρω από τα τσιφλίκια της περιοχής που βρίσκονταν στα Λαμπρικά, στην πεδιάδα του ποταμού στον Όλυμπο, στην Ανάβυσσο και στα Λεγραινά.

Οι εκτάσεις αυτές ήσαν πολύ περιορισμένες όπως προκύπτει από την σχετική βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το παράδειγμα του τσιφλικιού Όλυμπος το οποίο κατά τους ισχυρισμούς των ιδιοκτητών του είχε έκταση 55.000 στρ. Στον τίτλο

κυριότητάς του 1836 στρέμματα αναφέρονται για το τσιφλίκι αυτό ότι δεκτικά καλλιέργειας ήσαν 18 ζευγάρια δηλ. περίπου 1440 στρ. (1 ζευγάρι = 80 στρ.)¹.

Ακόμα και αν υπολογιστεί ότι λόγω αγρανάπαυσης εκαλλιεργείτο μόνο το 1/3 των καλλιεργημένων εδαφών ακόμα και αν προστεθούν σε αυτές τις εκτάσεις οι φυτείες (Ελαιώνες, αμπελώνες κ.λ.π.) γίνεται φανερό ότι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις στην περιοχή της Λαυρεωτικής τον περασμένο αιώνα δεν ξεπερνούσαν τα 10-15.000 περίπου στρέμματα. Οι κύριες καλλιέργειες ήσαν δημητριακά (σίτος-κριθάρι) και αμπέλια.

Η ανάπτυξη της μεταλλευτικής δραστηριότητας και η αύξηση του πληθυσμού δεν επέφερε ανάλογη αύξηση της γεωργικής παραγωγής, στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Η εμφάνιση των προσφύγων το 1924 συνδυαζόμενη με την εποικιστική πολιτική του Ελληνικού κράτους άλλαξαν μερικώς την κατάσταση. Οι εκτάσεις που παραχωρήθηκαν όμως δεν καλλιεργήθηκαν συστηματικά. Σημαντικές σε έκταση παραχωρήσεις προς ακτήμονες καλλιεργητές έχουν γίνει σ όλη την κοιλάδα των Μεγάλων Πεύκων μεταξύ Λεγραιών και Αγ. Κων/νου στο Θυμάρι, στην Αγ. Φωτεινή, στο Λαύριο, στον Όλυμπο, στον Κουβαρά και σε άλλες περιοχές που περιλαμβάνονται στα όρια του ορεινού όγκου. Στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι εκτάσεις αυτές δεν έχουν (ούτε είχαν) γεωργικό χαρακτήρα. Ανάμεσα στις αιτίες συγκαταλέγονται η έλλειψη νερού (στη νότια Λαυρεωτική η έλλειψη είναι παντελής), η κακή ποιότητα των εδαφών, η βαρύτητα που είχε για την ανάπτυξη της περιοχής η μεταλλευτική δραστηριότητα, η κάλυψη μεγάλων εκτάσεων μέχρι την Κερατέα με υπολείμματα των αρχαίων εκμεταλλεύσεων και άλλες μικρότερης σημασίας.

Σήμερα με δεδομένη την ζήτηση για Β' κατοικία οι εκτάσεις αυτές έχουν μετατραπεί σε οικόπεδα τα οποία μετά τον κορεσμό των άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων στη Λαυρεωτική πουλιούνται στους παραθεριστές.

Ήδη περιοχές παραχωρήσεων για γεωργική αποκατάσταση ακτημόνων έχουν μετατραπεί σε οικισμούς (Λεγραινά, Θυμάρι, Π. Φώκαια, Ανάβυσσος κλπ.) με μόνο κριτήριο την καταλληλότητά τους για παραθεριστική κατοικία. Ο κίνδυνος για την εξαφάνιση της γεωργικής γης σε όλη την Λαυρεωτική είναι ορατός.

Γενικά το μέλλον της γεωργικής παραγωγής στη Λαυρεωτική διαγράφεται ζοφερό. Σχετική με το μέλλον αυτό είναι και η μελέτη για την ποιότητα των εδαφών που θα δείξει

¹ Το ζευγάρι βυζαντινή μονάδα μέτρησης επιφανειών αντιστοιχεί κατά κανόνα σε έκταση 100-250 στρ. ανάλογα με την ποιότητα του εδάφους.

πόσο τα γεωργικά προϊόντα της περιοχής αυτής έχουν βλαπτικές επιδράσεις στον οργανισμό, λόγω του μολύβδου και άλλων μετάλλων που βρίσκονται στην επιφάνεια σαν υπολείμματα των εξορυκτικών εργασιών.

Κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία επίσης δεν είναι αναπτυγμένη στην περιοχή. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού σε έκταση 35.000 στρ., εκ των οποίων 4.000 στρ. βοσκότοποι βόσκουν 1.000 μικρά ζώα (πρόβατα, γίδια) που ανήκουν σε λίγες οικογένειες του Αγ. Κων/νου.

Οι σημαντικότερες μονάδες κτηνοτροφικής παραγωγής στην περιοχή του ορεινού όγκου βρίσκονται μεταξύ Καλυβίων-Κερατέας στον αυχένα που δημιουργείται μεταξύ Κερατοβουνίου και των υψωμάτων Χελώνα και Μάλια Γκλιάτη.

Μεταλλεία

Η ιστορία της επαναδραστηριοποίησης της εξορυκτικής και μεταλλευτικής δραστηριότητας, αποτελεί την ίδια την ιστορία του σύγχρονου Λαυρίου.

Η επαναδραστηριοποίηση οφείλεται σε ένα μεταλλειολόγο μηχανικό τον Ανδρέα Κορδέλλα και σε ένα επιχειρηματία τον Ι. Β. Σερπιέρη.

Ο μεν πρώτος το 1860 εντόπισε σαν υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών τις εξαιρετικές δυνατότητες που παρουσίαζε η αναχώνευση των υπολειμμάτων των αρχαίων εργασιών, ο δε δεύτερος το 1864 οργάνωσε σαν εκπρόσωπος εταιρείας γαλλικών κεφαλαίων την πρώτη εγκατάσταση μεταλλουργίας.

Ο τρόπος απόκτησης του δικαιώματος της εκμετάλλευσης των αρχαίων σκωριών , η ληστρική συμπεριφορά και η παραβίαση των νόμων του μικρού και εξαρτώμενου ελληνικού κράτους στιγμάτισε τη δραστηριότητα της Εταιρείας Roux-Serpièr και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για ισχυρές πιέσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας που προσπάθησαν να κάμψουν τις όποιες ελληνικές επιφυλάξεις.

Η λύση δόθηκε με την αγορά το 1873 από τον Αντρέα Συγγρό της Γαλλικής Εταιρείας η οποία συνεχίζει τις εργασίες της ως Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργείων, μέχρι το 1917, και κλείνει, αφού έχει εξαντλήσει το σύνολο σχεδόν των αρχαίων σκωριών. Οι εγκαταστάσεις της στο λιμάνι του Λαυρίου που υπήρξαν σημαντικότερες, δυστυχώς πουλήθηκαν και εν συνεχεία κατεδαφίσθηκαν στερώντας το Λαύριο από μοναδικά μνημεία βιομηχανικής Αρχιτεκτονικής.

Εν τω μεταξύ ο Σερπιέρι ιδρύει το 1876 την Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων η οποία αγοράζει όλες τις ενδιαφέρουσες για υπόγεια εξόρυξη παραχωρήσεις στη Λαυρεωτική. Η εταιρεία αυτή σταμάτησε τις εργασίες της το 1977 μετά από 100 χρόνια συνεχούς δραστηριότητας.

Η δραστηριότητα των δύο εταιρειών έδωσε ζωή στη περιοχή αφού απασχολούσε σταθερά 5.000-7.000 εργάτες και εκπαιδευσε σημαντικό αριθμό ειδικών εργατών που απασχολήθηκαν και σε άλλες εργασίες όταν το Λαύριο άρχισε να συγκεντρώνει και άλλες βιομηχανίες.

Ωστόσο έργο των εταιρειών αυτών υπήρξε και η αλλοίωση ενός μοναδικού χώρου. Με την εκσκαφή και τη μεταφορά των αρχαίων σκωριών καταστράφηκε ανεκτίμητος πλούτος αρχαίων εγκαταστάσεων επεξεργασίας μεταλλεύματος με την υπόγεια δε εκμετάλλευση καταστράφηκαν ή άλλαξαν όψη οι αρχαίες στοές και μεγάλο μέρος από τα έργα των αρχαίων μηχανικών (υποστηρίξεις στοών, πηγάδια εξαερισμού κλπ). Παρ όλα αυτά σήμερα με δεδομένη την καταστροφή των 9/10 των αρχαίων υπολειμμάτων, ο χώρος αποτελεί το σημαντικότερο υπαίθριο μουσείο της Ελλάδος.

Στο μουσείο αυτό πρέπει να περιληφθούν και οι σωζόμενες εγκαταστάσεις της Γαλλικής Εταιρείας που έχουν όχι μόνο τοπικό αλλά εθνικό ενδιαφέρον, εκτός από το δίκτυο Decauville υπήρξαν εναέρια δίκτυα μεταφοράς, σπίτια μεταλλωρύχων του τύπου της εργατικής κατοικίας, τα παλαιότερα στον Ελλαδικό χώρο, άλλα κτίρια, γερανοί κλπ. που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ιστορικό αρχιτεκτονικό και βιομηχανικό ενδιαφέρον.

Το σύνολο σχεδόν του υπεδάφους της Λαυρεωτικής ανήκει στο Δημόσιο το οποίο και παραχωρεί ή εκμισθώνει το δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης (Υπουργ. απόφαση 3303/6.3.84) Η ισχύουσα περί μεταλλείων νομοθεσία (Ν.Δ. 210/73 και Ν 274/76) καθορίζει ότι ο μισθωτής-εκμεταλλευτής του μεταλλείου έχει δικαίωμα εκμετάλλευσης των ορυκτών στο υπέδαφος και καμία σχέση δεν έχει με την ιδιοκτησία του εδάφους.

Στις 25.10.91 έγινε πλειοδοτική δημοπρασία η οποία κατακυρώθηκε υπέρ της Καναδικής Εταιρείας Decate Corporation. Η σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ του δημοσίου και της Εταιρείας δίνει τη δυνατότητα ερευνών για το διάστημα 5 ετών. Μέχρι σήμερα έρευνες της Εταιρείας δεν έχουν δώσει ενθαρρυντικά αποτελέσματα δηλ. τα κάθε είδους κοιτάσματα δεν κρίνονται εκμεταλλεύσιμα. Μόνο σημαντική ποσότητα μαρμάρου πολύ καλής ποιότητας ίδιο με το Πεντελικό έχει εντοπισθεί βορείως της Πλάκας και γίνονται σκέψεις για υπόγεια εκμετάλλευση.

Λατομεία

Στο όριο των ορεινών όγκων της Λαυρεωτικής περιλαμβάνονται 2 λατομεία αδρανών υλικών υπό την επωνυμία, «Αφοι Κ.Σταύρου ΑΕ» και «Λατομεία Μαρκόπουλου ΑΒΕΕ» εκτάσεως 40 στρ. και 254 στρ. αντίστοιχα.

Το λατομείο «Αφοι κ Σταύρου ΑΕ» έχει εφοδιαστεί με την υπ αριθμ 957/11-2-80 άδεια εκμετάλλευσης του Υπ. Βιομηχανίας που παρατάθηκε μέχρι τις 21-1-89 (Ν.1428/84), τα δε «Λατομεία Μαρκόπουλου ΑΒΕΕ» δεν έχουν εφοδιαστεί με σχετική άδεια εκμετάλλευσης.

4.5 Προβλήματα - Προτάσεις

Η περιοχή του Εθνικού Δρυμού Σουνίου έχει υποστεί σημαντικές περιβαλλοντικές καταστροφές που έχουν αλλοιώσει το φυσικό περιβάλλον αλλά και το ιστορικό αρχαιολογικό περιβάλλον.

Κατά μαρτυρίες ειδικών η καταστροφή των αρχαιολογικών λειψάνων που σώζονταν στα μέσα του προηγούμενου αιώνα φτάνει το 90%.

Η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος είναι επίσης μεγάλη και οφείλεται στις ακόλουθες αιτίες:

1. Στις μεταλλευτικές εργασίες
2. Στις καταπατήσεις δημοσίων και δασικών εκτάσεων
3. Στη νόμιμη και ιδίως αυθαίρετη δόμηση των περιοχών αυτών
4. σε ασυμβίβαστες με τον χαρακτήρα της περιοχής άλλες χρήσεις όπως χωματερές, εγκαταστάσεις ΕΒΟ κλπ.
5. Σε πυρκαγιές που γίνονται από πρόθεση είτε από αμέλεια. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την πενταετία 1978-1982 στην περιοχή του Δρυμού εκδηλώθηκαν πέντε επεισόδια πυρκαγιών που κατέστρεψαν συνολικά 244 στρέμματα δάσους και δασικής βλάστησης.

Στοιχεία που επιδρούν αρνητικά πάνω στην αισθητική αξία του τοπίου του δρυμού είναι το πλήθος των μισογκρεμισμένων σπιτιών που στέγαζαν τους εργάτες των μεταλλείων της τέως Γαλλικής Εταιρείας, οι σωροί των υπολειμμάτων της μεταλλευτικής εκμετάλλευσης, το εργοστάσιο της Ε.Β.Ο. και οι ευθείες αντιτυρικές λωρίδες.

Στοιχεία που επιδρούν θετικά πάνω στην αισθητική εντύπωση είναι οι αρχαιολογικοί χώροι, οι γεωμορφολογικοί σχηματισμοί, οι παραδοσιακές καλλιέργειες όσο και η φυσική χλωρίδα δίνουν στο τοπίο καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου ποικιλία χρωμάτων, μορφών και υφών. Η βλάστηση είναι ο βασικότερος αισθητικός παράγοντας του τοπίου και αποτελεί

εργαλείο στα χέρια του δασοτεχνικού γιατί με κατάλληλο χειρισμό της, όπου επιτρέπεται και επιβάλλεται, μπορεί να αυξηθεί η αισθητική αξία του τοπίου.

Ένα άλλο στοιχείο του τοπίου του δρυμού είναι η πληθώρα των στοών μεταλλείων, που παρόλο που προσελκύουν την περιέργεια του ανθρώπου, πρέπει να θεωρούνται σαν αρνητικό στοιχείο με τη σημερινή της μορφή, λόγω της επικινδυνότητά τους. Σε μερικές περιπτώσεις ο παράγοντας «κίνδυνος» μπορεί να εξαλειφθεί με κατάλληλη διαμόρφωση των στοών.

Το νερό που είναι βασικό θετικό στοιχείο αισθητικής προσέλκυσης επισκεπτών λείπει σχεδόν εντελώς από την περιοχή.

Η Πολιτεία, ίσως καθυστερημένα, έχει εκφράσει τη βούλησή της για την προστασία αυτών των τόσο ευαίσθητων περιοχών αφού έχουν κηρυχτεί στο μεγάλο μέρος τους Δασικές, αρχαιολογικοί χώροι, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ένα τμήμα τους Εθνικός Δρυμός. Παρά τις καταστροφές που έχουν συντελεστεί αυτά που έχουν απομείνει κατά την άποψή μας συνιστούν ένα τοπίο μοναδικό για την Αττική και ένα χώρο ιστορικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος μοναδικό για όλο τον κόσμο.

5. ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

5.1 Γενικά

Για το Αισθητικό δάσος Καισαριανής δεν βρέθηκε βιβλιογραφία στις πηγές που ανατρέξαμε εκτός από μία μελέτη του δασολόγου Πάγκα Ν. (1992), από την οποία πάρθηκαν τα παρακάτω στοιχεία.

Το Αισθητικό δάσος Καισαριανής βρίσκεται στην δυτική πλευρά του βορείου τμήματος του Υμηττού στην Αττική και η έκταση που καλύπτει είναι 4600 στρέμματα. Η περιοχή του Αισθητικού δάσους υπάγεται στην διοικητική περιφέρεια των δήμων Βύρωνα, Καισαριανής και Ζωγράφου. Την δασοτεχνική επιτήρηση ασκεί το Δασαρχείο Πεντέλης που ανήκει στην Νομαρχία Ανατολικής Αττικής ενώ αρμόδιος φορέας για θέματα αναδασώσεων είναι η Διεύθυνση Αναδασώσεων Αττικής.

Η έκταση του Αισθητικού δάσους έχει παραχωρηθεί στο σωματείο με την επωνυμία Φιλοδασική Ένωση Αθηνών (Φ.Ε.Α.) με πέντε οριστικά και προσωρινά παραχωρητήρια από το 1954 ως το 1973. Οι παραχωρήσεις έγιναν μετά από επιτυχημένη αναδάσωση και εξασφάλιση ύπαρξης δάσους σε ικανοποιητική πυκνότητα όπως αναφέρεται στις σχετικές διατάξεις των άρθρων 152 του ν.4173/29 και 192 του Ν.Δ. 86/69 με βάση τα οποία έγιναν οι παραχωρήσεις.

Η Φιλοδασική Ένωση Αθηνών είναι κοινωφελές σωματείο που ιδρύθηκε το 1904 από τον δασολόγο Κων/νο Κυριακόπουλο ή Σάμιο που υπήρξε και ο πρώτος Πρόεδρός της και ανέπτυξε σημαντικό αναδασωτικό έργο κατά τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας στους λόφους της Αττικής. Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο επαναδραστηριοποιήθηκε από την Καίτη Αργυροπούλου, προσωπικότητα γνωστή για τον δυναμισμό της, που διετέλεσε Πρόεδρος της Φ.Ε.Α. επί 30 χρόνια και ανέπτυξε το δάσος Καισαριανής στις γυμνές μέχρι τότε πλαγιές του Υμηττού.

Η Φ.Ε.Α. έχει την ευθύνη της διαχείρισης του Αισθητικού δάσους Καισαριανής που δημιούργησε και συντηρεί μέχρι σήμερα και με την βοήθεια, του Υπουργείου Γεωργίας με βάση τους, ρητούς όρους των σχετικών παραχωρητηρίων. Για το αναδασωτικό της έργο έχει τιμηθεί από την Ακαδημία Αθηνών με βραβεία το 1947 και το 1976.

Η ποικιλία των ειδών που φυτεύτηκαν, η δημιουργία αδιάσπαστης ενότητας βλάστησης μέχρι τον πυκνοδομημένο ιστό της πρωτεύουσας και η ανάδειξη του σημαντικού βυζαντινού μνημείου της Μονής Καισαριανής οδήγησαν την πολιτεία στην κήρυξη της περιοχής σε Αισθητικό δάσος με το Π.Δ. 91/74. Το Υπουργείο Γεωργίας θέσπισε ειδικά μέτρα προστασίας της περιοχής για την εφαρμογή των οποίων εκδόθηκε το 1975 από το

Δασαρχείο Πεντέλης σχετική Δασική Αστυνομική Διάταξη προστασίας και ειδικής διαχείρισης.

Ειδική αναφορά για την προστασία του Αι.δ. έχει γίνει και στο Π.Δ. 544/78 για τον καθορισμό ζωνών προστασίας του Υμηττού.

5.2 Περιγραφή της περιοχής

Το Αισθητικό δάσος Καισαριανής απέχει μόλις 8 χλμ. από το κέντρο της Αθήνας. Τα υψομετρικά του όρια είναι 180 και 700 μέτρα. Τα επικρατέστερα πετρώματα είναι οι ασβεστόλιθοι και ο μαρμαρυγιακός σχιστόλιθος ενώ τα εδάφη στην περιοχή είναι σκελετικά, πετρώδη και αβαθή.

Το ανάγλυφο είναι κατακερματισμένο με κυρίαρχες τις μέτριες και ισχυρές κλίσεις.

Από την έκταση των 4600 στρεμμάτων τα 60 έχουν εξαιρεθεί των παραχωρήσεων (νεκροταφείο, μοναστήρια κ.α.), τα 120 στρ. είναι εκτάσεις γυμνές (βραχώδεις), τα 400 στρ. καλύπτονται από αείφυλλα πλατύφυλλα και τα υπόλοιπα περίπου 4000 στρέμματα καλύπτονται από βλάστηση που έχει προέλθει από αναδασώσεις.

Η βλάστηση αυτή αποτελείται κυρίως από χαλέπιο και τραχεία πεύκη, από κυπαρίσσι χαρουπιές και κουτσουπιές και σε μικρότερη αναλογία από χνοώδεις δρυς, κουκουναριές και γλαυκά κυπαρίσσια.

Διάσπαρτα ακόμη έχουν φυτευτεί είδη όπως η αριά η ευκάλυπτος ο αϊλανθος η φοινικική άρκευθος και το πλατάνι. Στην περιοχή που περιβάλλει την Μονή Καισαριανής έχουν φυτευτεί ελαιόδενδρα σε έκταση 50 στρεμμάτων στη θέση του ιστορικού λεγόμενου ελαιώνα που υπήρχε την εποχή της ακμής του μοναστηριού (15ος-17ος αιώνες).

Στις πλευρές των κεντρικών δρόμων που διασχίζουν το δάσος έχουν φυτευτεί επιπλέον πικροδάφνες, ευκάλυπτοι, σχίνα, τσικουδιές και κατά θέσεις στο ρεύμα του Ηριδανού στα όρια με την Πανεπιστημιούπολη, παρκινσόνιες.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι στους χώρους που έχουν διαμορφωθεί σε χώρους ανάπαυσης γύρω από την Μονή Καισαριανής έχουν φυτευτεί λεύκες, κέδροι, μυρτιές, αμυγδαλιές, φτελιές, φλαμουριές, καρυδιές, κυπαρίσσια και κουμαριές ενώ στον μικρό βοτανικό κήπο που άρχισε να δημιουργείται το 1966 καθώς και στους γύρω χώρους υπάρχουν άτομα μαύρης πεύκης, κέδρου της Κύπρου, χρυσής δρυός της Κύπρου, και ακόμα άρκευθοι των ειδών *communis* και *drupacea*, κεφαλληνιακή ελάτη, κρανιά και πολλά σπάνια είδη φυτών από όλη την Ελλάδα καθώς και όλα τα ορχεοειδή του Υμηττού.

Όσο αφορά την πανίδα δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία εκτός από μαρτυρίες που αναφέρουν την ύπαρξη μικρών θηλαστικών και μια αρκετά πλούσια ορνιθοπανίδα εξ' αιτίας ίσως της ποικιλίας των μικροπεριβαλλόντων.

Στην περιοχή του Αισθητικού δάσους Καισαριανής δεν ασκούνται εδώ και αρκετά χρόνια λατομικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες και απαγορεύεται το κυνήγι. Συμπληρωματικά πρέπει να αναφερθεί ότι ασκείται παρά την σχετική απαγόρευση μελισσοκομική δραστηριότητα από 6 μελισσοκόμους σε απόμερα σημεία του δάσους.

Από πλευράς εγκαταστάσεων αναφέρονται ενδεικτικά οι κτιριακές και φυτωριακές εγκαταστάσεις της Φ.Ε.Α., το Δασοφυλάκειο του Δασαρχείου Πεντέλης και οι χώροι αναψυχής που δημιούργησε το Υπουργείο Γεωργίας στις Θέσεις Καλοπούλα, Αγ. Γεώργιο Κουταλά (κοντά στο ομώνυμο μοναστήρι) και Πύργο.

Στην καρδιά του δάσους βρίσκεται η Μονή Καισαριανής, 2ο σε σπουδαιότητα βυζαντινό μνημείο της Αττικής μετά την Μονή Δαφνίου και στον περίγυρό της υπάρχουν διαμορφωμένες πλατείες για ανάπαυση και υπαίθρια εστίαση. Σε κοντινή απόσταση από την Μονή βρίσκονται δύο παλαιές εκκλησίες κοντά στον χώρο του παλαιού λατομείου που έπαυσε να λειτουργεί το 1957 και αφού επιχωματώθηκε έγινε επανένταξή του με φυτεύσεις στον περιβάλλοντα χώρο.

Την περιοχή διασχίζει ο ασφαλοστρωμένος δρόμος που οδηγεί από τον οικισμό της Καισαριανής στην κορυφή του Υμηττού, συνδεδεμένος ενδιάμεσα με την περιοχή του Παπάγου και στο δυτικό τμήμα του δάσους περνά η περιφερειακή λεωφόρος Κατεχάκη - Αλίμου. Υπάρχει ένα πυκνό δίκτυο δασικών δρόμων που διανοίχθηκε από το 1976 για τις ανάγκες της αναδάσωσης από το Υπουργείο Γεωργίας καθώς και πολλά μονοπάτια που δικτυώνονται σ' ολόκληρη την έκταση του δάσους.

5.3 Η Διαχείριση του δάσους

Η διαχείριση του Αισθητικού δάσους Καισαριανής έχει σαν στόχο την διατήρηση, συντήρηση και βελτίωση της βλάστησης της περιοχής και την επίτευξη υψηλής αισθητικής βελτίωση της βλάστησης στην περιοχή και την επίτευξη υψηλής αισθητικής ποιότητας στο περιβάλλον.

Μέχρι πρόσφατα δεν υπήρξε μακρόπνοος σχεδιασμός διαχείρισης του δάσους από την Φ.Ε.Α. λόγω έλλειψης επαρκών οικονομικών πόρων για την ανάπτυξη εκτεταμένων έργων στην περιοχή. Η κύρια δραστηριότητα ήταν η αναδάσωση και οι καθαρισμοί του

δάσους, ενώ η εκτέλεση έργων υποδομής αφορούσε θεμελιώδεις λειτουργικές ανάγκες (π.χ. μεταφορά νερού από τις πηγές στα φυτώρια).

Για πρώτη φορά το 1976 η Δασική Υπηρεσία εγκρίνει δασοκομικούς χειρισμούς στο Αισθητικό δάσος Καισαριανής για την αντιτυρική του προστασία και με σχετικό πρωτόκολλο εγκαθιστά την Φ.Ε.Α. υπεύθυνη εκτέλεσης των εργασιών αυτών. Παράλληλα στην μελέτη που εκπονείται το 1977 από το Υπουργείο Γεωργίας για την αναδάσωση και την οργάνωση της αναφυχής στον Υμηττό προτείνονται για την περιοχή έργα οδοποιίας και δημιουργίας χώρων αναφυχής που μέρος τους τελικά εκτελέστηκε.

Η πρώτη επέμβαση σε βάρος της ενότητας του δάσους έγινε το 1964 με την αναγκαστική απαλλοτρίωση 600 στρεμμάτων αναδασωμένης έκτασης για την εγκατάσταση της νέας Παν/πολης Ιλισίων. Η κατασκευή της περιφερειακής λεωφόρου Κατεχάκη - Αλίμου το 1980, η δημιουργία ανισόπεδου κόμβου προσπέλασης προς τον οικισμό της Καισαριανής το 1983, η ασφαλτόστρωση του δρόμου που οδηγεί προς τις περιοχές Παπάγου και Αγ. Παρασκευής, η κατασκευή νέου δρόμου καθόδου από την Μονή Καισαριανής, η διαπλάτυνση του κεντρικού δρόμου που διασχίζει το δάσος, η εγκατάσταση πολυάριθμων κεραιών ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στην κορυφή του Υμηττού και η ελεύθερη κυκλοφορία στο δασικό δίκτυο είχαν σαν αποτέλεσμα την διάσπαση της ενότητας του δάσους και την συρροή πολυαρίθμων κάθε είδους οχημάτων στο δάσος καθώς και την διέλευσή τους από αυτό.

Οι μόνοι περιορισμοί για την κυκλοφορία είναι η απαγόρευσή της μετά τη δύση του ηλίου κατά τους θερινούς μήνες και η τοποθέτηση μεταλλικών μπαρών για τον αποκλεισμό του δασικού οδικού δικτύου στην περιοχή.

Η όξυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην πρωτεύουσα σε συνδυασμό με την μικρή απόσταση του δάσους απ' αυτήν, κατέστησαν την περιοχή πόλο έλξης πολυαρίθμων επισκεπτών και χώρο άσκησης έντονων πιέσεων (πυρκαγιές, ανεξέλεγκτη απόρριψη υλικών και απορριμμάτων, οχλήσεις κάθε είδους, καταστροφές στη βλάστηση και τις εγκαταστάσεις κ.ά.).

Το 1988 μετά από πυρκαγιά που έκαψε 700 στρέμματα πυκνού πευκοδάσους στην περιοχή, εκπονήθηκε σχέδιο αντιτυρικής προστασίας που προβλέπει την εγκατάσταση μονίμου υπογείου πυροσβεστικού δικτύου που εκμεταλλεύεται τις υψομετρικές διαφορές (δίκτυο βαρύτητας) καθώς επίσης και την οργάνωση προσωπικού και μέσων για την αντιτυρική προστασία. Στα πλαίσια του σχεδίου αυτού έχουν κατασκευαστεί ήδη σήμερα

δύο υδατοδεξαμενές σε προκαθορισμένες από το σχέδιο θέσεις και έχει τοποθετηθεί ένα ξύλινο λυόμενο παρατηρητήριο. Το 1989 συντάσσεται η πρώτη διαχειριστική μελέτη για μια τριετία που είχε αναγνωριστικό χαρακτήρα και η οποία θέτει τις βάσεις και τις προοπτικές ενός γενικού σχεδιασμού της διαχείρισης του δάσους εκφράζοντας και τις διαθέσεις του δασοκτήμονα.

Στην μελέτη αυτή περιλαμβάνονται οι εκτελούμενες σε ετήσια βάση εργασίες και αναφέρονται οι προτεινόμενες επεμβάσεις και τα έργα υποδομής που κρίνονται αναγκαία για την ανάπτυξη μιας πρώτης σειράς έργων στην περιοχή.

Σήμερα έχει ήδη ολοκληρωθεί η νέα μελέτη διαχείρισης του Αισθητικού δάσους Καισαριανής για την πενταετία 92-96 με γενική κατεύθυνση την διατήρηση του φυσικού αυτού πόρου και ταυτόχρονα την παροχή διευκολύνσεων στο κοινό για χρήση του χώρου σαν περιαστικού δάσους.

Όσον αφορά την διατήρηση και βελτίωση του δάσους προγραμματίζονται αναδασώσεις για κάλυψη εκτάσεων που η βλάστησή τους έχει καταστραφεί από πυρκαγιά ή άλλη αιτία, αλλά και ο εμπλουτισμός άλλων (πύκνωση και μείξη) καθώς και η βελτίωση των φυτωριακών εγκαταστάσεων. Ακόμα προγραμματίζεται και η επέκταση του βοτανικού κήπου με την δημιουργία δενδροθαμνόκηπου σε έκταση 9 στρεμμάτων.

Στα πλαίσια της αντιτυρικής προστασίας εκτός από τις εργασίες αποκλαδώσεων και καθαρισμού της υποβλάστησης προγραμματίζεται η ολοκλήρωση της αντιτυρικής οργάνωσης της περιοχής με την κατασκευή των έργων υποδομής στα πλαίσια του σχεδίου που προαναφέρθηκε.

Επιπλέον προγραμματίζονται ειδικότερα έργα και εργασίες υποδομής και συντήρησης πρασίνου στην ζώνη έντονων πιέσεων γύρω από τη Μονή και πλευρικός στους κεντρικούς οδικούς άξονες.

Στα πλαίσια της παροχής ευκολιών για το κοινό προγραμματίζεται η ανάπτυξη θέσεων θέας, η συντήρηση και επέκταση του περιφερειακού δικτύου μονοπατιών για περίπατο και για άθληση και η δημιουργία υποδομής για οικογενειακό αθλητισμό. Επίσης η παροχή δυνατοτήτων εκπαίδευσης και έρευνας καθώς και η αποθάρρυνση της χρήσης της περιοχής σαν χώρου υπαίθριας εστίασης και η αποτροπή συνωστισμού στους κεντρικούς οδικούς άξονες.

Προς την κατεύθυνση αυτή έχει προγραμματιστεί και η τοποθέτηση σε κατάλληλα σημεία ρυθμιστικών και ενημερωτικών πινακίδων.

Επιπλέον εκπονείται μελέτη για την υδροδότηση του Αισθητικού δάσους Καισαριανής με την εκμετάλλευση γεώτρησης που βρίσκεται σε χαμηλό σημείο του δάσους, ενώ εξετάζεται το ενδεχόμενο της δημιουργίας κέντρου πληροφόρησης επισκεπτών για το οποίο έχει ήδη συνταχθεί προμελέτη που εκτός της κτιριακής εγκατάστασης προβλέπει και δημιουργία "οικολογικού" μονοπατιού για περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Η δαπάνη όλων των παραπάνω έργων που εκτελούνται τακτικά σε ετήσια βάση ή έχουν προγραμματιστεί για να εκτελεστούν στην πενταετία 92-96, θα καλυφθεί από ιδιωτικούς πόρους και θα γίνει προσπάθεια να ενταχθεί στα προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης της μη δημόσιας δασοπονίας των ετών αυτών.

Παράλληλα με την εκτέλεση των έργων θα γίνει προσπάθεια οργάνωσης του προσωπικού και των μέσων για την επιτήρηση των έργων με ταυτόχρονη μελέτη των απαιτήσεων του κοινού και τον προσδιορισμό των δραστηριοτήτων με αριθμητικά δεδομένα, ώστε μετά την ανάπτυξη της πρώτης σειράς έργων να τεκμηριώνεται ο σχεδιασμός των μελλοντικών επεμβάσεων με βάση την αντοχή του χώρου στις απαιτήσεις του κοινού.

Το Αισθητικό δάσος Καισαριανής με την προοπτική της διαχείρισης που προαναφέρθηκε θα αποτελέσει μια ενότητα, με χαρακτηριστικά την υψηλή αισθητική αξία και ποιότητα του περιβάλλοντος και την δυνατότητα πολλαπλής προσφοράς, ώστε οι επισκέπτες να αντιλαμβάνονται ότι βρίσκονται πραγματικά σε μια προστατευόμενη περιοχή.

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περιβαλλοντική κρίση είναι αποτέλεσμα της πνευματικής πολιτιστικής και οικονομικής εξέλιξης. Πριν κυριαρχήσει ο άνθρωπος με την βοήθεια της Τεχνολογίας πάνω στη Φύση ζούσε σε μια σχετικά αρμονική σχέση με αυτή. Ο άνθρωπος δεν ήταν ακόμη σε θέση να επέμβει ολοκληρωτικά. Μέσα υπήρχαν ήδη καθώς και επεμβάσεις στην Φύση. Το φυσικό όμως περιβάλλον εθεωρείτο από τους πρωτόγονους λαούς σαν ένα είδος κήπου και χρησιμοποιούταν και προστατευόταν ανάλογα, με μια θαυμαστή, θα λέγαμε, οικολογική σοφία.

Στην προβιομηχανική εποχή, η οποία άρχισε πριν 5.000 χρόνια περίπου και διήρκεσε μέχρι τον 18^ο αιώνα, κατά την οποία κυριάρχησαν οι αγροτικές κοινωνίες με κύρια χαρακτηριστικά την μόνιμη κατοικία του ανθρώπου σε μικρούς οικισμούς, την καλλιέργεια των φυτών, την εκτροφή των ζώων, την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου,

παρατηρούνται εντονότερες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον, είτε μέσα από τις εκχερσώσεις δασών για την δημιουργία αγρών και λιβαδιών, είτε μέσα από τις εξορύξεις μετάλλων, την κατασκευή δρόμων, την επέκταση των οικισμών κλπ. Παρ'όλα αυτά οι επιδράσεις αυτές είχαν τοπικό χαρακτήρα και δεν μπορούν να συγκριθούν σε ένταση και συνέπειες με τις αντίστοιχες της βιομηχανικής εποχής (Καραμέρης, 1985 και 1991).

Στην Βιομηχανική εποχή που ακολούθησε, από τα μέσα του 18^ο αιώνα μέχρι σήμερα, άρχισε έντονη, συστηματική και προγραμματισμένη εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Σε αυτό βοήθησε αποτελεσματικά η εξέλιξη της Τεχνολογίας και Βιομηχανίας.

Οι προβληματισμοί από την απεριόριστη εκμετάλλευση της φύσης οδήγησαν σταδιακά στην προστασία των φυσικών περιοχών, τόσο παγκοσμίως όσο και στην Ελλάδα, όπως ήδη αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.

Το Αττικό τοπίο έχει υποστεί σημαντική υποβάθμιση όχι μόνο από τις κλιματικές αλλαγές που έγιναν δια μέσου των χιλιετηρίδων αλλά και από την έντονη παρουσία του ανθρώπου από την προϊστορική εποχή. Η αλλαγή αυτή του Αττικού τοπίου καταφαίνεται, πέραν των όσων αναπτύχθηκαν στα ειδικά κεφάλαια της εργασίας αυτής και στα λόγια που είναι παρμένα από τον Πλάτωνα και με αυτά αρχίζει ο διάλογος του Σωκράτη με τον μαθητή του Φαίδρο, που άφησαν την Αθήνα και ήρθαν στο δροσερό τοπίο του Ιλισού να συζητήσουν και να βρουν την αλήθεια.

«Μα την Ήρα, όμορφο μέρος. Και αυτό εδώ το πλατάνι έχει πυκνό ολόγυρα ίσκιο και είναι ψηλό, και της λυγαριάς το ύψος και ο ίσκιος είναι πανώρια, και καθώς είναι στην ακμή τ'ανθού της γεμίζει τον τόπο μ' ευωδιά, η πηγή πάλι όλο χάρη αναβλύζει εδώ κάτω από το πλατάνι κατάκρυο νερό, που το νοιώθεις κιόλας στα πόδια.....Κι αν ακόμα θέλεις το αεράκι του τόπου αυτού είναι τόσο καλόδεκτο και ευφραίνει πολύ και καλοκαιρινό όπως είναι και ελαφρό συνοδεύει απαλά το τραγούδι των τζιτζικιών. Μα την πιο πολλή χάρη την έχει η χλόη, που πάει τόσο απαλά προς τα πάνω και είναι τόσο πλούσια, που αν ξαπλωθείς, κάτω, θα έχεις θαυμάσιο προσκέφαλο.....» (Τρακόλης, 1983).

Πάντοτε η φύση ασκούσε πάνω στον άνθρωπο μια έλξη, η οποία έχει πολύ βαθιές συναισθηματικές ρίζες. Ενδόμυχα ο άνθρωπος αισθάνεται την ανάγκη να επιστρέφει περιοδικά και να ζει για λίγο στο φυσικό περιβάλλον που έζησαν οι πρόγονοί του.

Η ανάγκη αυτή είναι πολύ πιο έντονη στην εποχή μας, που με τη αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων το φυσικό περιβάλλον περιορίζεται σε μικρές «οάσεις».

Τέτοιες «οάσεις» φυσικού περιβάλλοντος είναι και οι Εθνικοί Δρυμοί Πάρνηθας και Σουνίου, που σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο της ίδρυσής τους είναι δασικές περιοχές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον από άποψη διατήρησης της άγριας χλωρίδας και πανίδας, των γεωμορφικών σχηματισμών, του εδάφους, της ατμόσφαιρας και γενικά του φυσικού περιβάλλοντός τους και των οποίων κρίνεται επιβεβλημένη η προστασία, η διατήρηση και η βελτίωση της σύνθεσης, της μορφής και των φυσικών καλλονών τους, για αισθητική, ψυχική και υγιεινή απόλαυση των τεσσάρων εκατομμυρίων κατοίκων της Αθήνας, καθώς και για διενέργεια πάσης φύσεως επιστημονικών ερευνών.

Η κοινωνική διάσταση των Εθνικών Δρυμών σήμερα σε μια κατεστραμμένη σχέση «Ανθρώπου-Φύσης» είναι σημαντική. Χωρίς τη Φύση ο άνθρωπος φθίνει όχι μόνο βιολογικά αλλά επίσης ηθικά και ψυχικά. Η Φύση διαθέτει τα αισθητικά ερεθίσματα και τα παρέχει αφειδώς στον άνθρωπο. Όμως αυτός τα προσπερνά, επηρεασμένος από την τεχνολογική δύναμη, έχει άλλα μέτρα και σταθμά. Η αιτία της αισθησιακής κρίσης στην εποχή μας βρίσκεται στο γεγονός ότι ο Άνθρωπος χάνει το ένα μετά το άλλο τα σταθερά ερείσματα, αγνοεί κανόνες και παραβλέπει τα όρια. Ο μέσα από την μεγιστοποίηση της παραγωγής επιτευχθείς κορεσμός σε καταναλωτικά αγαθά και ο τεχνικός ορθολογισμός των περισσότερων τομέων της ζωής προκάλεσε το αισθητικό-συνειδησιακό πρόβλημα. Οδηγούμαστε σε μια ζωή χωρίς νόημα, αν αφεθούμε ολοκληρωτικά στις τάσεις της Τεχνικής και της Οικονομίας. Ο άνθρωπος πρέπει να πλησιάσει ξανά την Φύση, να την ανοίξει και να της ανοιχθεί, γιατί η Φύση διδάσκει. Είναι το μοναδικό βιβλίο, κατά τον Goethe, του οποίου όλες οι σελίδες έχουν πολύ μεγάλη αξία. Ακόμα και ένα ασήμαντο φθινοπωριάτικο φύλλο, το οποίο άλλοι το προσπερνούν χωρίς να το προσέξουν, μπορεί να οδηγήσει σε μια αισθησιακή αποκάλυψη. Ο Εθνικός Δρυμός με τις περιορισμένες ανθρώπινες επεμβάσεις και τον πολυποίκιλο φυσικό του εξοπλισμό (χλωρίδα, πανίδα, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί) διαθέτει ένα ευρύ φάσμα αισθητικών ερεθισμάτων και προσφέρει αυτό το βίωμα στη Φύση κατά το καλύτερο τρόπο.

Η επαφή με τη Φύση, παρέχει Ικανότητες και Αξίες, που συχνά διαφεύγουν στον σύγχρονο άνθρωπο, επίσης βελτιώνει την ψυχική διάθεση την οποία δεν μπορεί να παράγει καμία τεχνολογική πρόοδος.

Σημαντική είναι επίσης η συνεισφορά των Εθνικών Δρυμών στο περιβάλλον και κατά συνέπεια στην κοινωνία. Συμβάλλουν στην διατήρηση της ποικιλότητας των διαφόρων παραγόντων στο τοπίο και κατά συνέπεια στην σταθεροποίηση των περιβαλλοντικών συνθηκών. Η ποικιλότητα αυτή βρίσκεται σήμερα υπό απειλή. Σύμφωνα με την ετήσια

έκθεση του Worldwatch Institute για το 1992 προβλέπεται ότι η αυξανόμενη απειλή κατά της βιολογικής ποικιλότητας θα συνεχιστεί. Ο Εντουαρντ Ουίλσον, βιολόγος του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, υπολογίζει ότι τα τελευταία χρόνια διαγράφονται από τους βιολογικούς χάρτες ετησίως 50.000 είδη (σχεδόν 140 ημερησίως) εξαιτίας της αποδόμησης των τροπικών δασών, όπου αυτά έχουν τα ενδιαιτήματά τους (Καραμέρης, 1985, 1986).

Οι Εθνικοί Δρυμοί Πάρνηθας και Σουνίου, με τη διατήρηση και προστασία τυπικών τοπίων του Αττικού χώρου, την χαρακτηριστική κατανομή της βλάστησης και των ζωικών κοινωνιών, παρά την όποια υποβάθμισή τους από τις επεμβάσεις του ανθρώπου πάνω στη Φύση, αποτελούν μέσο διαχρονικής σύνδεσης με το παρελθόν και μπορούν να προσφέρουν φυσική αναψυχή στους κατοίκους του λεκανοπεδίου.

Η ανάλυση των περιβαλλόντων των δύο Εθνικών Δρυμών της Αττικής έδειξε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές σε όλους σχεδόν τους επιμέρους παράγοντες που συνθέτουν ένα φυσικό περιβάλλον (κλίμα, χλωρίδα, πανίδα, γεωμορφολογία, τοπίο). Το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού Σουνίου έχει υποστεί πολύ μεγαλύτερη υποβάθμιση από την έντονη παρουσία του ανθρώπου ακόμη και την προϊστορική εποχή, ιδιαίτερα από την εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων από τους κλασσικούς ήδη χρόνους. Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς που συνέταξαν την μελέτη διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Σουνίου (Τρακόλης κ.α 1983), η υψηλή συγκέντρωση του μολύβδου που εκλύονταν από το γειτονικό εργοστάσιο είχε προκαλέσει μερική ή ολική ξήρανση της Χαλεπίου πεύκης και μείωση της φυτρωτικότητας των σπόρων που προέρχονταν από προσβεβλημένα δένδρα. Αυτό διαπιστώθηκε από έρευνα που έγινε το 1976 στην συγκεκριμένη περιοχή ύστερα από διαπίστωση ότι το δάσος της Χαλεπίου πεύκης, διαφόρου ηλικίας, που βρίσκεται κοντά στο εργοστάσιο παρουσίαζε τα πιο πάνω συμπτώματα σε έκταση 100 στρεμμάτων. Επίσης οι πυρκαγιές και οι παράνομες καταλήψεις και εκχερσώσεις που έχουν ενταθεί στις τελευταίες δεκαετίες στην περιοχή του Σουνίου, έχουν σημαντικά συντελέσει στην υποβάθμιση του τοπίου.

Αντίθετα το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας διατηρείται σε πολύ καλύτερη κατάσταση, με μεγαλύτερη ποικιλότητα ειδών σε χλωρίδα και πανίδα, ρεύματα και πηγές που έχουν νερό καθ' όλη την διάρκεια του έτους, κάτι το οποίο λείπει παντελώς από τον Εθνικό Δρυμό Σουνίου. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ορειογραφική διαμόρφωση του βουνού και στο δριμύ κλίμα που επικρατεί στη διάρκεια του χειμώνα (χιονοπτώσεις -παγετοί) σε σχέση με το υπόλοιπο Αττικό τοπίο. Οι πολλές κορυφές του βουνού, τα πολλά ρεύματα, οι απότομες χαραδρώσεις με την πλούσια βλάστηση, συνιστούν

ένα τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Επομένως ο Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας προσφέρεται όχι μόνο για φυσική αναψυχή αλλά και για ορειβασία καθ' όλη την διάρκεια του έτους.

Το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού Σουνίου παρότι δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σαν τοπίο, καταπληκτική εντύπωση δημιουργούν οι αρχαιολογικοί χώροι, τα πυκνά λείψανα της αρχαίας μεταλλουργίας, οι στοές και τα πηγάδια που φανερώνουν την εξορυκτική εργασία, καθώς και πολλά έργα υποδομής της αρχαιότητας (λιμάνια, δρόμοι, πύργοι). Οι εγκαταστάσεις της νεώτερης Εταιρείας Μεταλλείων, οι γραμμές Decauville, τα σπίτια των εργατών, οι σωροί των υπολειμμάτων της αρχαίας και νεώτερης εκμετάλλευσης. Επίσης η παρουσία του Σουνίου και του Θορικού με τους αρχαίους ναούς, τους οικισμούς και το θέατρο είναι αισθητή στον επισκέπτη από διάφορα σημεία και δημιουργεί διαφορετικές εντυπώσεις κάθε φορά. Το ανθρώπινο ενδιαφέρον επίσης προσελκύουν το πλήθος των ορυκτών και γεωλογικά φαινόμενα όπως το Χάος και η σπηλιά του Κίτσου, που παρουσιάζει μεγάλο παλαιοντολογικό ενδιαφέρον.

Η γειτνίαση των Εθνικών Δρυμών της Αττικής με την πρωτεύουσα της χώρα μας καλούνται να εξυπηρετήσουν όχι μόνο την προστασία των φυσικών τοπίων τους, αλλά και τις ωφέλειες που προκύπτουν από κοινωνική, τουριστική και εκπαιδευτική διάσταση.

Η προσπελασιμότητα των Εθνικών Δρυμών με αυτοκίνητο, ή ύπαρξη χώρων αρχαιολογικού, ιστορικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος μέσα και κοντά στα όρια του Δρυμού του Σουνίου, η ύπαρξη κέντρων παραθαλάσσιου παραθερισμού σε μικρή απόσταση από αυτό, το τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Πάρνηθας έχουν δημιουργήσει ζήτηση υπαίθριας αναψυχής και στους δύο Εθνικούς Δρυμούς. Αυτή έχει είτε άτυπη μορφή (π.χ. υπαίθρια γεύματα, οδήγηση για ευχαρίστηση), είτε είναι εξειδικευμένη π.χ. αναρρίχηση, ορειβασία. Αναφέρθηκε ήδη στο κεφάλαιο 3.1.5.2 ότι σε ετήσια βάση, ο αριθμός των επισκεπτών που αναζητεί αναψυχή πλησιάζει τα 270.000 άτομα για το έτος 1995 στο Δρυμό Πάρνηθας.

Το γεγονός ότι ολόκληρη η περιοχή του Σουνίου έχει χαρακτηριστεί σαν αρχαιολογικός χώρος και ιστορικός τόπος, σε συνδυασμό με τις αρχαιότητες του Σουνίου, αναμένεται ότι εκτός των άλλων επισκεπτών, η περιοχή θα προσελκύσει και μέρος των χιλιάδων Ελλήνων και ξένων τουριστών που επισκέπτονται τις αρχαιότητες αυτές. Το 1982 ο αριθμός αυτός έφτασε τις 90.000 για τις αρχαιότητες του Σουνίου μόνο τις καθημερινές ημέρες.

Υστερα από μελέτη και αξιολόγηση των διαφόρων περιβαλλοντικών στοιχείων και των δύο Δρυμών της Αττικής, μπορούν να εξαχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Το βασικό πρόβλημα του φυσικού περιβάλλοντος του Εθνικού Δρυμού Σουνίου είναι η υποβάθμιση ή ακόμα και η μερική εξαφάνιση του, λόγω των έντονων και καταστροφικών επεμβάσεων από την αρχαιότητα. Οι πυρκαγιές έχουν επίσης συμβάλλει σημαντικά στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την πενταετία 1978-1982 στην περιοχή του δρυμού εκδηλώθηκαν 5 πυρκαγιές που κατέστρεψαν συνολικά 244 στρέμματα δάσους και δασικής βλάστησης. Το σύνολο δε της έκτασης του δρυμού κάηκε στη μεγάλη πυρκαγιά του 1985. Ο κίνδυνος των πυρκαγιών στην περιοχή του Σουνίου είναι αυξημένος λόγω του ξηροθερμικού κλίματος αλλά και των πολλών επισκεπτών από τα παραθεριστικά κέντρα που δέχεται η περιοχή. Άλλος σοβαρός παράγοντας είναι οι παράνομες εκχερσώσεις και καταλήψεις που έχουν ενταθεί τα τελευταία χρόνια, κυρίως για αυθαίρετη δόμηση. Έτσι ότι έχει απομείνει σήμερα είναι ένα μικρό δείγμα ενός παλαιότερα εκτεταμένου φυσικού τοπίου.
2. Η καταστροφή της φυτοκάλυψης και ιδιαίτερα των δασών έχει σαν συνέπεια την αύξηση της θερμοκρασίας και μέσω αυτής την διαταραχή της υδατικής ισορροπίας, δεδομένου, ότι η φυτική κάλυψη συμβάλλει στην διατήρηση του υδροφόρου ορίζοντα στα ανώτερα στρώματα. Αυτό καταφαίνεται και από το διαφορετικό φυσικό περιβάλλον του Δρυμού που υπήρχε κατά το παρελθόν όπως περιγράφηκε στο ειδικό κεφάλαιο.
3. Παρόλα αυτά ο Εθνικός Δρυμός Σουνίου παραμένει ένας τόπος με ιδιαίτερα αξιόλογα φυσικά, αισθητικά και ιστορικά χαρακτηριστικά αλλά και περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα. Ο Δρυμός παρουσιάζει σημαντικές δυνατότητες, ως ένα βαθμό ανεκμετάλλευτες, κυρίως στους τομείς του τουρισμού και της αναψυχής. Παρά τις καταστροφές που έχουν συντελεστεί αυτά που έχουν απομείνει κατά την άποψή μας συνιστούν ένα τοπίο μοναδικό για την Αττική και ένα χώρο ιστορικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος για όλο τον κόσμο.
4. Το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας δεν παρουσιάζει σημαντική υποβάθμιση, διότι αποτελείται κατά 98% από δάση και δασικές εκτάσεις και κατά συνέπεια πρόκειται για καθαρό δασικό περιβάλλον. Είναι το μοναδικό συγκροτημένο υψηλό δάσος που απέμεινε στην Αττική, μετά την καταστροφή των δασών του Πεντελικού όρους από τις πρόσφατες πυρκαγιές. Τη μεγαλύτερη υποβάθμιση του Εθνικού Δρυμού προκαλούν οι διάφορες

εγκαταστάσεις που υπάρχουν μέσα στον πυρήνα.

5. Ο αριθμός των επισκεπτών στον Εθνικό Δρυμό της Πάρνηθας αυξήθηκε κατακόρυφα με τη δημιουργία οργανωμένων χώρων αναψυχής από το Δασαρχείο Πάρνηθας κατά τα έτη 1984-1985 και τη συνεχιζόμενη δραματική υποβάθμιση του λεκανοπεδίου Αττικής.
6. Η μελλοντική ζήτηση αναψυχής και στους δύο δρυμούς της Αττικής προβλέπεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια. Αυτό συμπεραίνεται από την εξέλιξη και μεταβολή των εξής επιμέρους παραγόντων:
 - Το μέγεθος του πληθυσμού του λεκανοπεδίου Αττικής δεν φαίνεται ότι θα μειωθεί σύντομα παρά τα μέτρα που παίρνονται από την Πολιτεία.
 - Η αύξηση του εισοδήματος πολλών κατοίκων του λεκανοπεδίου Αττικής καθώς και η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου του λαού θα αυξήσει τον αριθμό των επισκεπτών στους Δρυμούς που ενδιαφέρονται για θέματα φυσικής Ιστορίας και αρχαιολογίας.
 - Η συνεχής αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης, σε συνδυασμό με την μείωση των ωρών εργασίας και την προσπελασιμότητα των δρυμών θα επηρεάσει θετικά την ζήτηση αναψυχής.
 - Η ζήτηση θα αυξηθεί και λόγω παροχής ευκολιών και έργων αναψυχής από την αρμόδια υπηρεσία που προβλέπεται να γίνουν ακόμη, όπως χώρους υπαίθριων γευμάτων, μουσείο φυσικής ιστορίας στο Σούνιο, θέσεις θέας κλπ.
 - Τέλος υπάρχει μια μερίδα πληθυσμού που δεν θέλει να επισκέπτεται τους δρυμούς ή την ύπαιθρο γενικά, που όμως μπορεί στο μέλλον να αλλάξει γνώμη.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Η αναμενόμενη αύξηση των επισκεπτών στους Εθνικούς Δρυμούς της Αττικής πιθανόν να δημιουργήσει δραστηριότητες αναψυχής που να συντελούν σε περαιτέρω υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι συνεπώς ανάγκη να εντοπιστούν έγκαιρα τυχόν ανταγωνιστικές χρήσεις γης και να προταθούν μέτρα επίλυσης των προβλημάτων που θα δημιουργηθούν εξαιτίας αυτών. Χωρίς την

επίλυση τέτοιων προβλημάτων θα υπάρξει αναρχία στη διαχείριση των δρυμών, υποβάθμιση του περιβάλλοντος και μείωση της ικανότητας να απολαμβάνουν οι επισκέπτες από την συμμετοχή τους στις διάφορες δραστηριότητες αναψυχής.

2. Υπάρχει ανάγκη επέμβασης της Πολιτείας για οριοθέτηση των ορεινών όγκων και των χρήσεων γης ώστε να περιοριστούν οι παράγοντες υποβάθμισης (χρήση κατοικίας, αυθαίρετη δόμηση κλπ.) και να εξασφαλιστούν εκτάσεις για ανάπτυξη χρήσεων υπαίθριας αναψυχής.
3. Η ύπαρξη στοών μεταλλείων σε όλη σχεδόν την έκταση του Εθνικού Δρυμού Σουνίου δημιουργεί κινδύνους για του επισκέπτες. Όπως αναφέρεται στην μελέτη διαχείρισης του Δρυμού ο αριθμός των ατόμων που έχουν χαθεί στην περιοχή μέχρι τώρα φθάνουν τους δέκα. Το 1982 με πολύ δυσκολία σώθηκε ένα άτομο που είχε πέσει σε πηγάδι βάθους 30 μέτρων. Θα πρέπει λοιπόν να περιφραχθούν όλα τα επικίνδυνα πηγάδια που υπάρχουν κοντά στους χώρους αναψυχής. Αυτό έχει γίνει μερικώς μέχρι σήμερα, παρότι προβλέπονταν από την μελέτη διαχείρισης. Περίφραξη έχει γίνει μόνο στο «Χάος».
4. Για τη βελτίωση του περιβάλλοντος του Εθνικού Δρυμού Σουνίου πρέπει να γίνουν φυτεύσεις δασικών ειδών στις γυμνές εκτάσεις και συμπληρώσεις της υπάρχουσας δασικής βλάστησης. Σε αρκετές θέσεις πρέπει να βελτιωθεί η εμφάνιση του υπάρχοντος δάσους Χαλεπίου πεύκης με την εισαγωγή πλατύφυλλων ειδών, δένδρων και θάμνων κυρίως κατά μήκος των δρόμων και στα όρια του δάσους. Αυτό έχει γίνει σε πολύ μικρή κλίμακα παρότι προβλεπόταν από την μελέτη Διαχείρισης του Δρυμού Σουνίου.
5. Πρέπει να εφαρμοστεί χωροταξικός σχεδιασμός των γειτονικών με το δρυμό του Σουνίου περιοχών. Αυτή η προσπάθεια έχει αρχίσει με την πρόσφατη μελέτη που έχει γίνει από τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου και προστασίας περιβάλλοντος Αθήνας (Πάλλα, Ζαμπέλη, 1997) για να σταματήσει η αυθαίρετη δόμηση στην περιοχή του Σουνίου.
6. Πρέπει να τοποθετηθούν περισσότερες πινακίδες γενικής ενημέρωσης και στους δύο Εθνικούς Δρυμούς, διότι οι υπάρχουσες είναι ελλιπείς και πολλές πινακίδες έχουν φθαρεί.
7. Μέγιστη δυνατή ενημέρωση των επισκεπτών για την αποστολή των Εθνικών Δρυμών και τις διάφορες ευκολίες που παρέχονται. Διοργάνωση επισκέψεων και επί τόπου ενημέρωση-ξενάγηση μαθητών, σπουδαστών και οργανωμένων

ομάδων πολιτών για καλύτερη περιβαλλοντική εκπαίδευση από υπεύθυνους υπαλλήλους - ξεναγούς.

8. Διεξαγωγή συνεχούς επιστημονικής έρευνας σε διάφορους τομείς όπως: α) στη δυναμική των πληθυσμών των διαφόρων ειδών της πανίδας, β) στην επίδραση των δραστηριοτήτων αναψυχής πάνω στη χλωρίδα και πανίδα, γ) στην αναζήτηση τρόπων για την καλύτερη διακίνηση των οχημάτων μέσα στους δρυμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αμοργιανιώτης, Γ., 1997. Σχέδιο Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Σελ. 483. Υπουργείο Γεωργίας-Γενική Γραμματεία Δασών και Φ.Π. -Δασαρχείο Πάρνηθας.
- Αμοργιανιώτης, Γ., Αγγελόπουλος, Α., 1996. Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας. Έρευνα της Δομής και της Εξέλιξης του Ελατοδάσους Πάρνηθας. Υπουργείο Γεωργίας-Γενική Γραμματεία Δασών και Φ.Π. -Δασαρχείο Πάρνηθας.
- Αμοργιανιώτης, Γ., Αγγελόπουλος, Α., Αλαφογιάννη, Αικ. και Βελέντζας Σ., 1995. Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας. Έρευνα Δασικής Αναψυχής. Υπουργείο Γεωργίας-Γενική Γραμματεία Δασών και Φ.Π. -Δασαρχείο Πάρνηθας
- Ευθυμίουπουλος, Η., 1989. Εικόνες από μία έκθεση (Αττικών τοπίων και περιβάλλον). Νέα Οικολογία. Τεύχος 59.
- Καραμέρης, Α., 1985. Αναψυχή στις προστατευόμενες φυσικές περιοχές και σε άλλους δασικούς χώρους. Ανάγκες -Τάσεις. Γεωτεχνικά, τεύχος 2, Θεσσαλονίκη.
- Καραμέρης, Α., 1986. Η κοινωνικοπολιτική σημασία των Εθνικών Δρυμών. Δασικά Χρονικά, τεύχος 7-12. Αθήνα.
- Καραμέρης, Α., 1991. Η κοινωνική, τουριστική και εκπαιδευτική διάσταση των Εθνικών Δρυμών. Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, σελ. 561-575 Θεσσαλονίκη.
- Κασιούμης, Κ. 1988. Κυρίαρχες απόψεις στην καθιέρωση και Διαχείριση των προστατευομένων περιοχών. Δρ. Ερευνητής ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. Έκθεση προς Γενικό Γραμματέα Υπ. Γεωργίας.
- Μαυρομάτης, Γ., 1976. Οικολογικά διαιρέσεις της Αττικής. Αυτοτ. Έκδ. Ι.Δ.Ε. αριθμ. 78, Αθήνα.
- Μαυρομάτης, Γ., 1980. Το βιοκλίμα της Ελλάδας. Σχέσεις κλίματος και φυσικής βλάστησης. Βιοκλιματικοί χάρτες. Δασική Έρευνα τόμος 1 παράρτημα σελ. 63.
- Μητσόπουλος, Κ., 1894. Στοιχεία Γεωλογίας. Τόμος Δεύτερος, Χρονογραφική και Ιστορική Γεωλογία. Αθήνα.
- Μικρός, Δ., Καρακάλου, Ε., Γκριτζώνα, Χ. 1995. Μελέτη προστασίας ορεινού όγκου Λαυρεωτικής. Οργανισμός ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας. Πανόρμου 2.
- Ξενόπουλος, Σ., 1989. Επιδημιολογία συμπτωματολογία και αιτιολόγηση του φαινομένου αποξηράνσεως των ελατοδασών της χώρα μας. Πρακτικά διημερίδας «Ξήρανση ελατοδασών», Τρίπολη 5-6/12/1989, ΓΕΩΤ.Ε.Ε.: 71-83.
- Οικονόμου, Α., Νάκος, Γ., 1992. Ταξινόμηση, Χαρτογράφηση και Αξιολόγηση των Γαιών: Περιφέρεια Πελοποννήσου. ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε, ΙΜΔΟ & ΤΔΠ, Αθήνα.

- Πάγκας, Ν., 1992. Η διαχείριση του Αισθητικού δάσους Καισαριανής. Παρουσίαση στο τετραήμερο εκδηλώσεων «Προστατευόμενες Φυσικές Περιοχές Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς-30 χρόνια», Χανιά, 5-8 Μαΐου.
- Πάλλα, Λ., Ζαμπέλη, Π., 1997. Ζώνη οικιστικού ελέγχου ΝΑ Αττικής-Λαυρεωτικής. Οργανισμός ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας. Πανόρμου 2.
- Παπασταύρου, Α., Σόντσα, Κ., Κατσαρού, Λ., 1988. Οι Εθνικοί Δρυμοί της χώρας μας και το νομικό τους καθεστώς. Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, τόμος ΛΒ. Θεσσαλονίκη.
- Σπαθάρη, Ε., 1989. Η χαμένη αρμονία της φύσης. Νέα Οικολογία. Τεύχος 59 σελ.
- Σφήκας, Γ., Κοντά στους Δρυμούς μας. Οικολογική αξία, προβλήματα, επεμβάσεις-καταστροφές. Οικολογία και Περιβάλλον. Τεύχος 4 Σεπτ.-Οκτωβ.
- Τρακόλης, Δ., 1983. Κοινωνικός ρόλος των Εθνικών Δρυμών (Αναψυχή και περιβαλλοντική εκπαίδευση). Δασικά Χρονικά τεύχος 5-6 σελ. 184-209.
- Τρακόλης, Δ., Μαυρομάτης, Γ., Νάκος, Γ., 1983. Μελέτη οργάνωσης και Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Σουνίου. Υπ. Γεωργίας, Αθήνα.
- Τσόπελας, Π., 1993. Προσβολή της Ελάτης από το μύκητα *Heterobasidion annosum*. Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα 4(1): 44-50.

ΣΥΝΟΛΟ: 19

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ: 33.106 Εκτάρια

ΑΙΩΝ ΔΑΣΟΣ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΕΚΤΑΡΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΔΙΑΤ/ΜΑ & ΤΑΧΥ
1. ΦΟΙΝΙΚΟΔΑΣΟΣ ΒΑΪ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1973	20	Μικρή κοιλάδα με ουσική συντάδα κρητικού φοίνικα, που είναι ένα από τα δασοκομικά οικόπεδα στην Ευρώπη. Μαγευτικό τοπίο μέσα σε θαυμάσια αμμουδιά που συγκεντρώνει ξεχωριστό τουριστικό ενδιαφέρον.	Κοντά στη Σητεία και το Παλιόκαστρο στη Β.Α. Κρήτη, περιοχή Λασηθίου.	ΠΔ 121/1973 (170/ΤΑ/1973)
2. ΔΑΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	1974	640	Περιοχή που καλύπτεται από δασός πεύκης και σποραδικά άλλα είδη. Στο μεγαλύτερο μέρος της είναι αναδασωμένη. Περιλαμβάνει αξιόλογο βυζαντινό μοναστήρι και άλλα μνημεία και αποτελεί πολύ έλξεως επισκεπτών.	Στον Υμηττό, κοντά στην Αθήνα με άνετη προσέλευση από πολλούς ασφαλτοδρόμους.	ΠΔ 91/1974 (31/ΤΑ/1974)
3. ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΕΜΠΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ	1974	1762	Τμήμα της κοιλάδας του ποταμού Πηνειού, με εντυπωσιακή γεωμορφολογία και βλάστηση καθώς και θαματικότατο φυσικό κάλλος.	Κοντά στα χωριά Αμπελάκια και Ομόλιο, κατά μήκος της Εθνικής οδού Λάρισας - Θεσ/νίκης, στον Νομό Λάρισας.	ΠΔ 92/1974 (31/ΤΑ/1974)
4. ΔΑΣΟΣ ΚΑΡΑΪΣΧΑΚΗ ΚΑΡΑΪΤΣΑΣ	1974	252	Περιοχή με εναλλασσόμενη τοπογραφία που καλύπτεται από δάση πλατύφυλλων. Περιλαμβάνει σπηλιές μεγάλης σημασίας για την ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.	Κοντά στο χωριό Μουζάκι της Καρδίτσας.	ΠΔ 93/1974 (31/ΤΑ/1974)
5. ΠΕΥΚΙΑΣ ΕΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1974	27,5	Παραθαλάσσιο δάσος πεύκης με αειθαλή πλατύφυλλα κατά θέσεις. Δημοσίως περιοχή αναψυχής με όμορφες παραλίες που συγκεντρώνουν πολλούς επισκέπτες, ιδιαίτερα το καλοκαίρι.	Στην κωμόπολη του Ευλοκάστρου, στον Νομό Κορίνθου.	ΠΔ 198/1974 (70/ΤΑ/1974)
6. ΔΑΣΟΣ ΧΕΙΜΑΡΡΩΝ ΣΑΒΑΛΕΜΟΥ & ΧΑΡΑΔΟΥ ΑΧΑΪΑΣ	1974	1.850	Δασωμένες και άλλες εκτάσεις που καλύπτουν τη λεκάνη απορροής πάνω από την Πανεπιστημιούπολη Πατρών.	Κοντά στην Πάτρα, στον Νομό Αχαΐας.	ΠΔ 227/1974 (99/ΤΑ/1974)
7. ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1976	86	Αναδασωμένη περιοχή, κυρίως με πεύκα και μερικά άλλα δασικά είδη διάσπαρτα, πάνω από την πόλη των Ιωαννίνων. Η περιοχή έχει ιδιαίτερη αξία ως χώρος αναψυχής.	Περιοχή δάσος στα Γιάννενα, Νομός Ιωαννίνων.	ΠΔ 837/1976 (306/ΤΑ/1976)
8. ΔΑΣΟΣ ΦΑΡΕΛΛΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ	1977	34,5	Περιοχή αναδασώσεως με κύριο είδος το πεύκο και ορισμένα άλλα είδη, αλλά και με νησίδες φυσικής βλάστησης. Η περιοχή είναι οργανωμένη για να παρέχει ευκολίες αναψυχής στους επισκέπτες.	Νότια από την πόλη των Φαρελλών, στον Νομό Λάρισας.	ΠΔ 24/2/1977 (103/ΤΑ/1977)
9. ΔΑΣΟΣ ΣΤΕΡΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ	1977	674	Δάση ελάτης και καστανίας στο όρος Δίρους στην Ευβοία.	Κοντά στο χωριό Στενή στην Ευβοία.	ΠΔ 24.2.1977 (108/ΤΑ/1977)
10. ΔΑΣΙΚΟ ΣΥΜΠΛΗΡΜΑ ΟΣΣΑΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	1977	16.900	Περιοχή με δάση μικτής σύνθεσης, βοσκοτόπους και γεωργικές εκτάσεις στο βουνό Όσσα, με πολλά ποτάμια, ποικιλία τοπογραφικών χαρακτηριστικών και ακτή μήκους 4,4 χλμ.	Η περιοχή ορίζεται από τα χωριά Κυστρίτσα, Ομόλιο, Σπηλιά, Αμπελάκια και Μελιβόια του Νομού Λάρισας.	ΠΔ 5.5.1977 (175/ΤΑ/1977)
11. ΔΕΥΟΔΑΣΟΣ ΜΟΓΓΟΣΤΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1977	520	Περιοχή με δρυοδάση και άλλα δασικά είδη διάσπαρτα, με εναλλασσόμενη τοπογραφία και ξεχωριστή θέα.	Κοντά στα χωριά Σούλι, Βάλτα, Θροσάρι στον Νομό Κορίνθιας.	ΠΔ 5.5.1977 (175/ΤΑ/1977)
12. ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΔΑΣΟΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ - ΜΥΤΙΚΑ ΠΡΕΒΕΖΑΣ	1977	66	Εκταση αναδασωμένη με πεύκα, ευκαλύπτους και άλλα δασικά είδη, δίπλα στη θάλασσα και κοντά στα ερείπια της αρχαίας Νικόπολης.	Κοντά στο χωριό Μυτικός στην περιοχή Πρέβεζας.	ΠΔ 5.5.1977 (183/ΤΑ/1977)
13. ΔΑΣΗ ΝΗΣΟΥ ΣΚΙΑΘΟΥ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1977	3.000	Όλες οι δασωμένες περιοχές της νήσου Σκιάθου με το θαυμάσιο παραθαλάσσιο «δάσος των Κουκουναριών».	Στο νησί της Σκιάθου στις Δ. Σποράδες, νομός Μαγνησίας.	ΠΔ 13.6.1977 (248/ΤΑ/1977)
14. ΣΤΕΝΑ ΝΕΣΤΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ-ΞΑΝΘΗΣ	1977	2.380	Το στενότερο τμήμα της κοιλάδας του ποταμού Νέστου που χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά στοιχεία τοπογραφικής ομορφιάς (οργιώδης βλάστηση, απόκρημνες πλαγιές, βραχώδεις σχηματισμοί, ποτάμια) και επίσης από μοναδική χλωρίδα και πανίδα.	Μεταξύ των χωριών Τοξότες του Νομού Ξάνθης και Παράδεισος του Νομού Καβάλας.	ΠΔ 11.7.1977 (283/ΤΑ/1977)
15. ΔΑΣΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΑΧΑΪΑΣ	1977	1.750	Περιοχή με εναλλασσόμενη τοπογραφία, δάση μικτής σύνθεσης και άλλη βλάστηση καθώς και ιδιαίτερη ιστορική και πολιτιστική σημασία.	Κοντά στα Καλάβρυτα στον Νομό Αχαΐας.	ΠΔ 29.9.1977 (404/ΤΑ/1977)
16. ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΤΙΘΟΡΕΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	1979	200	Όμορφη δασωμένη περιοχή πάνω από την πόλη με γεωμορφολογικό ενδιαφέρον, καλλιτεχνικά μνημεία και ιστορικούς χώρους.	Πλάι στην πόλη της Τιθορέας, στον Νομό Φθιώτιδας.	ΠΔ 13.2.1979 (125/ΤΑ/1979)
17. ΔΑΣΗ ΑΜΥΓΔΑΛΕΩΝΟΣ-ΚΑΒΑΛΑΣ	1977	2.216	Αναδασωμένη περιοχή με πεύκα και άλλα διάσπαρτα είδη, που περιλαμβάνει και γεωργικές γαίες, πάνω από την πόλη της Καβάλας.	Στην περιοχή Καβάλας, στη Β.Α. Ελλάδα.	ΠΔ 1.10.1979 (606/ΤΑ/1979)
18. ΔΑΣΟΣ ΛΟΦΩΝ ΚΑΣΤΡΟΥ & ΑΒΑΤΙΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	1979	28	Αναδασωμένη περιοχή με πεύκα και άλλα διάσπαρτα είδη και με εντυπωσιακή βλάστηση, με όμορφο τοπίο και παλιό κάστρο μέσα στην πόλη των Τρικάλων.	Στο Τρίκαλα στην Κεντρική Ελλάδα.	ΠΔ 1.10.1979 (609/ΤΑ/1979)
19. ΔΕΥΟΔΑΣΟΣ ΕΟΥΡΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1980	100	Αποσπασμα από εκτεταμένο δρυοδάση, σε πεδινή έκταση με οικολογικό, συγχρονικό και τουριστικό ενδιαφέρον.	Κοντά στην πόλη του Αλυρού, στον Νομό Μαγνησίας.	ΠΔ 356/1980 (99/ΤΑ/1980)

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Συνολικός Αριθμός: 51			Συνολική Εκταση: 16.700 Εκτάρια	Σημείωση: Πολλά φυσικά μνημεία είναι μεμονωμένα δένδρα ή μικρές συστάδες δένδρων και συνεπώς δεν υπάρχει αναφορά σε έκταση.	
ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ Σ ΕΚΤΑΡΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΑΠΟΦΑΣΗ Η΄ ΔΙΑΤΑΓΜΑ & (ΦΕΚ)
1. Οι δύο πλάτανοι Σχολαρίου-Λαγκαδά	1975		Δύο δένδρα πλατάνου που τα κάνουν σημαντικά η ηλικία τους, οι διαστάσεις τους και το γεγονός ότι στην κορυφή τους σπάζουν τις φοιλιές τους κάθε χρόνο πολλά ξευγάρια παντόμορων ερωδιών.	Κοντά στο χωριό Σχολαρίου ανάμεσα στις λίμνες Βολβή και Κορόνια, στην περιοχή Λαγκαδά - Θεσσαλονίκης.	Απ. 5212/1975 (281/ΤΒ/1975)
2. Ο Πλάτανος του Παυσανία, στο Αίγιο	1976		Τεράστιος πλάτανος, ίσως ο μεγαλύτερος σε ηλικία και διαστάσεις πλάτανος στην Ελλάδα, με μεγάλο κενό στο σωστικό του κορμού του και με μεγάλη ιστορική αξία.	Στην πόλη του Αιγίου κοντά στην παραλία. Νομός Αχαΐας.	Απ. 23864/1699/1976 (738/ΤΒ/1976)
3. Οι «Δώδεκα βρύσες» του Αιγίου	1976		Παλιά πηγή, γνωστή ως «οι δώδεκα βρύσες» που σήμερα έχει σχεδόν στερέψει. Στην ίδια θέση και στενά συνδεδεμένη με την ιστορία του Πλάτανου του Παυσανία, στο Αίγιο.	Κοντά στον Πλάτανο του Παυσανία, απέναντι σε μια παλιά εκκλησία, στο Αίγιο, κοντά στην παραλία.	"
4. Το Κλήμα των Καλαβρύτων	1976		Εντυπωσιακό άγριο κλήμα που <i>θυμίζει με ομάδα από</i> πουρνάρια. Αποτελεί αξιόλογο επιστημονικό και αισθητικό μνημείο της φύσης και παράλληλα είναι σημαντικός τουριστικός πόλος έλξης στην περιοχή.	Στην αυλή της εκκλησίας του Αγ. Νικολάου, κοντά στο χωριό Παγκράτι της περιοχής Καλαβρύτων Νομού Αχαΐας.	Απ. 44040/2526/1976 (738/ΤΒ/1976)
5. Το Πεύκο της Νικήτης Χαλκιδικής	1976		Πεύκο δίπλα στη θάλασσα, εντυπωσιακού μεγέθους και μοναδικού αισθητικού κάλλους.	Κοντά στο χωριό Νικήτη στην περιοχή Πολύγυρου Χαλκιδικής.	Απ. 44039 / 2525/1976 (733/ΤΒ/1976)
6. Ο Πλάτανος στον Γεροπλάτανο Χαλκιδικής	1976		Πολύ γέριος πλάτανος με τεράστιους κλώνους και πηγή στις ρίζες του.	Στην κεντρική πλατεία του χωριού Γεροπλάτανο, στην περιοχή Πολύγυρου Χαλκιδικής.	"
7. Ο Πλάτανος Βαβδού Χαλκιδικής	1976		Γέριος πλάτανος με ειδικά μορφολογικά και βοτανικά χαρακτηριστικά καθώς και με ιστορική αξία.	Στην κεντρική πλατεία του χωριού Βαβδός, στην περιοχή Πολύγυρου Χαλκιδικής.	"
8. Οι Πλάτανοι των Κομποτάδων Θωπιάδας	1976		<i>Ομάδα</i> πέντε γέριων πλατάνων που συνδέονται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα.	Στην πλατεία του χωριού Κομποτάδες, στον Νομό Φθιώτιδας.	Απ. 72906/4096/1976 (1113/ΤΒ/1976)
9. Ο Πλάτανος της Άρτας	1976		Πλάτανο αιωνόβιο και με πανέμορφο σχήμα φυλλωσιάς, κοντά στο γνωστό «γεφύρι της Άρτας» πάνω στον ποταμό Άραχθο, συνδεδεμένο με πολλούς από τους θρύλους της περιοχής.	Στην είσοδο της πόλης της Άρτας στη Β.Δ. Ελλάδα.	Απ. 72907 / 4097/1976 (1113/ΤΒ/1976)
10. Ο αειθαλής Πλάτανος της Φαιστού στην Κρήτη	1977		<i>Ποικιλία</i> πλατάνου που διατηρεί το σύλλωμά του όλο το χρόνο παρουσιάζει ιδιαίτερο επιστημονικό και αισθητικό ενδιαφέρον για πολλούς λόγους. Το συγκεκριμένο αυτό δένδρο έχει και ξεχωριστή ιστορική αξία.	Κοντά στην αρχαία πόλη της Φαιστού του Νομού Ηρακλείου, στην Κρήτη.	Απ. 202306 / 3584/1977 (590/ΤΒ/1977)
11. Το Κυπαρίσσι της Πρασιάς Ευρυτανίας	1977		Υπερκόμμο κυπαρίσσι εντυπωσιακού μεγέθους που συνδέεται με σοβαρά ιστορικά γεγονότα.	Κοντά στο χωριό Πρασιά του Νομού Ευρυτανίας.	"
12. Οι Πλάτανοι της Βέροιας	1977		Δύο γέρικα πλατάνια μέσα στη Βέροια τεράστιου μεγέθους που συνδέονται με την ιστορία της περιοχής.	Στο κέντρο της πόλης της Βέροιας, στον Νομό Ημαθίας, Β. Ελλάδα.	"
13. Ο Πλάτανος του Ναυπλίου	1977		Γέριος, εντυπωσιακός πλάτανος που συνδέεται με τον ήρωα της επανάστασης του 1821 Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.	Στο κέντρο της πόλης του Ναυπλίου, στον Νομό Αργολίδας.	"
14. Η Ελιά του Ναυπλίου	1977		<i>Ελιά μεγάλη</i> με αξιόλογα μορφολογικά και αισθητικά χαρακτηριστικά, και ιστορική αξία.	Στην πλατεία Παναγιάς της πόλης του Ναυπλίου, στον Νομό Αργολίδας.	"
15. Ο Φοίνικας του Ναυπλίου	1977		Φοίνικας που τον ρύτιζε ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας, όταν το Ναύπλιο ήταν η πρωτεύουσα της χώρας.	Στην πλατεία «Πέντε αδελφοί» της πόλης του Ναυπλίου, στον Νομό Αργολίδας.	"
16. Οι Ίταμοι Κρουονερίου Αργολίδας	1977		Πανέμορφη ομάδα δένδρων, υπόλοιπα παλιού εκτεταμένου δάσους αειρωμένου στη βεά Άρτεμη.	Κοντά στο χωριό Κρουονέρι, στο βουνό Αρτεμίσιο, στον Νομό Αργολίδας.	"
17. Οι Ελιές της Δημιάνης Αργολίδας	1977		Συστάδα από οκτώ ελιές με ιδιόμορφη θρησκευτική αξία. Ανήκουν στο παλιό μοναστήρι των Ταξιαρχών και συνδέονται με ιστορικά γεγονότα της περιοχής.	Κοντά στο χωριό Δημιάνη, στον Νομό Αργολίδας.	"
18. Οι Ελιές του Αλμυροποτάμου Ευβοίας	1977		Τρεις αιωνόβιες ελιές, με σημαντικό μορφολογικά χαρακτηριστικά και αξιόλογη αισθητική παρουσία δίπλα σε παλιά εκκλησία του παραθαλάσσιου χωριού.	Στο χωριό Αλμυροπόταμος της επαρχίας Καρυσίας στην Εύβοια.	"
19. Ο Πλάτανος της Δημητσάνας Αρκαδίας	1980		Εντυπωσιακό γέριος πλάτανος, μεγάλων διαστάσεων, που συνδέεται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα της περιοχής.	Κοντά στη Δημητσάνα στον Νομό Αρκαδίας.	Απ. 200995 / 7950/1979 (121/ΤΔ/1980)
20. Ο Σεινέριος του Σιδηροκάστρου Μισηθίας	1980		Όμορφο γέριος δένδρο σεινέριου, κοντά σε μια ιωνική που υπαγορεύοντος πηγή, μοναδικό στην περιοχή για την βοτανική και αισθητική του αξία.	Κοντά στο χωριό Σιδηρόκαστρο Μισηθίας.	"

ΟΥΚΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΕΚΤΑΡΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΑΠΟΦΑΣΗ Η΄ ΔΙΑΤΑΓΜΑ Δ΄ (ΦΕΚ)
21. Η Ελιά της Καλαμάτας	1980		Αιωνόβια ελιά, αντιπροσωπευτική της γνωστής ποικιλίας «Ελαιών Καλαμάτας».	Μέσα στην πόλη της Καλαμάτας στον Νομό Μεσσηνίας.	Απ. 200995/7950/1979 (121/Τ4/1980)
22. Το Δάσος δενδρόκεδρων στην Κινουρία Αρκαδίας	1980	74	Αμιγές δάσος 740 στρεμμάτων σπάνιου είδους δενδρόκεδρων μοναδικό για την βοτανική και οικολογική αξία του.	Κοντά στο χωριό Άγ. Πέτρος στην επαρχία Κινουρίας του Νομού Αρκαδίας.	■
23. Η Δρυς του Περιθωρίου Αρκαδίας	1980		Αιωνόβιο δένδρο βελανιδιάς (<i>πυκνανθής</i>) με ιδιαίτερη ιστορική σημασία, στην αυλή της παλιάς εκκλησίας του Αγ. Γεωργίου.	Στη θέση «Κάμπος του χωριού Περιθωρί», στον Νομό Αρκαδίας.	■
24. Συστάδα Δρυός και Φρύζου στις Μουριές, Κιλκίς	1980	9,2	Όμορφο φυσικό δάσος μικτής σύνθεσης δρυός και οράζου, αξιόλογο επίσης για την οικολογική σημασία του και την αξία του ως χώρου αναψυχής.	Στη θέση Κουρί του χωριού Μουριές στον Νομό Κιλκίς.	■
25. Η Δρυς στις Κοροές, Ηρακλείου	1980		Αιωνόβια δρυς με ιδιαίτερη βοτανική αξία που συνδέεται με ιστορικά γεγονότα της περιοχής.	Κοντά στο χωριό Κοροές της επαρχίας Μαλεβίση στον Νομό Ηρακλείου.	■
26. Οι Βελανιδιές στην Καλαμιά Αιγίου	1980		Δύο πολύ γέριες βελανιδιές χαρακτηριστικές της περιοχής και συνδεδεμένες με πολλά τοπικά γεγονότα.	Στη θέση «Πέντε δέντρα» του χωριού Καλαμιά, στην περιοχή Αιγίου.	■
27. Η Δρυς της Δόριζας Αρκαδίας	1980		Πουρνάρι εντυπωσιακού μεγέθους στην αυλή μιας εκκλησίας, αξιόλογο υπόλειμμα από σημαντικό δάσος δρυός, που καίκε το 1826.	Κοντά στο χωριό Δόριζα στον Νομό Αρκαδίας.	■
28. Ο Πλάτανος Βιάτους, Χανίων	1980		Πελώριος αιωνόβιος πλάτανος με τερνίσια κουσάλα, μέσα στην οποία κρύβονταν άνθρωποι και πυρομαχικά κατά την Τουρκοκρατία και τη γερμανική κατοχή.	Στη θέση Μιχαλιανά του χωριού Βιάτους στον Νομό Χανίων.	■
29. Ο Πλάτανος Αγ. Μαρίας Φθιώτιδας	1980		Γερικός πλάτανος εντυπωσιακού μεγέθους, στην αυλή της εκκλησίας της Αγ. Μαρίας, που συνδέεται στενά με τα ιστορικά γεγονότα της περιοχής.	Στο χωριό Αγ. Μαρίνα της Λοκρίδας στον Νομό Φθιώτιδας.	■
30. Οι Πλάτανοι της Λαμίας	1980		Τέσσερις αιωνόβιοι και πανέμορφοι πλάτανοι μοναδικοί στην περιοχή για το μέγεθος και το αισθητικό κάλλος τους.	Στην «Πλατεία του λαού» στην πόλη της Λαμίας, στον Νομό Φθιώτιδας.	Απ. 200995 / 7950/1979 (121/Τ4/1980)
31. Το Παρθένο δάσος της Κεντρικής Ροδόπης	1980	550	Περιοχή με μοναδική οικολογική αξία, όπου και το παρθένο δασικό οικοσύστημα, στο οποίο η πανίδα και η χλωρίδα έχουν παραμείνει ανέπαφες ως τις μέρες μας. Στην περιοχή υπάρχει ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό παλιών δασικών σχηματισμών, κυρίως ερυθρελάτης, δασικής οξυάς, δασικής πεύκης κτλ. Γνωστοί βιολόγοι έχουν δηλώσει ότι «στην Ευρώπη δεν έχει επιζήσει άλλο παρθένο δάσος με τέτοιο μέγεθος και τέτοια σύνθεση φυτικών και ζωικών ειδών». Γενικά η περιοχή είναι ευρύτατα γνωστή για τη σημαντική επιστημονική αξία της.	Στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, στην οροσειρά της Ροδόπης, κοντά στο Παρναύσι, στον Νομό Δράμας.	■
32. Το Δάσος της οξυάς στην Τσίχλα-Χαϊντού Ξάνθης	1980	18	Περιοχή με εκτεταμένα δάση οξυάς, που περιλαμβάνει επίσης λιβάδια και υγρότοπους. Σε φυσική κατάσταση, χωρίς έντονη εκμετάλλευση από τον άνθρωπο ως σήμερα. Παρουσιάζει ιδιαίτερη επιστημονική και οικολογική αξία.	Στην οροσειρά της Ροδόπης, στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, κοντά στη θέση Χαϊντού, στον Νομό Ξάνθης.	■
33. Το Δάσος οξυάς στο Πευκωτό Πέλλας	1980	3,3	Τμήμα του φυσικού δάσους οξυάς με σημαντικά οικολογικά χαρακτηριστικά που έχει κηρυχθεί προστατευμένο για λόγους καθαρά επιστημονικούς.	Μέσα στο μεγάλο δασικό σύμπλεγμα, που ορίζεται από τα χωριά Πευκωτό και Κάτω Κορυφή, στον Νομό Πέλλας.	■
34. Το νησί Πιπέρι στις Βόρειες Σποράδες	1980	438	Απομονωμένο νησί με σημαντική οικολογική και επιστημονική αξία, που καλύπτεται με χαλέπιο πεύκη και θαμνούς και περιβάλλεται από άγριες βραχώδεις ακτές, όπου βρίσκουν καταστέγιο αρκακτικά πτηνά. Οι απότομες βραχώδεις ακτές με τις πολλές σπηλιές και τα βαθιά νερά αποτελούν σημαντικό βιότοπο για το σπάνιο και απειλούμενο είδος της μεσογειακής ρόκας. Το νησάκι αυτό, μαζί με μερικά άλλα ακατοίκητα νησάκια της περιοχής και τον θαλάσσιο χώρο που τα περιβάλλει, έχει χαρακτηριστεί ως «Θαλάσσιο Πάρκο».	Στις Β. Σποράδες, στον Νομό Μαγνησίας.	■
35. Ο Πλάτανος στο Λειά Θεσπρωτίας	1981		Υπεραιωνόβιος και εντυπωσιακού μεγέθους πλάτανος, κοντά σε γραμμική πηγή, δίπλα στη λιθοκτιστή γέφυρα (του 1863). Συνδέεται στενά με αξιόλογους τοπικούς θρησκευτικούς και ιστορικούς θρύλους.	Κοντά στο χωριό Λειά, στους Φιλιάτες, στον Νομό Θεσπρωτίας.	Απ. 142397 / 1294/1981 (173/Τ8/1981)
36. Η Φτελιά της Αηδόνας Καλαμπάκας	1981		Τερνίσια πανέμορφη στελιά (Καραγάτσι), χρόνως, σημαντική για την βοτανική και αισθητική αξία της.	Στην πλατεία του χωριού Αηδόνα της Καλαμπάκας, στον Νομό Τρικάλων.	Απ. 142397/1294/1981 (173/Τ8/1981)
37. Ο αειθαλής Πλάτανος των Αζωνών Χανίων	1981		Μεγαλόσωμο εντυπωσιακό πλάτανο που διατηρεί το παραδοσιακό του όλο το χρόνο με αξιόλογη βοτανική και αισθητική αξία. Το γέροντο πλάτανο έχει και ιστορική αξία και περιβάλλεται από ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, όπως η παλιά εκκλησία, η σπηλιά και η πηγή που αποτελούν σοβαρό πόλο έλξης τουριστών.	Κοντά στο χωριό Αζωνές της Πελοποννήσου, στον Νομό Χανίων.	■

ΘΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΕΚΤΑΡΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΑΠΟΦΑΣΗ Η΄ ΔΙΑΤΑΓΜΑ & (ΦΕΚ)
38. Το Απολιθωμένο δάσος της Λέσβου	1985	15.000	Μοναδική περιοχή με απολιθωμένους κορμούς δένδρων από διάφορα είδη, μερικά από τα οποία δεν υπάρχουν σήμερα στο νησί. Το φυσικό αυτό μνημείο που είναι ηλικίας 10 περίπου εκατομμυρίων ετών και χαρακτηρίζεται από τους κατασπαρμένους απολιθωμένους κορμούς δένδρων σε έκταση 15.000 στρεμμάτων, έχει κηρυχθεί προστατευτέα περιοχή για τη μοναδική και σπάνια παλαιοβοτανική και γενικότερη επιστημονική σημασία της. Το απολιθωμένο δάσος της Λέσβου θεωρείται ως ένα από τα σπανιότερα φυσικά μνημεία στον κόσμο.	Στο Β.Δ. τμήμα του νησιού της Λέσβου. Κοντά στο χωριό Σίγρι. Στον Νομό Λέσβου.	ΠΔ 443/1985 (160/ΤΑ/1985)
39. Ο Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω	1985		Υπεραιωνόβιος πλάτανος, υπερμεγέθους και συνδεδεμένος στην φαντασία του τοπικού πληθυσμού με τον Ιπποκράτη (460 π.Χ.), τον μεγάλο δισκύλο της ιατρικής στους αρχαίους χρόνους.	Στην πόλη της Κω, κοντά στο μεσαιωνικό κάστρο στο νησί της Κω, στο ανατολικό Αιγαίο.	Απ. 180324/6701/1985 (589/Τ8/1985)
40. Το Κρητικό Κεφαλάνθηρο στις Καμάρες Ηρακλείου	1985	0,2	Η προστατευόμενη περιοχή είναι ο βιότοπος του σπάνιου και απειλούμενου είδους ορχιδέας που ονομάζεται Κρητικό Κεφαλάνθηρο. Είναι ένα από τα πέντε είδη αυτού του γένους που φύονται στην Ελλάδα και είναι ενδημικό στο βουνό Ίδη της Κρήτης.	Στη θέση «Μάνα νερού», σε υψόμετρο 1.400 μ. κοντά στα χωριά Καμάρες και Βορίσια, στον Νομό Ηρακλείου.	"
41. Ο Πλάτανος Αγ. Φλώρου Μεσσηνίας	1985		Ιστορικός ^{υπερ} γέρικος πλάτανος, εντυπωσιακού μεγέθους και σημαντικής αισθητικής αξίας, που συνδέεται με σοβαρά ιστορικά γεγονότα της περιοχής κατά τον 17 ^ο και 18 ^ο αιώνα.	Στο κέντρο του χωριού Αγ. Φλώρου στον Νομό Μεσσηνίας.	"
42. Ο Πλάτανος της Απολλωνίας Σταυρού Θεσσαλονίκης	1985		Εντυπωσιακό ^{υπερ} γίγαντας πλάτανος με ιδιαίτερη ιστορική και θρησκευτική αξία, δίπλα σε επιβλητικό βράχο, από τον οποίο, κατά την παράδοση, εκηρυξε ο Απόστολος Παύλος.	Ανάμεσα στο χωριό Απολλωνία και στη λίμνη Βόλβη, στην περιοχή Σταυρού, στον Νομό Θεσσαλονίκης.	"
43. Ο Πλάτανος της Πλατανιώτισσας Καλαβρύτων	1985		Συστάδα τριών τεράστιων πλατάνων που συμφορούνται σαν ένα δένδρο - με τεράστιο επιστημονικό κοίλωμα, στο οποίο έχει διαμορφωθεί μικρός ναός με πολύτιμη εικόνα της Παναγίας. Ο πλάτανος αυτός συνδέεται με διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις της περιοχής.	Κοντά στο χωριό Πλατανιώτισσα Καλαβρύτων, στον Νομό Αχαΐας.	Απ. 189614/9591/1985 (773/Τ8/1985)
44. Το δάσος του Λεσνίου Αιτωλοακαρνανίας	1985	45,9	Τμήμα υπολειμμα μεγάλου φυσικού υδροχαρούς δάσους με κύριο δασοπονικό είδος τον οραξό (νεροραξό) - αλλά και είδη όπως οστράχια, ιτιά, δάση κτλ. - που συγκεντρώνει επιστημονικά ενδιαφέροντα χλωρίδα και πανίδα. Είναι χαρακτηριστικός βιότοπος με μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία.	Κοντά στο χωριό Λεσνί, στο δρόμο Μεσολογίου - Αιτωλίας, στην περιοχή Μεσολογίου.	"
45. Ο Πλάτανος της Αγ. Λαύρας Καλαβρύτων	1985		Ο ιστορικός πλάτανος που συνδέεται στενά με τα γεγονότα της κήρυξης της επανάστασης του 1821. Το δέντρο είναι εντυπωσιακό και για το μέγεθός του (35 μ. ύψος) αλλά και την γενική εικόνα του.	Περίπου 4 χλμ. από τα Καλάβρυτα, στο χωριό της Μονής Αγ. Λαύρας, στον Νομό Αχαΐας.	Απ. 105497/6459/1986 (656/Τ8/1986)
46. Ο Σογιώνας στο δάσος Λαϊλιάς Σερρών	1985	3,9	Τυρωδής έκταση σημαντική για την επιστημονική και εκπαιδευτική αξία της, που συγκεντρώνει μερικά από τα πιο σπάνια είδη της ελληνικής χλωρίδας.	Κοντά στο χωριό Λαϊλιά, στη θέση «Μπαλιό Τσαϊρι», μέσα σε ευρύτερο δασικό συγκρότημα, στον Νομό Σερρών.	"
47. Υπόλειμμα Υδροχαρούς δάσους στην Ιστιαία Εύβοιας	1985	0,3	Συστάδα αιωνόβιων δένδρων, κυρίως οστράχιας και δρυών σε πεδινή περιοχή, όπου υπάρχουν και υγρότοποι και γεωργικές γαίες. Η συστάδα είναι υπόλειμμα εκτεταμένου υδροχαρούς δάσους, γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη βοτανική και οικολογική αξία στην περιοχή.	Κοντά στην Ιστιαία (3 χλμ. ανατολικά), στην Εύβοια.	"
48. Το δάσος αβυθίων-πλατύουλλων στο νησί Σαπιέντζα Μεσσηνίας	1985	24	Έκταση με τυπική μεσογειακή δασική βλάστηση σκληρόφυλλων, αβυθίων-πλατύουλλων με τη μορφή δένδρου ύψους 8 - 10 μ. στο ακατοίκητο νησί Σαπιέντζα της Μεσσηνίας. Τα είδη που καλύπτουν το νησί είναι κυρίως σχίνος, οιλύκι, αγριελιά, κουμαριά, πουνόρι, αριά κτλ.	Το κεντρικό τμήμα του νησιού Σαπιέντζα στον κόλπο της Μεθώνης, στον Νομό Μεσσηνίας.	"
49. Το μικτό δάσος Προμάχων-Λυκαοστόμου Αριδαίας	1985	192	Μεσα στην προστατευόμενη περιοχή ούεται, σε σποραδική μορφή, το σπανιότερο είδος για τη χώρα μας, η πενταβέλονη πεύκη. Στο μικτό αυτό δάσος υπάρχουν επίσης δένδρα όπως οξυά, δασική πεύκη και μαύρη πεύκη που έχουν ιδιαίτερη οικολογική αξία.	Κοντά στα χωριά Προμάχος και Λυκοστόμο στην περιοχή Αλμωπίας Αριδαίας, στον Νομό Πέλλας.	"
50. Φυσικό δάσος κυπαρισσιού Έμπωνας Ρόδου	1985	135	Σημαντική δασική συστάδα μεσογειακού κυπαρισσιού, με ιδιαίτερη επιστημονική αξία ως βιογενετικό καταπονή. Το δάσος απειλείται κυρίως από πυρκαγιές δένδρα και ένα μικρό ποσοστό (5%) καλύπτεται από τραχεία πεύκη που κι αυτή έχει μεγάλη αισθητική αξία.	Στην θέση Κατάρτι στο Β. Α. τμήμα της Ρόδου, κοντά στο χωριό Έμπωνας, στον Νομό Δωδεκανήσου.	Απ. 105497 / 6459/1986 (656/Τ8/1986)
51. Το μικτό δάσος του Γράμμου	1985	150	Μικτό δάσος οξυάς, ελάτης και μαύρης πεύκης, με αναχτούς βασκοταπούς, περιοχή που διατηρείται σε φυσική κατάσταση, χωρίς ανθρώπινη εκμετάλλευση ως τις μέρες μας και με ιδιαίτερη επιστημονική και οικολογική αξία.	Στη θέση «Μπαρουγκά», μέσα σε ευρύτερο δασικό σχηματισμό, στο βουνό Γράμμος στον Νομό Κατωπόδας.	"

ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΑΣ

Α/Α	ID	ΓΕΝΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΕΙΔΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	Ε	Π	Θ	Α	Γ	ΑΤΤ.	V	C
1	Θ	Eriaceus	concolor		ΣΚΑΝΤΖΟΧΟΙΡΟΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΠΑ		
2	Θ	Talpa	caeca		ΤΥΦΛΟΑΣ ΠΛΑΛΑΚΑΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ	Κ	ΠΡ
3	Θ	Crodinura	ruscula		ΣΠΙΤΟΜΥΤΑΛΙΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ		
4	Θ	Crodinura	leucodon		ΧΩΡΑΦΟΜΥΤΑΛΙΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ		
5	Θ	Crodinura	suaveolens		ΚΗΡΟΜΥΤΑΛΙΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ		
6	Θ	Suncus	etruscus		ΕΤΡΟΥΣΚΟΜΥΤΑΛΙΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ		
7	Θ	Tadarida	taeniotis		ΝΥΧΤΟΝΟΜΟΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
8	Θ	Rhinolopus	ferrumequinum		ΤΡΑΝΟΡΙΝΟΛΟΦΟΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	V	ΠΡ
9	Θ	Rhinolopus	hipposideros		ΜΙΚΡΟΡΙΝΟΛΟΦΟΣ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	V	ΠΡ
10	Θ	Rhinolopus	blasii		ΡΙΝΟΛΟΦΟΣ ΤΟΥ BLASIUS	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
11	Θ	Eptesicus	serotinus		ΤΡΑΝΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
12	Θ	Miniopterus	schreibersi		ΠΤΕΡΥΤΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
13	Θ	Myotis	blythi		ΜΥΚΤΟΒΑΤΗΣ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ			V	ΠΡ
14	Θ	Myotis	emarginatus		ΠΥΡΡΟΜΥΩΤΙΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
15	Θ	Myotis	myotis		ΤΡΑΝΟΜΥΩΤΙΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
16	Θ	Nyctalus	leisleri		ΜΙΚΡΟΝΥΚΤΟΒΑΤΗΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
17	Θ	Nyctalus	soecus		ΝΥΚΤΟΒΑΤΗΣ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
18	Θ	Pipistrellus	kuhli		ΛΕΥΚΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	V	ΠΡ
19	Θ	Pipistrellus	nathusii		ΝΥΧΤΕΡΙΔΑ ΤΟΥ NATHUSIUS	ΠΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
20	Θ	Pipistrellus	pipistrellus		ΝΑΝΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
21	Θ	Pipistrellus	savii		ΒΟΥΝΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
22	Θ	Plecotus	aureus		ΩΤΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ	Ε	ΠΡ
23	Θ	Vespertilio	munus		ΠΑΡΔΑΛΟΝΥΧΤΕΡΙΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	Ε	ΠΡ
24	Θ	Lepus	europaeus		ΛΑΓΟΣ	ΠΑ	ΠΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ		
25	Θ	Sciurus	vulgaris		ΣΚΙΟΥΡΟΣ	ΠΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ		
26	Θ	Oryzomys	nitidula		ΔΕΝΔΡΟΜΥΩΡΟΣ	ΔΑ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ	R	
27	Θ	Glis	glis		ΔΑΣΟΜΥΩΡΟΣ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	(V)	
28	Θ	Spalax	leucodon		ΜΙΚΡΟΤΥΦΛΟΠΟΝΤΙΚΑΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	V	
29	Θ	Cricetulus	migratorius		ΝΑΝΟΚΡΙΚΕΤΟΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ	Ε	
30	Θ	Micronus	gusseti		ΑΡΟΥΡΑΙΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ		
31	Θ	Pitdmys	savii		ΣΚΑΠΤΟΠΟΝΤΙΚΟΣ SAVI	ΑΒ	ΑΒ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΒ		
32	Θ	Apodemus	mystacinus		ΒΡΑΧΟΠΟΝΤΙΚΟΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΠΑ		
33	Θ	Apodemus	sylvaticus		ΔΑΣΟΠΟΝΤΙΚΟΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ		
34	Θ	Apodemus	flavicollis		ΚΡΙΚΟΠΟΝΤΙΚΟΣ	ΑΝ	ΑΝ	ΑΝ	ΔΑ	ΑΒ	ΠΑ		
35	Θ	Rattus	rattus		ΜΑΥΡΟΠΟΝΤΙΚΟΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ		
36	Θ	Rattus	norvegicus		ΔΕΚΑΤΕΤΗΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ		
37	Θ	Mus	domesticus		ΣΤΑΧΤΟΠΟΝΤΙΚΟΣ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ		
38	Θ	Canis	aureus		ΠΣΑΚΑΝΙ	ΔΑ	ΔΑ	ΑΝ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΑ	V	
39	Θ	Canis	familiaris		ΣΚΥΛΟΣ	ΠΑ	ΠΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ		
40	Θ	Vulpes	vulpes		ΛΑΙΒΟΥ	ΠΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΑ		
41	Θ	Mustela	nivalis		ΝΥΦΤΙΣΤΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΑ		
42	Θ	Martes	foina		ΚΟΥΝΑΒΙ	ΠΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΑ		
43	Θ	Meles	meles		ΑΙΣΘΟΣ	ΠΑ	ΠΥ	ΠΑ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ	(V)	
44	Θ	Felis	catus		ΓΑΤΟΣ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΥ	ΔΑ	ΠΥ	ΠΑ		
45	Θ	Cervus	elaphus		ΕΛΑΦΙ	ΠΑ	ΠΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	ΔΑ	Ε	

Βιότοποι:

ΠΑ= παρατηρήθηκε στο συγκεκριμένο βιότοπο
 ΑΝ= αναφέρεται στην Πάρνηθα, από τη βιβλιογραφία
 ΠΥ= πιθανότατα υπάρχει, με κριτήριο το βιότοπο
 ΔΑ= δεν αναμένεται παρουσία του
 ΑΒ= αβέβαιη παρουσία

Στήλη "V": σύμφωνα όπως στα προηγούμενα

Το "ΠΡ" στη στήλη "C" σημαίνει ότι το είδος προστατεύεται σύμφωνα με τη Συνθήκη της Βέρνης (Αρτικό II).

ΠΟΥΛΙΑ ΠΟΥ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΝΗΘΑ (ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΣ)
ΚΑΘ' ΟΛΗ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

A/A	ΓΕΝΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΕΙΔΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ
1	Buteo	buteo		ΓΕΡΑΚΙΝΑ
2	Falco	tinunculus		ΒΡΑΧΟΚΙΡΚΙΝΕΖΟ
3	Streptopelia	decaocto		ΔΕΚΑΟΧΤΟΥΡΑ
4	Tyto	alba		ΤΥΤΩ
5	Otus	scops		ΓΚΙΩΝΗΣ
6	Athene	noctua		ΚΟΥΚΟΥΒΑΓΙΑ
7	Melanocorypha	calendra		ΓΑΛΙΑΝΤΡΑ
8	Galerida	cristata		ΚΑΤΣΟΥΛΙΕΡΗΣ
9	Turdus	merula		ΚΟΤΣΥΦΑΣ
10	Parus	major		ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ
11	Pica	pica		ΚΑΡΑΚΑΞΑ
12	Corvus	corone	cornix	ΚΟΥΡΟΥΝΑ
13	Passer	domesticus		ΣΠΟΥΡΓΙΤΗΣ
14	Fringilla	coelebs		ΣΠΙΝΟΣ
15	Carduelis	cardeulis		ΚΑΡΔΕΡΙΝΑ
16	Miliaria	calendra		ΤΣΙΦΤΑΣ

ΠΟΥΛΙΑ ΠΟΥ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΝΗΘΑ (ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΣ)
ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΑ

A/A	ΓΕΝΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΕΙΔΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ
1	Lullula	arborea		ΔΕΝΔΡΟΣΤΑΡΗΘΡΑ
2	Motacilla	alba		ΛΕΥΚΟΣΟΥΣΟΥΡΑΔΑ
3	Saxicola	torquata		ΜΑΥΡΟΛΑΙΜΗΣ
4	Turdus	pilaris		ΚΕΔΡΟΤΣΙΧΛΑ
5	Turdus	iliacus		ΚΟΚΚΙΝΟΤΣΙΧΛΑ
6	Phylloscopus	collybita		ΔΕΝΔΡΟΦΥΛΛΟΣΚΟΠΟΣ
7	Sturnus	vulgaris		ΨΑΡΟΝΙ
8	Petronia	petronia		ΠΕΤΡΟΣΠΟΥΡΓΙΤΗΣ
9	Carduelis	cannabina		ΦΑΝΕΤΟ
10	Emberiza	cirlus		ΣΙΡΛΟΤΣΙΧΛΟΝΟ

ΠΟΥΛΙΑ ΠΟΥ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΝΗΘΑ (ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΣ)
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

A/A	ΓΕΝΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΕΙΔΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ
1	Streptopelia	turtur		ΤΡΥΓΟΝΙ
2	Apus	apus		ΣΤΑΧΤΑΡΑ
3	Hirundo	rustica		ΧΕΛΙΔΟΝΙ
4	Delichon	urbica		ΣΠΙΤΟΧΕΛΙΔΟΝΟ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

[illegible]

οι εδωκοι σπουδοι και
οι νεροκες προσταβιας
της Αττινις
Ζωνοβιδου Ελ.
Βουδζαφν Β.
7499

10088

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* 0 7 4 9 9 *